

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Lucie Kurusová

Československý exilový skauting v Anglii, 1939–1945

Czechoslovak Exile Scouting in England, 1939–1945

Praha 2023

Vedoucí práce: Doc. Jana Čechurová, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 17. května 2023

Lucie Kurusová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat předně vedoucí své práce Doc. Janě Čechurové za průběžné revize textu, zpětnou vazbu a z ní vzešlé podněty. Zároveň patří velký dík Bc. Sáře Gabrielové za soustavnou pomoc s korekturami textu a Mgr. Michalu Cápovi za kritické podněty, které mi poskytl při promýšlení cílů práce i později v jejím průběhu.

Klíčová slova (česky)

Skauting, exil, Československo, Anglie, mládež, Velen Fanderlik

Klíčová slova (anglicky):

Scouting, exile, Czechoslovakia, England, youth, Velen Fanderlik

Anotace

Obsahem bakalářské práce je zachycení podoby československého exilového skautingu v Anglii v letech 1939-1945. Jedním z hlavních cílů práce je zasazení role anglického exilu do kontinuity českého skautského hnutí s ohledem na vývoj členské základny a rozvoje či stagnace organizace Junák – Svaz skautů a skautek RČS. Dalšími otázkami jsou vztah exilové skautské organizace k československé exilové vládě a kontakt nebo případná spolupráce s dalšími mládežnickými organizacemi v exilu.

Ústředním aktérem činnosti čs. skautů v exilu byl Velen Fanderlik; značná část pramenů je proto vázána právě na jeho osobu. Mimo vlastní aktivity skautů v Anglii a jejich vazby s exilovým prostředím se práce zabývá kontextem čs. skautingu před druhou světovou válkou a formováním roverských kmenů při vojenských jednotkách.

Summary

This bachelor's thesis depicts the form of Czechoslovak Scouting in exile in England in the years 1939–1945. One of the main aims of this thesis is to find out the role of the English exile in the history of the Czech Scouting movement, including the development of membership and the progress or regression of the organisation Junák – Svaz skautů a skautek RČS. Other questions are the relationship of the exile scout organization to the Czechoslovak government in exile or a form of contact and possible cooperation with other youth organisations in exile.

The protagonist of the Czechoslovak exile scout activities was Velen Fanderlik, so most of the sources are related to him. Apart from the activities of the exile scouts and their relationship with the exile environment, the thesis also deals with the context of the Czechoslovak Scouting before the Second World War and the formation of Rover scout groups in military units.

Obsah

Úvod.....	1
1 Předválečný kontext.....	5
1.1 Poznámka k ideovému základu skautingu.....	5
1.2 Svaz junáků – skautů a skautek RČS	7
1.2.1 Junák a brannost	10
1.3 Druhá republika	13
1.4 Skauting za protektorátu.....	16
2 Obnova Junáka v Anglii	19
3 Představitelé	23
3.1 Velen Fanderlik	23
3.2 Stanislava Fanderliková (roz. Zvěďelíková).....	29
3.3 Václav Vlček	30
3.4 Oldřich Večerek	32
4 Místa působnosti.....	36
4.1 Skauting při čs. školách.....	36
4.2 Roveři v armádě	46
5 Mezinárodní skautské zapojení	48
5.1 Spolupráce s Brity	48
5.2 Mezinárodní skautský svaz.....	50
6 Skauting jako součást čs. zahraniční akce	55
6.1 Role Junáka v čs. exilové propagandě.....	55
6.1.1 Přítomnost v tisku.....	56
6.1.2 Vlastní činnost na poli propagace.....	59
6.1.3 Disciplinace čs. mládeže	61
6.2 Junák a jiné, podobně zaměřené organizace.....	62
Závěr.....	66
Seznam použitých pramenů a literatury	70
Literatura	70
Prameny.....	73
Tištěné a online dostupné	73
Archivní materiál.....	74
Periodika.....	74
Seznam příloh.....	75
Přílohy	76

Úvod

Skauting je dnes celosvětově rozšířeným a uznávaným výchovným hnutím, které se těší obrovskému zájmu mládeže i podpoře veřejnosti v zemích, kde působí jeho národní organizace. Zároveň ale existují i státy, jejichž politické režimy neumožňují svobodnou existenci skautingu. Během necelých 109 let, která uplynula od jeho vzniku, prošel obdobími částečného či úplného přerušení své činnosti i český skauting. Poprvé k tomu došlo v říjnu 1940 za nacistické okupace Československa. Po válce sice došlo k rychlé obnově a obrovskému nárůstu popularity i členské základny, nicméně postupně byla skautská činnost stále více politicky podvazována, až byl skauting po definitivním uchopení moci komunisty zcela vytěsněn a jeho organizace zrušena. Krátkou, i když pro polistopadový vývoj velmi důležitou, epizodu obnoveného fungování přineslo Pražské jaro. Již v roce 1970 byl sice Junák opět postaven mimo zákon, přesto se díky dvouleté mezeře mezi zákazy podařilo uskutečnit vůdcovské aj. kurzy pro budoucí činovníky, kteří byli schopni rozeběhnout činnost nových oddílů hned po listopadu¹ 1989.

Jak je z tohoto stručného úvodu patrné, skauting byl od svého vzniku součástí „velkých dějin“, které jej ovlivňovaly. Jeho představitelé museli volit strategie, jež by umožnily českému skautskému hnutí v omezených podmínkách přežít nebo se dokonce dál rozvíjet. V nejvážnějších případech, jako je úplný zákaz činnosti v domovském státě, se pochopitelně nabízela možnost dočasného přenesení za hranice. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava tomu nebylo jinak. Do podzimu 1940 byla skautská činnost pod podmínkou mnoha ústupků a omezení možná, avšak na přelomu října a listopadu byl Junák přímo zakázán. Někteří členové v protektorátě pokračovali dál pod hlavičkou jiných organizací, např. *Klubu českých turistů*. Vedle toho se však čs. skauting začal rozvíjet v exilové linii. Řadě bývalých skautů a skautských činovníků se podařilo přejít do čs. vojenských jednotek v zahraničí. Tito lidé začali postupně vyvíjet úsilí, aby se skautská činnost rozeběhla i mezi exulanty. Rozdíl mezi prvotním neformálním sdružováním a oficiální obnovou Junáka, uskutečněnou na britské půdě, byl právě v konečném zákazu organizace v protektorátě.

Tato práce se věnuje právě tomuto prvnímu období, kdy se čs. skauting² přesunul za hranice republiky. Jejím cílem je toto období přiblížit prostřednictvím blíže specifikovaných

¹ Obnovující sněm Junáka proběhl 2. prosince 1989 v sále Městské knihovny v Praze.

² V případě skautingu a skautských organizací v době první republiky a následně doby druhé světové války je obtížné operovat s pojmy *český* nebo *československý*. Vzhledem k tomu, že konkrétní organizace, o níž se jedná nesla původně název *Junák – Svaz skautů a skautek RČS* a reprezentovala čs. skauty jako celek v mezinárodních skautských organizacích, jde o organizaci československou. Slovenský skauting se ovšem za první republiky ani zdaleka nerozvíjel tak úspěšně a široce jako český. Viz JIRÁŇ, Jan. *"Hej, holalá, skaut má nahá kolena" aneb*

badatelských otázek. Za prvé si práce klade za cíl osvětlit roli exilového období v dějinách čs. skautingu. Tedy jaké cíle sledovali činovníci, kteří o obnovu Junáka v exilu usilovali, co si od ní slibovali a jak se tato očekávání naplnila. V tomto ohledu pokládám za nezbytné zastavit se i u samotných protagonistů, kteří čs. exilu dali jeho konkrétní podobu. Součástí otázky je rovněž hledání kontinuity exilového skautingu s předválečným vývojem a případná vybočení z něj. Otázkou také je, zda Junák v těchto podmínkách pouze stagnoval a vegetativně vyčkával na příznivé podmínky pro rozvoj na domácí půdě, nebo vykazoval alespoň dílčí známky určité progresu a růstu. V této souvislosti také není možné opomenout dopad exilu na poválečného Junáka. Druhou, větší otázkou, kterou se ve své práci snažím zodpovědět, je úloha Junáka v kontextu československého exilu v Anglii. Velkým nedostatkem skautské historiografie je určitá zahleděnost do sebe a dělání „dějin skautingu“ pro skauting jako takový. Osobně neshledávám tento přístup příliš přínosným, a naopak bych ve své práci ráda nabídla pohled na určité období skautské historie v perspektivě širšího historického kontextu. Nelze se při tom zcela vyhnout popisu forem a obsahu skautské činnosti v exilovém prostředí – i tyto otázky jsou v následujících kapitolách zpracovány, osobně je však pojmám spíše jako prostředek k rozklíčování cílových otázek.

Z druhé otázky, tedy po roli, kterou Junák sehrál v čs. exilu jako jeho součást, vyšla následující hypotéza. Skauting byl zejména v anglosaském prostředí velmi oblíbený a těšil značné úctě veřejnosti. Pokud se čs. zahraniční akce soustředila v Británii a jejím hlavním cílem bylo uznání Československa v jeho hranicích před rokem 1938, musela se maximálně soustředit na oblast propagandy a formální reprezentace.³ Junák, jako čs. organizace začleněná v mezinárodních skautských strukturách, by z tohoto pohledu měl být jedním z instrumentů, jimiž čs. mise mohla na veřejné mínění působit a prezentovat svou pozici i vůči státním představitelům ostatních Spojenců. Aktivní účast a výrazná participace na propagandě čs. exilu byla proto jedním z mých výchozích předpokladů.

Ke kontextu, v němž Junák existoval, se navíc pojí ještě otázka, zda nějak interagoval nebo dokonce spolupracoval s podobně zaměřenými organizacemi, které rovněž rozvinuly svou činnost v britském exilu. Pro tento stručný exkurz jsem zvolila Československý Červený kříž a Československou Obec sokolskou – otázkou je, nakolik se jejich činnost kryla s činností Junáka a zda mezi nimi a Junákem probíhala kooperace. Co se časového vymezení zkoumané

skauting v meziválečném období. Praha, 2023. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, kap. 10.3. Slovensko.

³ K této problematice viz HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Praha: NLN, 2022.

problematiky týče, obecným rámcem je doba trvání druhé světové války, tedy léta 1939–1945. Tyto meze jsou nicméně komplikovány jak přesunem československého exilového centra na západě z Paříže do Londýna, tak situací skautské organizace v protektorátě. Junák byl totiž výnosem K. H. Franka definitivně zrušen až 28. října 1940.⁴

Na téma exilového skautingu zatím vznikla jedna samostatná publikace,⁵ která se ovšem soustředí na exil po roce 1948, zatímco období druhé světové války shrnuje necelou jednou stranou textu – ten je navíc velmi vágní a nepřesný. Žádný jiný příspěvek zaměřující se přímo k dějinám Junáka v exilu během druhé světové války k dispozici není.⁶ Jádrem práce se proto opírá hlavně o primární práci s prameny uloženými v archivech. Vycházela jsem z materiálů uložených ve Vojenském historickém archivu,⁷ Archivu Masarykova ústavu Akademie věd,⁸ Archivu Ministerstva zahraničních věcí,⁹ Archivu Národního muzea,¹⁰ E-knihovně Junáka¹¹ a Národním archivu.¹² Kromě toho mi byly v digitální podobě poskytnuty archiválie ze Skautského archivu, které však nejsou v jeho držení – pro Skautský archiv je od jiných institucí získal jeho vedoucí Roman Šantora. Jedná se o archiválie z archivního oddělení Univerzity v Lincolnu (stát Nebraska, USA),¹³ jednak jsou to materiály uložené v Národním archivu. Problém s druhou jmenovanou položkou je ten, že ačkoli jsou tyto archiválie¹⁴ s jistotou uloženy v Národním archivu, nemohl mi R. Šantora bližší informaci o fondu,¹⁵

⁴ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška., s. 33

⁵ CIHLÁŘ, Josef. *Dějiny čs. exilového skautingu: léta 1939-1992*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR. Historická komise, 2004.

⁶ Vedle toho se samozřejmě objevují fragmentární zmínky v publikacích jako je BŘEČKA, Bruno a Jan ČÁKA. *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*. Brno: Junák, 1999. Ty ovšem opakují stále tytéž útržkovité informace a nepodávají ucelený přehled ani o základní faktografii k problematice. Navíc jsou problematické z metodologického hlediska, neboť se často (i přiznaně, viz Cihlár) hlásí ke skutečnosti, že základem, na němž stojí jsou svědectví pamětníků a blíže nespecifikovaných „archivních dokumentech.“ Z tohoto důvodu je třeba pracovat s klasickou skautskou historickou produkcí, spíše jako s pramenem než sekundární literaturou.

⁷ Fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, Sbíрка kvalifikačních listin, Sbíрка vojenských osobních spisů, Sbíрка o Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb.

⁸ Fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK a fond E. Beneš II. oddíl.

⁹ Fond Londýnský archiv – obyčejný.

¹⁰ Fond Hana Benešová – korespondence.

¹¹ Digitalizované dokumenty – dostupné z: <https://www.skautskyinstitut.cz/e-knihovna>.

¹² Fond Ministerstvo vnitra – Londýn, Sbíрка Československé školy ve Velké Británii, Československá státní střední škola ve Velké Británii a fond Adolfa Bartošíka.

¹³ Jde o Sbíрку čs. skautského hnutí v exilu (1948-1987), kterou tvoří pozůstalost Velena Fanderlika, v níž jsou zahrnuty i jeho rukopisy do exulantského časopisu *Stopa*, v nichž zpětně reflektoval exilové působení za války a předkládal svůj obraz těchto událostí pozdějším čtenářům.

¹⁴ Jedná se hlavně o korespondenci V. Fanderlika se skauty na čs. internátních školách, s exilovými orgány i zástupci britských skautských organizací.

¹⁵ Původně mi byla poskytnuta informace, že jde o materiál ze Sbířky Československé školy ve Velké Británii, k. 5, inv. č. 41, sig. 800, v této slozce jsem ovšem fyzicky našla pouze třetinu z digitálně zaslaných materiálů. Když jsem se opakovaně snažila zjistit správné umístění a označení, odpověď byla taková, že tyto informace nejsou ve Skautském archivu zaznamenány a že materiál zkrátka pochází z NA. Pan Šantora po mém přímém dotazu ani nevyloučil, že archiválie mohou pocházet ze Sbířky archiválií činovníků skautského hnutí, což je nezpracovaný a

kartonu atd. a mně samotné se toto bližší umístění dohledat nepodařilo. Na základě konzultace s vedoucí práce, doc. Janou Čechurovou, jsem přistoupila k citování těchto materiálů odkazem na R. Šantoru a Skautský archiv, který mi příslušné materiály poskytl.¹⁶

Vzhledem k zahraničnímu přesahu tématu jsem také opakovaně kontaktovala světovou organizaci (WOSM) s dotazem na archiv a jeho fondy, odpověď jsem bohužel nedostala ani jednou. Podobně to dopadlo v případě pokusů kontaktovat lokální skautské jednotky v místech, kde čs. skauti zakládali oddíly, jež prokazatelně spolupracovaly s místními skautskými jednotkami. O něco úspěšnější byly mé žádosti směřované přímo na organizaci britských skautů, kteří mi sice odpověděli, že archivní dokumenty v jejich fondu vztahující se exilovým skautům a uprchlíkům nic ohledně čs. skautingu neobsahují, poslali mi ale skeny vybraných čísel britského skautského časopisu,¹⁷ která se Čechoslovákům věnují. Kromě těchto několika čísel z britského skautského tisku jsem pracovala i s čs. periodiky. Soustředila jsem se především na týdeník *Čechoslovák*, dětský časopis *Poupě* a vojenský deník *Naše Noviny*.¹⁸

nepřístupný fond, k jehož obsahu jsem se nedostala – Národní archiv mé žádosti nevyhověl – ovšem není vyloučeno, že pracovníkovi Skautského archivu by takový přístup umožněn byl.

¹⁶ Citováno jako *Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou*.

¹⁷ *The Scouter*, Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>.

¹⁸ *Čechoslováka* bylo možné prostudovat kompletně do konce války, *Poupě* je uloženo v Národním archivu (Ministerstvo vnitra – Londýn), nicméně není kompletní, pracovala jsem tudíž jen s těmi čísly, která byla k dispozici. Kompletní prostudování *Našich Novin* by bylo vzhledem k formátu deníku časově velmi náročné, zvolila jsem proto metodu sondy a zaměřila se na čísla, která vyšla při významných datech skautského hnutí nebo čs. státu (22. únor, 24. duben, 28. září, 28. říjen a 4. listopad).

1 Předválečný kontext

Pokud jde o československé skautské hnutí, je nezbytné uvést alespoň stručný přehled jeho vývoje. Zaprvé pokládám za nezbytné nastínit diverzitu skautských organizací, která za první republiky panovala. Jde především o objasnění vztahu ke státu, jímž se perspektivou určité skautské organizace zabývám pro pozdější exilové období. Tento vztah není tak samozřejmý, přinejmenším je třeba uvést, o kterou konkrétní organizaci, pro který konkrétní časový úsek se jedná. Zároveň pokládám za nezbytné věnovat pozornost organizační roztržitosti čs. skautského hnutí za první republiky z toho důvodu, že logicky předchází změnám, jež hnutí prodělalo po Mnichovu. Zadruhé bych se v této obecnější, skautingu věnované, kapitole chtěla dotknout myšlenkových základů skautingu, a sice z totožného důvodu. Představení hodnotového systému pokládám za nezbytné pro další práci s poměrem skautingu k vlasti a demokracii, ale také pro osvětlení působení v opačném směru, tedy toho, jaký potenciál představoval skauting pro stát.

1.1 Poznámka k ideovému základu skautingu

Skauting je v současné době stručně definován jako globální výchovné hnutí dětí a mládeže.¹⁹ Jeho specifikum (v němž je spatřován klíč k tomu, že dokáže účinně působit po celém světě, bez ohledu na kulturní nebo náboženské rozmanitosti) tkví v propracovaném hodnotovém systému a výchovné metodě. Tyto prvky se ovšem od doby vzniku hnutí na počátku 20. století prakticky nezměnily a jejich autorem je Robert Baden-Powell.²⁰ Základní osu skautské

¹⁹ V celém znění: „Skauting je výchovné hnutí mladých lidí pro mladé lidi. Je samosprávné, nezávislé a nepolitické, dobrovolné a otevřené všem bez ohledu na původ, národnost, rasu či vyznání na základě sdíleného smyslu, principů a metody. Hnutí je institučně organizováno ve dvou organizacích: WOSM a WAGGGS.“ VALLORY I SUBIRÀ, Eduard. *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016., s. 57

²⁰ Robert Baden-Powell byl britský důstojník a je považován za zakladatele světového skautingu. Jeho hlavními inspiračními zdroji byly osobní vojenské zkušenosti z druhé búrské války (britská veřejnost jej znala především jako hrdinu bitvy o Mafeking), na jejichž základě sepsal příručku pro „zvědy“ (*Aids to Scouting for NCOs and MEN*). Oproti původnímu záměru autora nabyla kniha značné popularity mezi britskými chlapci. Baden-Powell proto začal promýšlet novou koncepci práce s mládeží, jež by nesloužila přímo přípravě pro plnění vojenských úkolů, nýbrž vedla k všestrannému rozvoji jedince. Za symbolický zrod skautingu se pokládá rok 1907, kdy Baden-Powell podnikl experimentální desetidenní tábor na ostrově Brownsea, jehož se zúčastnilo 20 chlapců z různých společenských vrstev. Rok nato publikoval knihu *Scouting for Boys*, která obsahuje veškerý myšlenkový i metodický základ skautingu, byť později docházelo k dalšímu rozvoji a dílčím úpravám Baden-Powellových myšlenek. Viz tamtéž, s. 18, 19

Skauting, jenž se postupně rozvíjel v Anglii, se tak stále častěji stával inspirací pro další průkopníky, kteří se podobnými myšlenkami ohledně práce s mládeží zabývali. Vznikaly tak syntézy Baden-Powellova skautingu s jinými originálními přístupy (např. Ernest Thompson Seton nejprve spolupracoval s Baden-Powellem, nakonec však vytvořil Woodcraft, jako vlastní výchovné hnutí inspirované přírodou a životem severoamerických původních obyvatel). Tímto způsobem organicky vznikalo a tříbilo se skautské hnutí mimo Velkou Británii a až po první světové válce začalo skrze skautská setkání (tzv. Jamboree) docházet k pokládání mezinárodně organizačních základů.

myšlenky tvoří tzv. tři principy – povinnost vůči Bohu, povinnost vůči druhým a povinnost vůči sobě.²¹ Konkrétním výrazem tohoto imperativu je skautský slib a zákon. Každá národní organizace pracuje s vlastním zněním slibu a zákona (přizpůsobeným vlastním podmínkám), základní rysy však zůstávají shodné.²² Vzhledem k tomu, že kolébkou světového skautingu byla Anglie, ostatní, později vznikající národní organizace, kopírují právě anglický vzor. Ten byl (vzhledem k prostředí z něhož vzešel) silně vázán na militaristický základ, a to nejen svými vnějšími projevy (skautské kroje, táborové nástupy atd.), nýbrž také hodnotami, k nimž se členové zavazovali směřovat. Původní znění tohoto slibu z roku 1908 je následující:

„On my honour I promise that —

1. I will do my duty to God and the King.
2. I will do my best to help others, whatever it costs me.
3. I know the scout law, and will obey it.“²³

Česká alternativa, kterou používal Svojsíkův Svaz (viz níže)²⁴ od roku 1921, zněla následovně:
„Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe:

1. Milovati vlast svou, Republiku československou, a sloužiti jí věrně v každé době,
2. plniti povinnosti vlastní a zachováti zákony skautské,
3. duší a tělem být hotov(a) pomáhati bližním.“²⁵

²¹ V původním vydání *Scouting for Boys*, ani v pozdějších pracích nebyly tyto tři principy explicitně jmenovány, nýbrž byly naznačeny skrze skautský slib a zákon. K jejich výslovnému vytyčení jako esence skautské myšlenky, blíže vyjádřeně slibem a zákonem, došlo až v sedmdesátých letech skrz činnost světového ústředí WOSM a WAGGGS. Tamtéž, s. 62, 63

²² Ukázkovým příkladem může být právě český skauting, který po roce 1989 explicitně nahradil Boha „Nejvyšší Pravdou a Láskou“. Tyto a jiné podobně zásadní změny zakotvené ve stanovách nicméně musí v případě členských organizací WOSM a WAGGGS projít schválením světového ústředí. To dbá na dodržování společně deklarovaných hodnot a v případě jejich nedodržování může danou organizaci vyloučit. Důvodem k takovému kroku může být porušení podmínky apolitičnosti, kdy světová organizace přísně dbá na to, aby nedocházelo ke zneužívání skautingu konkrétním politickým režimem. I s tímto postupem má český skauting svou zkušenost – roku 1948 přišel o členství v mezinárodním ústředí (jako člen SČM nesplňoval podmínku nezávislosti na politické straně). Viz *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 36

²³ BADEN-POWELL, C.B., F.R.G.S., ROBERT (1908). *Scouting for Boys (Part I ed.)*. London: Oxford: Oxford University Press. s. 36-37. Text slibu lze do češtiny volně přeložit asi takto: „Slibuji na svou čest, že budu plnit svou povinnost vůči Bohu a králi, za každou cenu se budu snažit pomáhat druhým, znám skautský zákon a budu jej dodržovat.“

²⁴ Vzhledem k problematickému vztahu vůči habsburské dynastii i katolické církvi se v *Základech Junáctví* (1912) Svojsík explicitněmu znění slibu vyhýbá. Viz ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012. s. 24

²⁵ Tamtéž.

Zmínku o Bohu později řešil dobrovolný dovětek slibu „Tak mi pomáhej Bůh!“²⁶ Již z těchto základů je patrné, že skautské hnutí se aktivně vztahovalo ke společnosti, v níž působilo. Svaz tak již vlastním zněním slibu deklaroval po teoretické stránce svůj vztah vůči mladé republice.

Pokud jde o dobové chápání skautingu a jeho smyslu, *Základy junáctví*²⁷ neobsahují nic, co by se vymykalo Baden-Powellovu vzoru. Svojsík se drží překladu této předlohy, ze které cituje:

„Výrazem „skautování“ rozumí se práce a vlastnosti zálesáků, objevitelů a hraničářů. Použijeme-li jejich základních prvků, podáváme hochům systém her a cvičení, který hovi jejich touze a přirozeným náklonnostem a má zároveň veliký význam vychovávací. [...]“²⁸

Tato stručná charakteristika je následně šířeji rozvedena ze stanoviska hochů, rodičů, vyučování a národnostního pohledu, přičemž každé z těchto stran vysvětluje, co jí skauting může nabídnout. Právě v poslední jmenované kategorii je obsažena ambice skautingu vychovávat „řádné občany.“ Velmi zajímavý je však ještě jeden bod, obsažený již v tomto úvodním vymezení skautingu, jak jej představil Baden-Powell, a sice explicitní zmínku o vyhýbání se vojenským cvičením.²⁹

1.2 Svaz junáků – skautů a skautek RČS

V současné době převládá ve veřejném prostoru, i uvnitř nejsilnější skautské organizace v ČR,³⁰ představa, že zakladatelem českého skautingu byl Antonín Benjamín Svojsík a k tradici „svojsíkovského skautingu“ se aktivně odkazuje. Není předmětem této práce detailně rozebírat na sobě nezávislé (či naopak spolupracující) první pokusy o realizaci skautské výchovy

²⁶ Tamtéž, s. 25

²⁷ Jedná se o knihu A. B. Svojsíka, vydanou r. 1912 a dodnes pokládanou za základní stavební kámen českého skautingu. Tato rozsáhlá publikace pro svou dobu představovala zcela komplexní pojednání. Svojsík v ní postupoval přes vývoj a inspirační zdroje skautské myšlenky, přes vlastní podstatu skautingu a oblasti skautských dovedností až po konkrétní výchovné prostředky a metodiku. Ne všechny texty jsou však Svojsíkovým dílem, kniha obsahuje příspěvky tehdejších předních osobností českého veřejného života (např. J. Thomayer, A. Jirásek, V. Klofáč). V oblasti zdrojů skautingu a jeho podstaty se Svojsík přímo hlásí ke vzoru Roberta Baden-Powella a jeho práce *Scouting for Boys* (1908).

²⁸ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. 3., nezm. vyd. podle 1. vyd. v r. 1912. Praha: Merkur, 1991. s. 41

²⁹ K problematice vztahu skautingu k brannosti viz níže.

³⁰ Organizaci *Junák – český skaut*, z. s. pokládám za nejsilnější jednak vzhledem k jeho členské základně (k 30. srpnu 2022 to bylo 73 315 členů – viz: Data ke stažení – otevřená data | Junák – český skaut. *Otevřená data | Junák – český skaut* [online]. Praha: Junák – český skaut, 2022 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://opendata.skaut.cz/data-ke-stazeni/>), jednak vzhledem k tomu, kolik mediální pozornosti se mu dostává ve veřejném prostoru. Nejedná se ovšem o jedinou skautskou organizaci, která v současné době v ČR aktivně působí – vedle ní lze jmenovat např. *Skauty Evropy* nebo *Skaut – český skauting ABS* ad. Světová skautská organizace WOSM nicméně přijímá členství pouze jedné národní organizace – z hlediska participace v mezinárodních strukturách je tak *Junák – český skaut* jakožto člen WOSM hlavním reprezentantem skautského hnutí v ČR. Member Organization by Country | WOSM. *WOSM* [online]. World Organization of the Scout Movement, 2022 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.scout.org/where-we-work/regions/europe/countries>

v českých zemích,³¹ je ovšem třeba poukázat na skutečnost, že viděno očima současníků, nebyla role Antonína Svojsíka, ani jeho organizace tak nezpochybnitelně hegemonní.³² Ani sám Svojsík původně nepracoval s tezí, že skauting bude mít v českém prostředí vlastní organizaci. Ve hře byla jak aplikace skautské výchovy na školách (Svojsík vyučoval tělesnou výchovu na žižkovské reálce), tak zapojení skautských metod pro výchovu sokolského dorostu. Navíc nebyl sám, a tak když v roce 1918 vzniklo samostatné Československo, působilo na jeho území již několik organizací, které skautskou výchovu aplikovaly. Vyvstávala tím otázka jejich sloučení do jednotné organizace zastřešující všechny skauty v ČSR. Tyto tendence sice nevyšly v etablování jedné společné organizace, která by po dobu první republiky čs. skauting zaštiťovala, přesto se v rámci vzájemné interakce a soupeření jednotlivé organizace slučovaly do větších uskupení. Některé problematické aspekty tohoto tříštění a vzájemné rivality ovšem byly dány již podmínkami samotné první republiky jakožto multinacionálního celku.³³ Jednotlivé skautské organizace zde tedy vznikaly nejen na určitém (a)politickém základě (např. *Švehlovi junáci* nebo *Sdružení socialistických skautů*), ale též na národnostním a konfesním půdorysu.³⁴

V červnu 1919 tak vzniklo první významné uskupení, jehož ambicí bylo zaštitit existenci skautských organizací v ČSR. Vznikl *Svaz junáků – skautů RČS* (dále jen Svaz),³⁵ a to prakticky na základě Svojsíkova JČS³⁶. Svaz byl navíc uznán Robertem Baden-Powellem³⁷ za

³¹ K této problematice viz JIRÁŇ, Jan. *Junák – český skaut? K ideovým kořenům českého skautingu*. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

³² Svojsíkova snaha o aplikaci skautingu se nejprve upínala k Sokolu. Po neúspěšném pokusu včlenit skautskou výchovu do jeho oficiálních struktur (byť na místní úrovni někteří sokolští činovníci s prvky skautské metody pracovali) založil skautský odbor při *Svazu spolků a přátel tělesné výchovy mládeže v Praze* a zaštiťoval jím oddíly vznikající napříč regiony (Domažlice, Beroun, Jičín atd.). Z dalších paralelních snah o zavedení skautské výchovy lze jmenovat např. *Kroužek skautů v Třebechovicích pod Orebem* (nezávislý na Praze). V roce 1914 Svojsík přetavil zmíněný odbor ve vlastní spolek *Junák – český skaut* (zde je zjevná a přiznaná paralela se současným Junákem, který se ke Svojsíkově linii otevřeně hlásí). Z něj se však záhy začaly vydělovat nové skautské organizace, jejichž zakladatelům formát centralizovaného Junáka nevyhovoval (např. *Děti Živěny*, *Junácké sdružení Psohlavci* ad.) Viz *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 21, 22

³³ Viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000. Dějiny českých zemí., s. 547

³⁴ V meziválečné ČSR tak aktivně působily dílčí organizace slovenských, maďarských, polských či židovských skautů (z několika židovských organizací lze jmenovat například *Sdružení skautů židovských Techelet Lawan*). Viz *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 31

³⁵ Tento název prošel úpravou r. 1934, kdy byl doplněn o přítomnost dívek v organizaci – *Svaz junáků – skautů a skautek RČS*. Dívčí skauting byl nicméně v té době v rámci Junáka již dlouhodobě zavedenou praxí, dívčí odbor spolku *Junák – český skaut* byl ustaven již roku 1915. *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 22

³⁶ Na vzniku Svazu se dále podílely *Děti svobody* (v té době šlo o sloučené Děti Živěny a Psohlavce – později tyto organizace nicméně Svaz zase opustily) a *Skauti učňovských besídek*. Tamtéž, s. 24

³⁷ Baden-Powell byl nejen zakladatelem, ale do konce svého života i hlavním představitelem světového skautského hnutí, což je patrné na funkcích, jež v jeho organizačních strukturách (proměnlivých v čase) zastával. V době

představitele čs. skautingu.³⁸ Svaz po dobu první republiky projevoval jednoznačně kladný vztah ke státu a jeho demokratickému zřízení.³⁹ Výrazem státotvorného postoje je mimo jiné udržování kontaktu s prvorepublikovou elitou. Např. když se v květnu 1920 sešli skauti a skautky na Pražském hradě, přijal prezident republiky, Tomáš Garrigue Masaryk, nad Svazem protektorát a věnoval mu slavnostní prapor.⁴⁰ Podobnými výjevy by se dalo pokračovat dále⁴¹ – v červenci 1931 se při příležitosti konání prvního slovanského jamboree v Praze uskutečnila schůze se členy vlády a dalšími představiteli významných institucí.⁴²

Ostatní organizace, jež se vůči Svazu stavěly odmítavě, ať již z ideových či personálních důvodů, vytvořily roku 1920 *Federaci čs. skautů* (dále Federace), jako konkurenceschopnou alternativu. Federace sdružovala původně sedm organizací – část z nich se od Svazu lišila silnějším důrazem na kořeny woodcraftu než na britskou tradici (např. *Sdružení zálesáků v RČS* vzniknuvší z *Dětí přírody*).⁴³ Pro další část vycházela hlavní motivace k odmítnutí Svazu z politického přesvědčení. Ve Federaci se proto měly tendenci sdružovat organizace levicově orientovaných skautů (*Skauti práce*), byť v těchto případech je sporné, nakolik lze hovořit o skautingu jako takovém⁴⁴ a nakolik jde spíše o použití tohoto termínu jako nejbližšího pro vystižení příslušných aktivit. Vedle těchto dvou konkurentů ovšem i nadále působily další skautské organizace (např. *Skauti dělnických tělovýchovných jednot*) i oficiálně nezakotvené

vzniku Svazu působil jako předseda *Boy Scouts Association* a v roce 1920 byl provolán skautským světovým náčelníkem. Tato funkce byla čestná a nikdo jiný již tohoto titulu nedosáhl. Viz VALLORY I SUBIRÀ, Eduard. *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016., s. 22 a s. 30

³⁸ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 24. V roce 1922 byl Svaz oficiálně registrován světovým ústředím jako jeho zakládající člen. Tamtéž, s. 25

³⁹ První projevy loajality vůči ČSR projevil ještě před vznikem Svazu původní JČS, když za událostí 28. října aktivizoval svou členskou základnu. Vedle spolupráce se Sokoly (strážní služba na důležitých místech infrastruktury, úřednická výpomoc, tlumočení apod.) poskytoval Národnímu výboru kurýrní služby pro styk s novými úřady. Tato akce vešla do dějin Junáka jako tzv. Pošta českých skautů, jejíž provoz byl ukončen 25. listopadu (převzetí úkolů skautské pošty státními orgány). Viz ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 59

⁴⁰ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012, s. 76

⁴¹ K projevům Svazu jako státotvorně orientované organizace viz JIRÁŇ, Jan. *"Hej, holalá, skaut má nahá kolena" aneb skauting v meziválečném období*. Praha, 2023. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 167.

⁴² ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s., s. 97

⁴³ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 29

⁴⁴ Tedy hodnotově zakotveném výchovném hnutí vystavěném na myšlenkovém základě Roberta Baden-Powella, viz výše.

skupiny, které se pohybovaly na nejasném poli mezi skautingem a trampingem („divocí skauti“⁴⁵).⁴⁶

Není předmětem této práce předložit kompletní přehled, který by zachycoval všechny skautské organizace, jež byly v době první republiky činné, popisoval jejich organizační proměny (změny názvů, vznikání a zanikání dílčích organizací a jejich vstupy a výstupy ze Svazu či Federace), natož vlastní činnost a vztahy k prostředí, jež je obklopovalo. Co se snažím v této podkapitole naznačit/nastínit, je nejednota a heterogenní charakter, který je nezbytné mít při uvažování o prvorepublikovém skautingu na paměti. Pozornost mu věnuji jednak z toho důvodu, abych předešla zmatení jazyka (není Junák jako Junák – např. i NOF měla svého času vlastní „Junáky“,⁴⁷ ti ovšem s Junákem, jenž s předmětem mého výzkumu nemá vůbec nic společného). Jednak se tím postupně dostávám k období druhé republiky, která po organizační (a částečně i ideové) stránce znamenala v Junáku velké změny. A právě druhá republika byla předpolím pro vznik a podobu československého exilového skautingu.

1.2.1 Junák a brannost

Jak již kontext vzniku skautingu a jeho hodnotové zakotvení naznačuje, je patrné, že skautská činnost nabízela významný potenciál pro brannou výchovu, respektive předvojenskou přípravu mladých občanů státu.⁴⁸ Junák poskytoval nejen možnost mravní výchovy směřované k loajalitě vůči státu (viz odkaz na republiku přímo ve znění slibu) a k všeobecným mravním zásadám (ať už s náboženským akcentem či bez něj). Zpřístupňoval totiž také poměrně specifické dovednosti, které mohly být přímo platné pozdější vojenské službě – zvládnutí Morseovy abecedy, orientace a pohyb v terénu, schopnost poskytování první pomoci, pobyt v přírodě, resp. v polních (táborových) podmínkách atd. K tomu se ještě přidává akcent na fyzickou zdatnost a otužilost jedince, což sice není specifikum výhradně skautingu,⁴⁹ nicméně má své nezastupitelné místo v systému skautské výchovy jako součást ideálu kalokagathia, jímž

⁴⁵ K problematice vzájemné interakce prvorepublikového skautingu a trampingu a jejich vztahu ke státu viz KRŠKO, Jan, Jan MAREŠ, Jan POHUNEK, Jan RANDÁK a Jan ŠPRINGL. *Český tramping v časech formování a rozmachu*. Praha: Academia, 2019.

⁴⁶ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 25

⁴⁷ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška, s. 31.

⁴⁸ V současné době se naopak projevuje tendence se od militaristických projevů distancovat; těžiště sebe prezentace hnutí se posouvá spíše směrem k všestranné výchově k občanství. Armádní kořeny skautingu přesto dodnes tvoří podstatný díl jeho esence – ať už v rovině symbolické nebo charakteristickými aktivitami, které jsou pro skauting nezbytné (např. pohyb, pobyt a orientace v terénu).

⁴⁹ Za účelem fyzického otužování a budování zdravého národa působily v českých zemích daleko zaběhnutější a specializovanější spolky jako např. Sokol nebo Orel. U skautingu je tento aspekt chápán jako nedílná součást komplexního rozvoje jedince.

byl skauting významně inspirován. V rámci využitelnosti skautingu pro účely branné přípravy však hrál zásadní roli ještě jeden aspekt, a sice akcent na leadership, respektive vůdcovskou roli a kompetenci vůdce. Skauti (a to nejen aspiranti na úlohu vůdců oddílů) byli vedeni k samostatnosti, osobní iniciativě, odvaze a zodpovědnosti za sebe i druhé.

Stát tak prostřednictvím symbolické (viz setkání státních představitelů se skauty, patronát prezidenta nad organizací atp.) a materiální podpory Junáka mohl rozvíjet brannou výchovu svých občanů. A ačkoli se v současné době projevuje tendence vzdalovat se od branné povahy skautingu a ukazovat veřejnosti jeho civilnější tvář, za první republiky tomu bylo spíše naopak. Vedení Junáka si bylo této úlohy skautské výchovy dobře vědomo a tímto způsobem ji směrem ke státu i prezentovalo. Roku 1936 vyšla pod hlavičkou Svazu čs. důstojnictva padesátistránková publikace *Skauting brannou výchovou mládeže*.⁵⁰ Úvod brožury, jehož autorem nebyl nikdo jiný než Antonín Benjamín Svojsík, neobsahuje pouze obecné deklarace ohledně smyslu skautingu a jejího potenciálu pro stát. Naopak je také velmi aktuální a poukazuje například na připravovaný zákon o branné výchově.⁵¹ V dalších pasážích se navíc vyrovnává s nářčeními z militarizace mládeže.

To, že byl skauting oficiálními armádními kruhy brán vážně, jako užitečný výchovný nástroj, a Junák jako partner k realizaci branné výchovy, ukazuje i obsáhlá publikace *Armáda a národ*, vydaná v roce 1938 při příležitosti dvacetiletého výročí republiky. Nachází se zde samostatná podkapitola, sepsaná opět Svojsíkem, podávající ve velmi zhuštěné podobě krátký přehled skautské výchovy z hlediska jejích benefitů pro brannost národa.⁵² Zároveň je třeba dodat, že skauting nebyl pro brannost obyvatelstva cenný pouze tím, že by poskytoval prostředí pro brannou výchovu svých členů. Skauti totiž mohli figurovat též jako aktivní asistenti při výchovném působení na školní mládež či veřejnost.⁵³ Podobně byl v období první republiky na branné výchově angažován i Československý červený kříž (respektive jeho Dorost) a tělovýchovné spolky včetně Sokola.⁵⁴ Na poli mimoškolní branné výchovy však Junák

⁵⁰ SVOJSÍK, Antonín Benjamin a Jan NOVÁK. *Skauting brannou výchovou mládeže*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1936. Přednášky o brannosti.

⁵¹ Zde jen pro ilustraci Svojsíkův povzdech nad nerealizovanou aplikací skautingu v Sokolu: „Právem dnes i z kruhů mimoskautských se poukazuje na to, že kdyby byl skauting zavedl Sokol, byly by jej následovaly druhé organizace tělovýchovné a mohla být branná výchova v našem státě rozřešena dokonale i bez zvláštního zákona.“ Tamtéž, s. 12

⁵² KAPRAS, Jan, František SOUKUP a Jan MALYPETR, ed. *Armáda a národ*. V Praze: L. Mazáč, 1938. s. 512-513

⁵³ Jako ukázkou tohoto působení lze uvést účast skautů na branném cvičení mělnické dívčí školy r. 1937, kde demonstrovali stavbu stanů. Viz ŠIMEK, Jan a Martina HALÍŘOVÁ. *Škola a válka: branná výchova v české škole*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2021., s. 35

⁵⁴ Tamtéž, s. 40

představoval stále určitý ideál, a to právě díky tomu, že v sobě jednotlivé stavební kameny branné výchovy – od první pomoci, přes orientaci v terénu a tělesnou zdatnost jedince – spojoval v komplexní činnosti.⁵⁵

Vztah skautingu k armádnímu prostředí přitom nebyl ani zdaleka neproblematický. Již ve zmiňovaných *Základech junáctví*, které vyšly dva roky před první světovou válkou, se objevují pokusy vyrovnat se s nářčeními z militarismu.⁵⁶ Tuto podkapitulu zpracoval pro Svojsíkovu publikaci Václav Klofáč, jenž se zásadně vymezil proti představě skautingu jako „směšného hraní si na vojáčky“ a poskytl argumentaci proti takovému chápání skautské výchovy. Hlavní odlišností je důraz na individualitu. Militaristické výchově se vymyká výchovná metoda skautingu, jejímž základem je individuální rozvoj jedince v jeho vlastnostech a ohled na „prohloubení vnitřního života.“⁵⁷ Vedle toho nicméně vyzdvihuje službu národu a myšlenkám humanity, k nimž takto vychovaný jedinec dospěje. Tyto argumenty jsou v zásadě výtahem z rozsáhlejší argumentace Baden-Powella, jež je rovněž Klofáčem uváděna.

Pokusíme-li se tedy složitou otázku vztahu skautingu (potažmo Junáka) k vojenskému prostředí shrnout, nabízí se bonmot: brannost ano, militarismus ne. Skauting se nemá stávat nástrojem státu pro militarizaci mládeže; nicméně vzhledem k tomu, že má vychovávat uvědomělé a vlastenecky smýšlející občany, nemá před válečnými hrozbami zavírat oči a zaklínat se zdánlivým antimilitarismem.⁵⁸ Zakladatelé skautingu mu přiznávají kořeny v armádě⁵⁹ a neupírají mu branné prvky obsažené jak v ideovém základu (láska k vlasti a hodnotám humanity, pomoc druhým atp.), tak v praktických činnostech. Brání se však tomu, aby byl skauting redukován na bezduchá vojenská cvičení, nebo dokonce, aby mládež „učil krvelačnosti.“⁶⁰

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Pochopitelně nešlo pouze o problém českého skautingu, se stejnými námitkami se potýkal i britský skauting, v jehož čele stál právě armádní důstojník Robert Baden-Powell.

⁵⁷ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. 3., nezm. vyd. podle 1. vyd. v r. 1912. Praha: Merkur, 1991., s. 37

⁵⁸ Baden-Powell k tomuto pojetí občanské povinnosti píše: „Pod heslem *vlastenectví* jim ovšem vštěpujeme, že je občan povinen účastnit se s druhými obrany vlasti proti vpádu nepřátel, za bezpečnost a svobodu, které požívá jako její obyvatel.“ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. 3., nezm. vyd. podle 1. vyd. v r. 1912. Praha: Merkur, 1991., s. 38

⁵⁹ Tamtéž., s. 24

⁶⁰ Tamtéž., s. 38

1.3 Druhá republika

„*Valný sjezd přinesl mnohé překvapení. Tak především se sloučíme s Junáky Volnosti, skauty-katolíky a Švehlovými skauty v jediný spolek. Ponese jméno »Junák«. Inu, druhá republika! Máme dnes dálnice, tužníky, radia se jmenují Radegast, Havěna, a tak místo skautování budeme junačit. Slib bude doplněn formulí o Pánu Bohu, snad se změní kroj, budeme spolupracovat s armádou a kdo ví, nebude-li z nás místo starých a poctivých skautů Balila nebo Hitlerjugend.“*

- 10. kronika vlčat, zápis 39. – 10. prosince 1938 (XIII. Středisko Junáka v Praze)⁶¹

Mnichovská krize a její důsledky znamenaly pro Československo bezprecedentní šok. Na jedné straně je možné tento problém popsat z hlediska technického či materiálního (ztráta území a obyvatelstva s jeho ekonomickým potenciálem, přerušení strategických dopravních spojů, příliv uprchlíků do vnitrozemí, nedostatek pracovních míst, odstoupení pohraničních opevnění, problémy v sektoru obchodu a bankovníctví atd.). Z druhé strany čelila československá společnost akutní krizi hodnot, na nichž posledních 20 let zakládala svou existenci a snažila se hledat východiska z kolapsu kolektivní morálky. Za takového stavu byly náhle obnaženy a osvobozeny nejspodnější proudy, které do té doby neměly příliš prostoru se rozvinout. Druhá republika, jak je toto přechodné období mezi 1. říjnem 1938 a 15. březnem 1939 nazýváno, se tak nesla v duchu těchto vzájemně se prolínajících tendencí. V obecné rovině je na prvním místě nutno jmenovat potřebu vyrovnání se s ideály první republiky a jejich představiteli. Po zklamání z jeho selhání se poukazovalo na nefunkčnost systému, který vyústil v mnichovskou katastrofu.⁶² Jsou zde nicméně i další znepokojivé jevy, jako zesílený a státem projevovaný antisemitismus, omezování (nejen politické) plurality⁶³ či cenzurní opatření, jež měla vážné dopady svobodu projevu v politice i kultuře. Nechci zabíhat do podrobného líčení detailů politických či kulturních dějin druhé republiky, natož do státoprávních otázek (autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi). Předchozí nastínění některých obecných tendencí, které

⁶¹ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 118 (*Třináctka vzpomíná: Hrst vzpomínek XIII. střediska Junáka v Praze k desetiletému založení*. Praha, 1946. s. 17-18)

⁶² Známou ukázkou je kampaň proti Karlu Čapkovi, která vyústila až v jeho smrt v prosinci 1938., viz GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004., s. 193. Dále byl velmi příznačný například také odklon od odkazu TGM a preference Pekařových stanovisek v rámci sporu o smysl českých dějin. Viz tamtéž, s. 183

⁶³ Politický život se „zjednodušil“ vytvořením vládnoucí *Strany národní jednoty* (její hlavní složku tvořili zejména někdejší agráři, předsedou vlády byl Rudolf Beran) a posléze i *Národní strany práce*, jež měla hrát roli „loajální opozice.“ Viz tamtéž, kap. 4 a 5. Zjednodušování a sjednocování postihlo i kulturní sféru, která měla z hlediska myšlenkového obsahu vystačit s národními a křesťanskými tradicemi. Platformou tohoto proudu byla *Národní kulturní rada*, v níž se sdružili konzervativně smýšlející odpůrci dosavadní liberálně demokratické složky čs. inteligence. Tamtéž, s. 185.

zásadně proměnily společenskou atmosféru v tomto období, však pokládám za nezbytný kontext, do něhož jsou procesy, jež se odehrávaly uvnitř skautského hnutí v českých zemích, zasazeny.

Krise a po ní přicházející změny se do českého skautingu silně propsaly. V první řadě se projevíly územní ztráty po odstoupení čs. pohraničí Německu, citelně se projevíly zejména úbytky členské základny.⁶⁴ Podoba československého skautingu se postupně měnila v duchu druhé republiky. Unifikační tendence s důrazem na národní jednotu⁶⁵ se projevíly výraznou reorganizací – hlavní změnou bylo vytvoření jednotné organizace *Junák – ústředí junácké výchovy* k datu 22. ledna 1939. Svaz se tímto krokem sdružil s katolickými složkami,⁶⁶ Obcí junáků volnosti a Svazem Švehlových junáků.⁶⁷ Organizační struktura tohoto uskupení víceméně kopírovala uspořádání někdejšího Svazu, přesto zde byl patrný určitý posun. Funkce starosty zanikla a místo ní stál v čele Junáka velitel,⁶⁸ jímž byl zvolen ppl. gen. Štábu Václav Vlček.⁶⁹ Vedle toho se organizace nově dělila na junácký (chlapecký) kmen a dívčí kmen.⁷⁰ Dílčí změny také měnily demokratický charakter řízení organizace, jež nyní působilo autoritativněji. Lednové stanovy obsahovaly nový řídicí princip pro správu jednotlivých úrovní (od ústředí po místní střediska a oddíly). Pro vedení a správu spolku nyní uváděl: „Junák je veden a spravován podle zásad nadřízenosti a podřízenosti při vymezené pravomoci a za osobní odpovědnosti podřízeného nadřízenému, při čemž nejvyšší složkou spolku je junácký sněm.“⁷¹ Tímto krokem zanikly zemské rady a místní sdružení, čímž výrazně zesílila kompetence Velitelství. Právě na příkladu místních sdružení je míra centralizace dobře patrná. Zatímco

⁶⁴ V roce 1930 bylo pouze ve Svazu registrováno na 34 000 členů (viz KÁRNÍK, *České země v období první republiky* I. Praha: Libri 2017, str. 546.). Pro období druhé republiky se naproti tomu uvádí pod 28 000 členů, což je ovšem údaj zahrnující veškeré členstvo Junáka po sloučení skautských organizací. Viz. ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 118

⁶⁵ Viz GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004.

⁶⁶ *Ústředí katolických skautů českých a moravskoslezských*. Tamtéž.

⁶⁷ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 32. Ve hře bylo nejprve i pohlčení Junáka Sokolem, to však již v této době (oproti rané fázi českého skautingu) bylo skautskými činovníky vnímáno jako nežádoucí, a nakonec se podařilo samostatnost Junáka udržet. Viz Tamtéž.

⁶⁸ Už změny v oblasti terminologie lze vnímat jako ukazatel posunu Junáka směrem k posílení branného charakteru.

⁶⁹ K postavě Václava Vlčka a jeho roli v exilu viz kapitulu II.

⁷⁰ Náčelníkem chlapeckého kmene byl zvolen Bohuslav Řehák, dívčí kmen vedla Vlasta Koseová. Viz *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 32

⁷¹ *Stanovy "Junáka" ústředí junácké výchovy*. Praha: "Junák", ústředí junácké výchovy, Praha XII. Slezská 7, 1939., čl. XVI. Zásady pro vedení a správu spolku, s. 10

prvorepublikový Svaz ponechával místní úrovni určitou volnost (vlastní stanovy),⁷² lednové stanovy Junáka již počítají s centrálním rozhodováním a unifikací stanov.⁷³

Jak je naznačeno již výše, došlo též k zesílení akcentu brannosti v praktické činnosti Junáka. Vojenské prvky ovšem Junák přebíral též v symbolické rovině – krojový řád prošel úpravou, která zahrnovala mj. nahrazení klasického skautského klobouku hnědou lodičkou podle armádního vzoru a sjednocení barev šátek podle výchovných kategorií.⁷⁴

Změny zasáhly rovněž do ideové oblasti. Napříště se měl Junák odvrátit od zahraničních vzorů a partnerů, hovořilo se dokonce o tzv. *debadenpowellizaci* Junáka. Dosavadní volnější přístup k náboženské otázce byl pod vlivem soudobé klerikální rétoriky⁷⁵ přehodnocen. Ustavila se duchovní rada Junáka pro náboženské otázky a v homogenních oddílech (tj. oddílech tvořených členy jednoho vyznání) probíhala náboženská výchova.⁷⁶ Tato změna může na první pohled působit nevinně, možná dokonce jako krok blíže ke světovému ústředí, ovšem ve skutečnosti šlo o krok vedoucí k diskriminaci těch členů Junáka, kteří byli židovského původu.⁷⁷ Ačkoli podle tvrzení Rudolfa Plajnera platila tichá dohoda o nerealizaci tohoto bodu (údajně vymíněného ze strany MNO) v oddílové praxi, k nuceným odchodům židovských členů mnohdy skutečně docházelo.⁷⁸

Druhým varovným momentem, který v tomto období pro skauting nastal, byla první politizace Junáka. Jednak je odrazem politických vlivů druhé republiky již samo sloučení skautských

⁷² „Na podporu skautského hnutí určité oblasti zakládá Svaz Místní sdružení Svazu Junáků Skautů a skautek republiky Československé, jež jsou odbočnými spolky Svazu s vlastními stanovami. [...] Obvod, který má Místní sdružení spravovati, jest vymezen okresním zpravodajem Svazu.“ Viz *Stanovy Svazu Junáků Skautů a Skautek republiky Československé*. Praha: Nákladem vlastním, 1936., čl. XXIX. Místní sdružení, s. 11

⁷³ „Na podporu junáckého hnutí v malém místě nebo určité oblasti zřizuje Junák spolky *Sdružení přátel Junáka*, jež jsou odbočnými spolky s jednotnými stanovami. [...] Obvod, který má Sdružení spravovat, je vymezen velitelem, nebo činovníkem, na něž velitel tuto pravomoc přenesl.“ Viz *Stanovy "Junáka" ústředí junácké výchovy*. Praha: "Junák", ústředí junácké výchovy, Praha XII. Slezská 7, 1939., čl. XXII. Odbočné spolky., s. 14

⁷⁴ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 32

⁷⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004., s. 183

⁷⁶ *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 32. Zajímavostí je, že již na ustavujícím sněmu, který čs. skautské organizace sloučil, vystoupil s projevem *O mravním poslání skautingu* pozdější litoměřický biskup Štěpán Trochta, který v minulosti působil jako vůdce 6. oddílu. Viz. ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 118

⁷⁷ „Účelem spolku je povznášeti mravní, duchovní a tělesnou zdatnost české mládeže bez rozdílu v duchu národním, státním a křesťanském a po způsobu junáckém udržovat tuto zdatnost i u osob dospělých na žádoucím stupni a usměrňovat ji k službě národa a vlasti. Se souhlasem Velitelství může býti přijata i jiná mládeže národnosti slovanské. Politická činnost je vyloučena.“ *Stanovy "Junáka" ústředí junácké výchovy*. Praha: "Junák", ústředí junácké výchovy, Praha XII. Slezská 7, 1939., čl. V. Účel, s. 3

⁷⁸ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 118

organizací⁷⁹ a interní změny v jejich uspořádání a programu (viz předchozí odstavce), jednak je to přímá vazba na Stranu národní jednoty, jejíž záštitu Junák pod nátlakem přijal.⁸⁰ Proces vynucené politizace skautského hnutí byl nicméně zahájen v předchozích měsících. Už když Svaz pořádal svůj Valný sněm v prosinci 1938 (tzn. před sjednocením skautských organizací), došlo k radikálnímu porušení apolitičnosti, když bylo po činovnicích Junáka vyžadováno členství v SNJ.⁸¹

Obecně lze konstatovat, že vývoj uvnitř čs. skautského hnutí v zásadě odpovídal širším tendencím druhé republiky. I v Junáku tak lze pozorovat tlak na organizační jednotu a centralizaci, stupňování národovecké a křesťanské rétoriky směřující k eliminaci židovské minority i výraznou kontrolu státu, který do vnitřního dění zasahoval. Zároveň je ovšem nutné odmítnout představu zpronevěry Junáka skautským ideálům. Ne všichni členové vnímali výše popsané změny nekriticky (viz příklady z XIII. Střediska). Skauti se navíc aktivně zapojovali do pomoci uprchlíkům z pohraničí a mnoho oddílů se postavilo proti diskriminačním požadavkům vůči židovskému členství.⁸² Je nicméně patrné, že tak, jak se dostávala do všeobecné a morální krize celá společnost, nebyl jí ušetřen ani Junák, jehož svobodné působení se tímto přechodným obdobím prakticky uzavíralo.

1.4 Skauting za protektorátu

Ačkoli se Junák musel se zostřující se situací vyrovnávat již v průběhu půlroční existence tzv. druhé republiky, po patnáctém březnu došlo k přímému ohrožení jeho existence. Předně nejvyšší činovníci byli vystaveni riziku perzekuce. Velitel Vlček rezignoval a opustil území protektorátu. Bohuslav Řehák, který jej ve funkci nahradil, byl v září zatčen jako rukojmí.⁸³ Rudolf Plajner pak působil v čele organizace (jako náčelník a velitel v jedné osobě) až do definitivního zákazu skautské činnosti.⁸⁴ Ta probíhala v omezené míře až do října 1940. Omezení spočívala v zákazu používání symbolů odkazujících na ČSR nebo v tlaku na

⁷⁹ O přítomnosti vlivů SNJ na dění v Junáku svědčí zpráva z Valného sjezdu Svazu Junáků Skautů a Skautek RČS konaného 10.–11. prosince 1938. Viz Valný sjezd Svazu Junáků Skautů a Skautek RČS 10.–11. prosince 1938 v Praze. *Vůdce*. Praha: Svaz Junáků Skautů a Skautek RČS, 1939, 57-80.

⁸⁰ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s. 118.

⁸¹ Valný sjezd Svazu Junáků Skautů a Skautek RČS 10. - 11. prosince 1938 v Praze. *Vůdce*. Praha: Svaz Junáků Skautů a Skautek RČS, 1939, 57-80., s. 71. Tento politizační krok byl kriticky reflektován některými členy Junáka, viz *Třináctka vzpomíná: Hrst vzpomínek XIII. střediska Junáka v Praze k desetiletému založení*. Praha, 1946. s. 18

⁸² *Historie skautingu: cestou k pramenům*. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška s. 32

⁸³ Tamtéž, s. 32

⁸⁴ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s.120

vystoupení ze světové organizace a vstup do Hitlerjugend. I nadále však byly pořádány veřejné kulturní akce (besídky, srazy při svátku sv. Jiří – patrona skautů apod.) a ještě v létě 1940 proběhly skautské tábory, byť řada z nich byla rozehnána a někteří činovníci zatčeni.⁸⁵

Rozpuštění Junáka následovalo jen o několik měsíců později, když K. H. Frank podepsal v zastoupení říšského protektora dne 28. října rozhodnutí o jeho zrušení. Skautská činnost tím stanula mimo zákon, došlo k obsazení ústředí gestapem, majetek Junáka byl na základě zabavených inventářů zabavován a nejvyšší činovníci byli internováni.⁸⁶ Ačkoli tento vývoj představuje velmi dramatickou kapitolu (nejen) českého skautingu, nejednalo se o absolutní zánik skautského hnutí na území protektorátu. Pro činovníky, kteří se snažili jej udržet při životě, to nicméně znamenalo volit nové strategie a prostředky. Nejdřív poskytoval hlavní zázemí skautům až do svého zrušení Sokol, jemuž se ovšem právě spolupráce s bývalými členy Junáka stala osudnou, jako záminka k rozpuštění.⁸⁷ Novým prostředkem pro sdružování skautů se pak stal Foglarův *Mladý hlasatel*, respektive kluby, jež při něm byly zakládány. I ten byl nicméně v květnu 1941 zakázán. Důležitou platformou, na jejímž základě se bývalí skauti posléze organizovali, byl *Klub českých turistů* (tzv. Káčata).⁸⁸

Dalším prostorem, který se před (bývalými) členy Junáka za protektorátu otevíral, bylo působení v odbojových organizacích. Není předmětem této práce podrobně rozebírat participaci skautů na odbojové činnosti (není to ostatně nijak překvapivá skutečnost, bereme-li v potaz obsah a zaměření skautské výchovy), přesto bych ráda zmínila několik jejích případů. Asi nejvýznamnější organizací byla v tomto ohledu *Zpravodajská brigáda*, která vznikla roku 1943 spojením skupiny *Zbojník* (tvořené dvanácti skauty 5. vodáckého oddílu) se studentskou skupinou Veleslava Wahla.⁸⁹ Zatímco toto uskupení působilo úspěšně až do konce války (gestapo jej nikdy neodhalilo), docházelo i k opačným případům. Skupina ostravských skautů pod vedením Vladimíra Čermáka spolupracovala až do dubna 1945 s partyzány působícími na moravskoslezsko-slovenském pomezí (především se jednalo o pomoc se zásobováním partyzánských skupin). Na konci války ovšem došlo k odhalení skupiny a popravě jejích

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ V příspěvě říšského protektora z 12. dubna 1941 stojí mj. doslova toto: „Rozpuštění spolku *Junák* dalo jednotlivým sokolským jednotám podnět, aby přijímaly hromadně členy rozpuštěné junácké organizace. Označení *Sokolský Junák*, které bylo raženo pro tyto členy, ukazuje jasně na to, že jde o vědomé obcházení nařízení o rozpuštění Junáka.“ Viz FIKAR, Alois. *Stručné dějiny sokolstva: 1912-1941*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1948., s. 122

⁸⁸ ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*. Praha: Junák – TDC, 2012., s.121

⁸⁹ Tamtéž.

členů.⁹⁰ Přestože jde o příklad velice tragického vyústění činnosti, jíž se mladí členové Junáka snažili naplnit skautský slib, je tento příběh od čtyřicátých let až do současnosti v Junáku velmi živý. Díky poválečné iniciativě ostravského oddílu byla zbudována mohyla na Ivančeně (na úpatí Lysé hory), která je dodnes symbolickým místem kolektivní paměti českých skautů.⁹¹

Vedle přechodu pod hlavičku jiných organizací a vstupu do podzemního hnutí se před československými skauty otvírala ještě jedna cesta, která umožňovala setrvat v jejich činnosti. A tou byl odchod do exilu.

⁹⁰ Tamtéž, s. 130

⁹¹ Tamtéž.

2 Obnova Junáka v Anglii

„A my zde také nezhálíme a snažíme se udržeti si mezi ostatními spojenci co nejlepší přátele, stali jsme se zase příslušníky mezinárodního svazu, abychom tak napravili, co nám Němci pokazili, myslíme na budoucnost a připravujeme ve spolupráci se všemi spojenci rekonstrukci skautských organizací na kontinentě ve starých zásadách bratrství.“⁹²

– Čechoslovák, 1942

Pro oficiální zahájení činnosti československých skautů v exilu představovalo zásadní okamžik definitivní přerušování činnosti Junáka v protektorátu. Mezi skauty, kteří vstoupili do čs. zahraničních jednotek ve Francii, posléze Anglii, sice začalo záhy docházet ke spontánnímu navazování kontaktů mezi sebou i s místními skauty, avšak o oficiálně koordinovanou účelnou obnovu organizace se zatím nejednalo. Velen Fanderlik se sice pokoušel spontánně organizovat čs. mládež ve městech už na podzim a v zimě 1940 (sám uvádí, že vzniklo několik chlapeckých i dívčích oddílů v Manchesteru a Londýně). Než se však podařilo přetavit tuto prvotní fázi v oficiální organizaci, byl její vývoj zastaven válečnými událostmi. Intenzivní bombardování britských měst si vynutilo evakuaci velkého počtu dětí a mladistvých na venkov, kde už nebylo možné soustředit je do vlastních exulantských skupin. V případě, že tyto děti dále chtěly se skautingem pokračovat a měly k tomu vhodné podmínky, vstupovaly samostatně do místních skautských oddílů.⁹³

Na domácí půdě byl Junák pod obrovským tlakem na vystoupení ze světové skautské organizace.⁹⁴ K tomuto kroku sice nakonec vedení Junáka přistoupilo, nicméně světové ústředí se jej rozhodlo za členskou organizaci pokládat i nadále, byť pro objektivní příčiny nemohl plnit své členské povinnosti.⁹⁵ Činovníci, kteří protektorát opustili, sledovali situaci z exilu, jejich strategie spočívala v navázání spojení se světovým svazem a vyčkávání na další vývoj událostí. Zlom přišel již na podzim 1940. Předzvěstí definitivního konce byly násilnosti gestapa na skautských táborech v létě téhož roku, některé tábory byly rozeznány a vedoucí činovníci zadrženi. Symbolicky ke dni 28. října podepsal K. H. Frank rozkaz o rozpuštění organizace a do 4. listopadu byl Junák prakticky zlikvidován. Proběhly konfiskace jeho majetku, zatýkání členů a Junák jako takový se ocitl zcela v ilegalitě.

⁹² Čechoslovák. IV. Londýn, 1942.

⁹³ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 95-98.

⁹⁴ Viz kap. 6.2. Mezinárodní skautský svaz.

⁹⁵ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, karton 27, č.j. 9237.

Oficiální reakce činovníků v exilu se dostavila několik měsíců nato. Dne 26. března 1941 zaslal Václav Vlček (někdejší vůdce Junáka) na Ministerstvo národní obrany žádost o formální ustavení čs. skautské organizace v Anglii. V tomto dokumentu již byla nastíněna konkrétní koncepce obnovené organizace a vedle toho i rozsáhlá argumentace pro schválení obnovení prozatímními čs. úřady. V prvním oddílu uvádí pro kontext vývoj v protektorátu a vysvětluje přístup činovníků v exilu (viz výše). Druhý oddíl pojednává o věcných záležitostech – nově ustavená organizace se bude pokládat za pokračovatelku českého Junáka, jehož bude reprezentovat až do obnovení v osvobozené republice. Mandát k těmto krokům Vlček legitimizuje svým postavením před okupací, kdy zastával funkci velitele Junáka. Rezignaci na tento post vysvětluje přímým tlakem okupačních úřadů, které prosazovaly odstoupení vojenských osob z výchovných organizací. Z osob, které měly výraznou činovnickou stopu z předválečného období a byly přítomny v Anglii, jmenuje Velena Fanderlika a Oldřicha Večerka, přičemž navrhuje zřídit ústředí organizace, v němž by v případě nutnosti mohl ustanovit i další členy (mimo dvou výše jmenovaných). Zásadním bodem této druhé části Vlčkovy žádosti je nezbytnost zřídit skutečný skautský oddíl mládeže. Vzhledem k podstatě skautingu a jeho základním cílům (tj. výchova mládeže) by bez splnění této podmínky nebylo možné získat status skautské organizace. Vlček již v této chvíli navrhuje spolupráci s nově ustanovovanou čs. školou v Anglii a tento návrh opírá o souhlas ministra Slávika,⁹⁶ který jej uvítal a přislíbil mu podporu. Tento bod zároveň ukazuje na skutečnost, že již v původní koncepci exilové organizace čs. skautů se nepočítalo s její reálnou působností v armádě, byť právě o armádu se měla opírat ve vykazování počtu členů. Vlček poukazuje na jemu známý počet aktivních skautů v čs. jednotkách (údajně přes 80 osob) a navrhuje jejich formální sdružení do oddílu starších skautů.⁹⁷ Hned nato nicméně doplňuje tento návrh ujištěním, že „činnost by nebyla vyvíjena, jen aby byli informováni o skautských otázkách a navenek by se to projevilo ve vykazování počtů.“⁹⁸ Takto deklarovaný pragmatismus mě vede k dílčímu závěru, že – přinejmenším z Vlčkovy strany – v okamžiku, kdy byla na stole otázka obnovení Junáka, se jednalo v první řadě o udržení formální kontinuity této organizace. Ta je v tomto

⁹⁶ Juraj Slávik (28. 1. 1890 - 3. 5. 1969) – čs. politik za RSZML (agrárníci), od července 1940 do dubna 1945 byl ministrem vnitra exilové vlády v Londýně. Vzhledem k tomu, že tato vláda nevyčlenila zvlášť ministerstvo pro otázky školství a péče o mládež, spadala tato agenda právě do gesce ministerstva vnitra. Viz HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Praha: NLN, 2022.

⁹⁷ Zde podotýká, že členství armádních příslušníků v Junáku nepředstavuje problém „protože organizace JUNÁK byla v seznamu spolků podle čl. 714 A-I-I, tj. spolků u kterých není třeba zvláštního povolení k vstupu.“ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, karton 27, č.j. 9237.

⁹⁸ Tamtéž.

pojetí spíše imaginárním, než skutečným společenstvím a se skutečnou skautskou výchovou se počítá až jako s druhořadým, ne-li zcela vedlejším produktem celkového úsilí.

Kromě těchto podstatných bodů jsou ve druhé části žádosti obsaženy i podružnější záležitosti, jako návrh kroje sestávajícího z krojové košile anglických skautů doplněné o rukávové označení čs. armády. Poslední oddíl věnoval Vlček argumentaci zdůrazňující užitek plynoucí z obnovy Junáka. V první řadě se jednalo o propagandistický potenciál organizace, která je součástí vlastních mezinárodních struktur, a právě v Anglii má velmi silnou společenskou základnu. Problematika československé okupace se podle Vlčkova náčrtu měla dostat skrz skautský tisk nejen k britské mládeži, ale logicky také k rodičům místních skautů. Od oficiální obnovy Junáka v Anglii si Vlček navíc sliboval, že bude čs. strana „aspoň v omezeném rozsahu“ schopna organizovat styk s anglickou mládeží. Druhým argumentem bylo posilování morálky obyvatelstva a bývalých členů Junáka v protektorátu (tyto stavy vyčísluje až na 150 000 osob). Konkrétní představa naplňování tohoto záměru spočívala ve vysílání krátkých rozhlasových projevů (do pěti minut) přibližně jednou za dva týdny. V poslední řadě měla obnova Junáka pod oficiálním patronátem čs. exilových orgánů představovat určitou prevenci. Vlček zde poukazuje na jemu známý blíže nespecifikovaný případ, kdy mělo dojít ke zneužití Světového svazu.⁹⁹ Tento poslední bod Vlčkovy argumentace lze interpretovat jako snahu o udržení předválečného statusu Junáka, jakožto státotvorně orientované mládežnické organizace. Pokud by byla jednota mezi čs. skautským hnutím¹⁰⁰ narušena, mohlo to vést nejen ke ztrátě Vlčkem popsaného potenciálu, jaký organizace hlásící se k hodnotám první republiky představovala, ale také přímo ke vzniku rizika narušení diplomatického úsilí prozatímních exilových orgánů.¹⁰¹

Oficiálně byl Junák jako *Čs. ústředí skautské výchovy „Junák“* obnoven v květnu 1941, kdy po předchozím úředním jednání proběhlo kladné vyřízení jak ze strany samotného MNO (21. května),¹⁰² tak z Ministerstva vnitra (vznik organizace vzalo na vědomí 23. května). Ústředí

⁹⁹ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, karton 27, č.j. 9237.

¹⁰⁰ Čs. skauting byl do té doby mezinárodně reprezentován organizací *Junák – ústředí junácké výchovy*, která se

¹⁰¹ Nejenže se celkové úsilí čs. zahraniční mise soustředilo na dosažení anulace mnichovské dohody u Spojenců (především u britské strany). V této době ještě není ani plně uznána čs. exilová vláda – vystupuje jako prozatímní vláda (uznána 21. července 1940) – plného uznání Brity dosáhla až 18. července 1941 (uznání ze strany dalších států stojících na straně Spojenců poté postupně následovala). Viz KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998.

¹⁰² Ve spolkové evidenci Ministerstva vnitra bylo uvedeno datum 22. května 1941. Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 228, sig. 2-52-77 (Evidenční list – Junák – čs. ústředí skautské výchovy).

spolku tvořila trojice Fanderlik, Vlček, Večerek.¹⁰³ Vlčkovy návrhy byly přijaty bez výhrad, pod podmínkou, že se organizace bude řídit stejnými stanovami jako původně v ČSR.¹⁰⁴

¹⁰³ Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 228, sig. 2-52-77 (Evidenční list – Junák – čs. ústředí skautské výchovy).

¹⁰⁴ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, karton 27, č.j. 9237.

3 Představitelé

V této kapitole představím několik osobností, které u obnovy organizace stály, případně dále figurují v pramenech úřední proveniencí jako hlavní proponenti exilového Junáka. Ráda bych nastínila jednak jejich předválečnou minulost (a skrze ni i případnou motivaci pro další jednání), jednak jejich poválečné osudy, zejména zda a popř. jak je jejich exilové působení ovlivnilo.

3.1 Velen Fanderlik

Velen Fanderlik (11.2.1907–2.2.1985) je zřejmě vůbec nejviditelnější a nejznámější postavou čs. exilového skautingu. Právě on kolem sebe formoval exilovou organizaci čs. skautů jak během druhé světové války, tak po roce 1948, kdy opustil Československo podruhé a naposledy.¹⁰⁵

Skautskou i profesní dráhu Velena Fanderlika do značné míry předurčovala už jeho rodinná situace. Jeho otec, Vladimír Fanderlik (1877-1956), vystudoval právnickou fakultu na Univerzitě Karlově a z pozice okresního soudce v Praze se propracoval až do funkce vrchního zemského rady v Brně. Vedle této úctyhodné kariéry je však pozoruhodná jeho zájmová činnost. Kromě literatury a žurnalistiky – byl dopisovatelem brněnských Lidových novin a vydal řadu fejetonů – jej přitahovaly nově vznikající sporty. Vladimír Fanderlik byl jedním z prvních účastníků lyžařských kurzů na Moravě a mimo to se věnoval i turistice a kanoistice. K těmto na svou dobu mírně výstředním aktivitám později přidal i experimenty se skautingem. O skautingu se dozvěděl díky osobnímu kontaktu s A.B. Svojsíkem, jemuž v letech 1912 a 1914 zajišťoval přednášky v Brně (od roku 1911 navíc psal do Svojsíkova Junáka). Nezaložil sice vlastní oddíl, nicméně skautské metody aplikoval při výchově svých synů. Oficiálním členem Junáka se stal až v roce 1923 („Moravská pětka“)¹⁰⁶ a posléze zastával 11 let funkci župního zpravodaje brněnské oblasti Svazu.¹⁰⁷

¹⁰⁵ O tom, jak symbolickou osobností v této souvislosti Velen Fanderlik byl a o trvání jeho odkazu svědčí mimo jiné např. existence spolku *Skautský oddíl Velena Fanderlika*, který si klade za cíl sdružovat skauty perzekuované komunistickým režimem. Viz *Skautský oddíl Velena Fanderlika* [online]. Praha: Skautský oddíl Velena Fanderlika, c2023 [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://sov.f.cz/>.

¹⁰⁶ Šlo o neformální kroužek několika brněnských činovníků, který se zabýval zejména otázkami vzdělávání nových vůdců v Junáku, ale i širšími koncepčními otázkami rozvoje skautingu v českých zemích. Viz. BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. Člověk na Moravě v první polovině 20. století. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 451-466

¹⁰⁷ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/arch-scout-19_1986_kdo-byl-kdo-1_stranky-spravne_ocr.pdf, s. 30

Skautingu se aktivně věnovala i Velenova matka, Alžběta Fanderliková, roz. Gollerová (1874-1968). Její hlavní oblastí zájmu byla původně hudba, věnovala se hře na klavír a zpěvu (absolvovala pražskou Pivodovu pěveckou školu, shodou okolností ji studovala ve stejné době jako Ema Destinová). Členkou Junáka se sice oficiálně stala až roku 1919, skautskou praxi si však osvojovala již při výchově vlastních synů, zejména za první světové války, kdy byl Vladimír poslán na italskou frontu a ona s nimi zůstala sama. V meziválečném období již působila jako aktivní činovnice Svazu. Prošla funkcí okresní zpravodajky dívek (jeden rok) a 16 let byla zástupkyní župního zpravodaje. Za svou službu byla několikrát vyznamenána, naposledy společně se svým manželem v roce 1947 Stříbrným junáckým křížem.¹⁰⁸

Velen Fanderlik nebyl ve své činnosti ovlivněn pouze rolí rodičů, důležitou součástí jeho života byl rovněž jeho o dva roky starší bratr Milota (1905-1999). Pokud se profesní dráha Velena Fanderlika ubírala v otcových stopách, přibližoval se Milota spíš matce. Byl velmi hudebně nadaný a ačkoli si pro svou profesní dráhu zvolil přírodní vědy a techniku, po celý život se hudbě aktivně věnoval. Od dětství hrál na violoncello a klavír, později byl mj. prvním violoncellistou Sokolské filharmonie v Hradci Králové. Při volbě studijního oboru se rozhodoval právě mezi hudbou a medicínou – že se rozhodl pro studium na Vysoké škole chemicko-technologické bylo až dílem náhodného setkání s profesorem Jiřím Borovským. Milota i Velen se se společně přidali do 2. oddílu Junáka (v rámci původních *Baden-Powellových skautů*), který tehdy vedl Karel Hora.¹⁰⁹ Podobně jako oba rodiče byl Milota v období první republiky velmi aktivním činovníkem, na rozdíl od nich ale působil postupně jako vůdce několika oddílů a spolu s bratrem Velenem se výrazně zabýval oblastí činovníckého vzdělávání. Jeho skautskou aktivitu nicméně výrazněji než u jiných omezoval profesní život.¹¹⁰

Jak již bylo zmíněno, pro život Velena Fanderlika bylo rodinné prostředí rozhodující přinejmenším ve dvou aspektech. Zaprvé šlo o profesní dráhu, kdy se po vzoru svého otce vydal studovat práva, a druhou linkou spojující celou rodinu Fanderlikových – Velena nevyjímaje – byl právě skauting. Velen Fanderlik se narodil v Praze roku 1907. Dva roky nato se rodina

¹⁰⁸ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20], s. 17

¹⁰⁹ S ním v následujících letech oba bratři úzce spolupracovali v oblasti vzdělávání činovníků Junáka na Moravě.

¹¹⁰ Již na škole začínal jako pomocný asistent ústavu fyzikální chemie a tomto oboru posléze vystřídal několik pracovišť (po práci v lučební továrně v Táboře pracoval jistou dobu ve Zlíně, a nakonec se usadil v Hradci Králové), zároveň se věnoval akademické kariéře (1947 dokončil doktorát na VŠCHT, 1950 byl jmenován profesorem). Na rozdíl od Velena neopustil po únorovém převratu republiku a stal se uznávaným odborníkem v oblasti sklářství (v roce 1968 byl dokonce jako jeden z mála neustraníků oceněn Řádem práce). Viz *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20], s. 18-22

přestěhovala do Brna, kde Velen vystudoval reálné gymnázium. Ve studiích pokračoval na právnické fakultě, na rozdíl od otce však neodešel do Prahy a doktorát získal v roce 1929 na Masarykově univerzitě v Brně. Právě v době svého vysokoškolského studia se seznámil s Bohuslavem Ečerem,¹¹¹ jemuž později asistoval jako pobočník při procesu s K. H. Frankem.¹¹² Až do roku 1938, kdy Československo opustil, se v Brně věnoval advokacii, vedle níž působil na své alma mater jako docent táboření a skautingu.¹¹³

Skautskou činnost Velen Fanderlík nicméně neomezoval na své akademické působení, sám byl velmi činným vůdcem. Se skautingem začal oficiálně zároveň se zbytkem rodiny v roce 1919 a rok nato s bratrem skládal skautský slib. První tábor spolu s Milotou vedl již v osmnácti letech, společně pak také absolvovali III. Ústřední školu¹¹⁴ a převzali vedení oddílu.¹¹⁵ Tak jako jeho rodiče byl i Velen Fanderlík jistou dobu župním činovníkem (1929–1934 zastupoval brněnského župního zpravodaje),¹¹⁶ ovšem jeho hlavním předmětem zájmu zůstalo skautské vzdělávání. To je ostatně velmi dobře patrné již z jeho bibliografie – literární odkaz Velena Fanderlíka čítá desítky skautských příruček a metodických publikací, které vydával i později v emigraci. Vedle toho byl aktivním instruktorem lesních škol. Když se Karel Hora, vůdce Moravské LŠ a někdejší vůdce prvního oddílu, do něhož bratři Fanderlíkové vstoupili, ujal v roce 1926 také vedení Ústřední LŠ, stali se Velen i Milota instruktory tohoto kurzu. Instruktorské (a později rovněž vůdcovské) působení Karla Hory a Velena Fanderlíka na lesních školách mělo významný dopad na celkovou koncepci tohoto vzdělávacího formátu – především zesílil důraz na kolektivní práci celého instruktorského týmu a důkladnost přípravy.¹¹⁷

V utváření nového charakteru LŠ sehrál svou roli také kroužek, který se zformoval kolem Karla Hory v lednu 1926 a oficiálně přijal název *družina Mawadani*. Jednalo se o uskupení instruktorů Moravské LŠ, kteří se scházeli každý týden a zaobírali se jak obecnými principy

¹¹¹ Blíže viz DUDÁŠ, Michal. *Bohuslav Ečer: český lovec nacistů*. Praha: Academia, 2019. 1938-1953.

¹¹² EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 216.

¹¹³ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlík. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 451-466.

¹¹⁴ Lesní školy představovaly pokročilý stupeň ve vzdělávacím systému Junáka. Děly se do dvou typů – oblastní lesní školy připravovaly oddílové vůdce, zatímco zemské lesní školy zajišťovaly kvalifikaci instruktorů, kteří se měli dále věnovat vzdělávání činovníků na různých úrovních. Viz ŠIMEK, Michal. *Jihočeská lesní škola a její dnešní odkaz*. 2017. Absolventská práce. Lesní škola Protos. Dostupné z: <https://protos.skauting.cz/wp-content/uploads/2018/03/Jiho%C4%8Dek%C3%A1-lesn%C3%AD-%C5%A1kola-a-jej%C3%AD-dne%C5%A1n%C3%AD-odkaz-Michal-%C5%A0imek.pdf>

¹¹⁵ V roce 1926 5. a posléze 3. brněnský oddíl. Viz BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlík. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 463

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 64

pro vedení oddílů a konkrétními programy určenými k realizaci na LŠ, tak vlastním osobním rozvojem.¹¹⁸ Na podobu vzdělávacího systému Junáka mohl Velen Fanderlik navíc od roku 1933 působit i z pozice zpravodaje náčelnictva pro LŠ, kterou zastával až do svého odchodu do exilu.¹¹⁹ Zřejmě pod vlivem aktivit své matky také jako jeden z mála bral ohled na potřeby specifického vzdělání vůdkyň dívčích oddílů (např. při MLŠ pro ně zajistil vlastní kurzy).¹²⁰

Prostřednictvím skautského vzdělávání Velen Fanderlik také poprvé navázal kontakty v zahraničí, respektive přímo v Anglii. Velkým vzorem čs. lesních škol byl tzv. Gilwell. Jedalo se o poměrně prestižní kurz určený vůdcům oddílů pořádaný v anglickém Gilwell-Parku. Velen Fanderlik byl v roce 1936 jedním z prvních českých skautů, kteří jím prošli (byť jeho reflexe kurzu nebyla ani zdaleka nekritická.)¹²¹ a získali absolventské označení *Wood Badge*.¹²² Kontakt se zahraničím, který Fanderlik svou účastí na Gilwellu získal, zužitkoval později za svého exilového působení, zejména pro rychlé navázání spolupráce s místními skauty.¹²³

V roce 1939 byl na prosincovém Valném sněmu Junáka zvolen členem náčelnictva, náčelníkem se stal Rudolf Plajner a velitelem Václav Vlček.¹²⁴ V této funkci nicméně nesetřval déle než rok, neboť protektorát opustil již v prosinci 1939 na základě důvěrného sdělení, že se chystá jeho zatčení.¹²⁵

K právě se formujícímu zahraničnímu vojsku se tak Fanderlik přidal víceméně záhy po začátku války, byť mu cesta trvala dva měsíce.¹²⁶ Do Francie se dostal přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Turecko a Libanon.¹²⁷ Umístěn byl na francouzském jihu, kde bylo jeho úkolem postarat se o pluky, které přicházely z fronty a zajišťovat jejich transport přes moře; tutéž službu následně plnil přímo v Marseille.¹²⁸ Za tuto činnost byl v listopadu 1945 vyznamenán Čs.

¹¹⁸ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20], s. 27

¹¹⁹ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jirí HANUŠ, Jirí MALÍŘ a Libor VYKOUPIĚL. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 465

¹²⁰ Tamtéž, s. 465

¹²¹ Tamtéž.

¹²² *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20], s. 28

¹²³ NĚMČANSKÝ, Jan a Velen FANDERLIK. Český skauting v exilu a odboji 20. století. In: KRATOCHVIL, Jan a kol. *Český a slovenský exil: 20. století*. Meadow Art, 2002, s. 92–105.

¹²⁴ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. s. 28.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Databáze Vojenského historického archivu uvádí, že odveden byl 9. února 1940 v Marseille. Viz Příslušníci čs. vojenských jednotek v zahraničí: Detail příslušníka. *Ministerstvo obrany – Vojenský ústřední archiv* [online]. Praha: Vojenský ústřední archiv, c2022 - 2023 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.vuapraha.cz/cechoslovaci-v-zahranici/15388>

¹²⁷ EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 217.

¹²⁸ EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 217.

válečným křížem 1939.¹²⁹ Když se poté dostal do Anglie, vrátil se pracovně ke svému oboru: „Nejprve jsem byl soudcem u polního soudu I. stolice, vystřídal jsem několik posádek s našimi chlapci, a později – od léta 1942 – jsem byl v Londýně u odvolacího (vrchního či nejvyššího) soudu vojenského a pak na MNO.“¹³⁰

Aktivně se projevoval i mimo soudní službu. Mimořádně jej zaměstnávala hlavně propagace Československa a jeho zájmů, jakož i oživování spolkového života mezi samotnými Čechoslováky v zahraničí. Pro tyto záměry poskytovala vhodnou organizační platformu armáda; pořádal zde společenské akce v rámci propagačního tělesa a s přednáškami o ČSR objížděl jednotky dislokované po území Anglie a Skotska.¹³¹ Týkalo se to ostatně i skautingu – neusiloval pouze o propagaci Československa, ale snažil se seznamovat britskou veřejnost i s kulturou československého skautingu. Tomu, jakou roli přesně Fanderlik v exilovém Junáku sehrál a do jaké podoby vykrytalizovaly výsledky jeho práce, se podrobněji věnuji v dalších podkapitolách. Ke skautingu zde nicméně přivedl i svou snoubenku, záhy manželku, Stanislavu Zvědělíkovou, která byla učitelkou v čs. internátní škole ve Whitchurch.¹³²

Do osvobozené republiky se Velen Fanderlik nevrátil okamžitě – pátého května 1945 byl přidělen k ministerstvu zahraničí, pro které měl pracovat v Komisi Spojených národů pro potrestání válečných zločinců.¹³³ Působil jako pobočník gen. Bohuslava Ečera, s nímž se znal z předchozích let. Za války spolu krátce vedli korespondenční styk a od roku 1943 spolu pracovali v Poradním sboru pro otázky související s potrestáním válečných zločinců.¹³⁴ Po válce spolu vyslychali Hermanna Göringa nebo Joachima Ribbentropa.¹³⁵ Ečerovi nakonec mj. asistoval také při eskortování K.H. Franka do Prahy a jeho prvním výslechu, což později popisoval jako velmi hluboký zážitek.¹³⁶

¹²⁹ Vojenský ústřední archiv, Vojenský historický archiv, karta vyznamenání, Velen Fanderlik, os. č. F.-2085

¹³⁰ EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 218

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Národní archiv, fond: Ministerstvo vnitra – Londýn, karton 109, sig. 2-8-15.

¹³³ VÚA – VHA, fond Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb., karton 106, os. č. 016535/48.

¹³⁴ EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 219

¹³⁵ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 464

¹³⁶ „...jsm nikdy necítil tak silně, jak pomíjející je světská sláva a moc, jak dočasné jsou statky tohoto světa a jak neúprosná je Nemesis!“ Viz EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946., s. 222.

Po návratu roku 1947 působil jako národní správce malého podniku s kancelářskými potřebami¹³⁷ a naplno se vrátil ke skautingu. Druhým sněmem v Praze byl v únoru 1946 zvolen starostou Junáka.¹³⁸ Navštěvoval skautské oddíly, v létě dojížděl na tábory a LŠ.¹³⁹ Vrchol jeho činovnícké kariéry přišel v létě 1947, kdy byl během účasti na světovém jamboree ve Francii zvolen do Skautského světového výboru (World Committee).¹⁴⁰

Po únoru 1948 Fanderlik pochopil rizika změněné politické situace a znovu se rozhodl pro odchod ze země. Hranice překročil spolu s manželkou Stanislavou na konci října 1948 u Železné Rudy.¹⁴¹ Českoslovenští skauti, kteří také opustili republiku, zahájili vlastní činnost už na jaře. V dubnu byl v Řezně ustaven *Prozatímní výbor čs. Junáka v zahraničí*, jehož členové zakládali ve spolupráci se světovým ústředím oddíly v uprchlických táborech. Fanderlik se po přechodu hranic záhy přidal jako jednatel „bývalých skautů“ s referentem Světového skautského výboru, J. Monetem, který zajišťoval organizaci skautských jednotek v táborech.¹⁴² Od ledna 1949 začal vydávat a distribuovat po táborech oběžník *Skautskou stopou* (vycházel nepravidelně), jehož název prošel drobnými úpravami, a nakonec se prosadila zkrácená verze *Stopa*.¹⁴³ Ještě během pobytu v Německu byl exilovými skauty znovu uznán starostou Junáka, nedlouhou poté se však natrvalo přestěhoval do Kanady (Toronto), kam přenesl též zmíněný exulantský časopis.¹⁴⁴

Přes opakované pokusy se agentům StB nikdy nepodařilo dostat k Fanderlikovi blíž. V procesu se skupinou Karla Průchy a skupinou Pavla Křivského jej označovali za vůdce protistátních aktivit, odsouzen však nikdy nebyl. Jako exulantovi mu nicméně propadl majetek a byl degradován na vojína (rehabilitace se dočkal v roce 1995).

V Kanadě nakonec strávil zbytek svého života; s manželkou se usadil v nevelkém městě Trail (v Britské Kolumbii). Profesně se zde přeorientoval na výtvarné umění a grafiku a začal

¹³⁷ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/arch-scout-19_1986_kdo-byl-kdo-1_stranky-spravne_ocr.pdf, s. 28

¹³⁸ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s. 464

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Celosvětové setkání skautů konající se jednou za čtyři roky. Dříve se při těchto sjezdech často konaly volby do nejvyšších orgánů světové skautské organizace. Taková volba proběhla právě na světové skautské konferenci v roce 1947. Viz Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² BŘEČKA, Bruno. *Kronika čs. skautského hnutí: 1900–1990*. Brno: Brněnská rada Junáka, 1999, s. 205.

¹⁴³ Tamtéž, s. 212.

¹⁴⁴ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s.465.

vyučovat na místní střední škole.¹⁴⁵ Snažil se i nadále zůstat činným skautem; vydával *Stopu*, udržoval kontakt s ostatními exulanty i světovým ústředím (kontakt s někdejší sekretářem světové kanceláře Johnem Wilsonem) a v komunitě čs. skautů v exilu byl uznáván jako autorita. Manželku Stanislavu přežil o pět let; zemřel v roce 1985 na infarkt.¹⁴⁶

3.2 Stanislava Fanderliková (roz. Zvědělíková)

Na rozdíl od ostatních skautů-exulantů, které v této kapitole představuji, nebyla Stanislava Fanderliková před začátkem války členkou Junáka, ani se nijak skautsky neangažovala. Narodila se v březnu 1914 ve Dvoře Králové jako Stanislava Zvědělíková. Její domovskou obcí se však záhy stala slovenská Skalica, kde vystudovala gymnázium a po studiu na pedagogické akademii v Bratislavě se sem vrátila jako učitelka státní měšťanské školy. Dramatickým událostem po roce 1938 už však přítomna nebyla. Jako učitelka byla v roce 1937 poslána ze Slovenska na sever Francie, aby pracovala ve zdejších zahraničních školách. Po začátku války spolupracovala s konzulátem v Lille a pomáhala při náboru vojáků do čs. jednotek. Po evakuaci z francouzského území se dostala mezi personál nově vznikající čs. školy ve Whitchurch.¹⁴⁷

Ke skautingu se Zvědělíková dostala až v této době, a to prostřednictvím svého snoubence Velen Fanderlika, za něhož se v Anglii provdala v srpnu 1941.¹⁴⁸ Pomohla k vytvoření čs. skautských oddílů při škole ve Whitchurch a následně se stala vůdkyní oddílu dívčího. Kromě toho, že úspěšně organizovala pravidelnou činnost oddílu a udržovala kontakt s místními anglickými skautkami, snažila se doplnit si v rámci anglické organizace chybějící činovnícké vzdělání.¹⁴⁹ Vedle skautingu byla navíc členkou Československého kroužku ve Whitchurch (stála již při jeho založení a spoluvedla zde kulturní odbor)¹⁵⁰ a snažila se jako dobrovolnice vypomáhat u čs. Červeného kříže.¹⁵¹

¹⁴⁵ *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/arch-scout-19_1986_kdo-byl-kdo-1_stranky-spravne_ocr.pdf, s. 29.

¹⁴⁶ BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlik. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. s.465.

¹⁴⁷ Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, karton 110, sig. 27.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ V květnu 1942 např. absolvovala „Training Day for the Guides.“ Viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

¹⁵⁰ Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, karton 110, sig. 27.

¹⁵¹ Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA AV ČR), fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 3, inv. č. 212.

Po válce se vrátila do Československa, které však v roce 1948 s manželem nadobro opustila. Stejně jako Velen pokračovala se skautingem i v Kanadě, údajně zde udržovali kontakt mj. také se světovou náčelní, Olave Baden-Powellovou.¹⁵² Zbytek života tak strávila spolu s manželem v Trailu, kde také v roce 1980 zemřela.¹⁵³

3.3 Václav Vlček

Posledním československým exulantem, na jehož jméno lze v souvislosti s pokusy o znovuoobnovení Junáka v zahraničí narazit, je generál Václav Vlček. Pocházel z Uhlířských Janovic poblíž Kutné Hory, kde se narodil roku 1897. Vystudoval reálné gymnázium v Domažlicích, ovšem již v osmnácti letech jej zastihlo povolání do armády. Jako voják se dostal do Ruska, kde byl v červnu 1916 zajat a po roce vstoupil do čs. legií.¹⁵⁴

Po návratu do Československa zůstal jako profesionální důstojník v armádě a stoupal její hierarchií. Vedle toho, že působil jako instruktor vojenský škol (nakonec byl profesorem Vysoké školy válečné), stihl nasbírat i zkušenosti ze zahraničních pracovních pobytů – např. v roce 1933 strávil dva měsíce v Polsku a mezi lety 1936 a 1937 zase rok ve Francii. V roce 1923 se oženil s Boženou Bauerovou, s níž měl později dva syny.¹⁵⁵

Když došlo k okupaci Československa, zapojil se Vlček do činnosti Obrany národa,¹⁵⁶ v červenci však uprchl do Francie. Od října zde pracoval jako přednosta vojenské expozitury čs. zahraničního hnutí v Londýně, následně jako přednosta prvního odboru vojenské správy v Paříži. Zajímavé, byť nepříliš dlouhé, bylo jeho další umístění, kdy byl necelých 13 měsíců styčným důstojníkem u belgické armády.¹⁵⁷ Své kontakty zúročil ještě po válce, když připravoval založení československo-belgické společnosti.¹⁵⁸ Jeho hlavním posláním za války byla hlavně propaganda. Od listopadu 1941 do konce září 1944 zastával funkci přednosta vojenského propagačního oddělení u Ministerstva zahraničních věcí.¹⁵⁹ Díky tomu měl přímý vliv na organizaci i obsah vojenského rozhlasového vysílání z Londýna a sám v něm někdy

¹⁵² *Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/arch-scout-19_1986_kdo-byl-kdo-1_stranky-spravne_ocr.pdf, s. 29.

¹⁵³ Stanislava Fanderliková – profil osobnosti. *Encyklopedie dějin města Brna* [online]. 2020, 25.2.2018 [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=76

¹⁵⁴ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 186, Vlček Václav, 1897.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ TOMEK, Prokop. Václav Vlček. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha: Vojenský historický ústav, c2020, 27. 04. 2018 [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/vaclav-vlcek/>

¹⁵⁷ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 186, Vlček Václav, 1897.

¹⁵⁸ VÚA – VHA, fond Vojenské osobní spisy, karton 445, Vlček Václav, 1897.

¹⁵⁹ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 186, Vlček Václav, 1897.

vystupoval.¹⁶⁰ Své postavení vlivného funkcionáře využil také právě ve prospěch znovuoobnovení skautské organizace. Z pozice někdejšího velitele Junáka adresoval v březnu 1941 Ministerstvu národní obrany v Londýně žádost o „formální ustavení čs. skautů v Anglii,“ v němž se odvolával na rozpuštění organizace v protektorátě (na přelomu října a listopadu 1940).¹⁶¹

Členové jeho rodiny zatím v protektorátě až do heydrichiády pracovali v Obraně národa. Manželka Božena se poté rok skrývala a po dopadení gestapem byla do osvobození republiky vězněna, syn Luděk se konce války nedožil.¹⁶²

V armádní kariéře Vlček pokračoval i po válce, výrazně ji však ovlivnila (a prakticky ukončila) postupná proměna domácích politických poměrů. Byl příznivcem České strany národně sociální a stýkal se s některými jejími představiteli, především s tajemníkem Vladimírem Krajínou (který byl dobrým známým hlavně s manželkou, jelikož spolu byli za okupace vězněni), Aloisem Neumannem či Miladou Horákovou.¹⁶³ V blízkém osobním kontaktu byl dlouhodobě také s Hanou Benešovou, s níž se znal již z doby před první světovou válkou.¹⁶⁴ Problém nepředstavovaly pouze osobní styky s lidmi kolem národně socialistické strany, ale také Vlčkovy politické kroky v rámci armády. Množila se hlášení o jeho nedostatečně lidovém vystupování (hlavně vyhýbavost k slavnostem „východního zabarvení“), v roce 1947 např. instruoval podřízené, aby vojákům doporučovali neúčast v prvomájovém průvodu politických stran (nanejvýš měli přihlížet v ulicích).¹⁶⁵ Již od konce roku 1946 byl (i se svou manželkou a synem Zbyňkem) pro tyto aktivity sledován, čehož si byl dle jednoho z těchto hlášení pravděpodobně vědom.¹⁶⁶ Božena Vlčková byla dokonce podezřívána z udržování styků s velvyslanectvím Spojených států,¹⁶⁷ neboť si držela byt v Praze-Bubenči, ačkoli se již trvale přestěhovala – Vlček byl od února 1946 velitelem divize v Českých Budějovicích,¹⁶⁸ kam se manželka přesunula také. Sám Vlček byl kvůli podpoře národních socialistů v podezření z konspirativního vystupování v jejich prospěch. Nejprve byl proto odklizen z dosahu Prahy –

¹⁶⁰ TOMEK, Prokop. Václav Vlček. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha: Vojenský historický ústav, c2020, 27. 04. 2018 [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/vaclav-vlcek/>

¹⁶¹ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany Londýn, 1940-1946, karton 27, č.j. 9237

¹⁶² TOMEK, Prokop. Václav Vlček. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha: Vojenský historický ústav, c2020, 27. 04. 2018 [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/vaclav-vlcek/>

¹⁶³ VÚA – VHA, fond Vojenské osobní spisy, karton 445, Vlček Václav, 1897, poř. č. 10.

¹⁶⁴ Viz např. jejich korespondenci z let 1914, 1915, kde ji oslovuje „Hančí“ a žádá o peníze. Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA AV ČR), fond Benešová Hana, karton 9, inv. č. 828, Vlček Václav.

¹⁶⁵ VÚA – VHA, fond Vojenské osobní spisy, karton 445, Vlček Václav, 1897, poř. č. 10.

¹⁶⁶ Tamtéž, poř. č. 8 (14.4.1947).

¹⁶⁷ VÚA – VHA, fond Vojenské osobní spisy, karton 445, Vlček Václav, 1897, poř. č. 4

¹⁶⁸ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 186, Vlček Václav, 1897.

od prosince 1947 byl ustanoven velitelem VI. sboru v Bánské Bystrici – nakonec však zcela mimo aktivní službu (k prvnímu červnu 1948 se stal brigádním generálem ve výslužbě).¹⁶⁹

K aktivnímu skautingu se již nevrátil, ačkoli v kontaktu s činovníky Junáka zůstal. Ještě před odchodem na Slovensko, 21. listopadu, jej jako čestného velitele Junáka oficiálně navštívil náčelník Rudolf Plajner s místonáčelnicí Žákovou, aby mu v přítomnosti místních armádních důstojníků předal vyznamenání Junácký kříž za vlast 1939-45 (vyznamenán byl im memoriam též padlý syn Luděk).¹⁷⁰

Na podzim roku 1948 nakonec spolu s rodinou emigroval a usadil se v Montrealu, kde se věnoval kulturní a sociální činnosti mezi krajany (založil českou doplňovací školu a stal se předsedou odbočky Československého národního sdružení). V kanadské metropoli strávil celý zbytek svého života, zemřel zde roku 1971.¹⁷¹

3.4 Oldřich Večerek

Druhou zajímavou osobností stojící spolu s Fanderlikem za formálním ustavením organizace čs. skautů v exilu¹⁷² byl záložní důstojník Oldřich Večerek. Narodil se v roce 1906 ve Slavkově u Opavy; v osmnácti letech odmaturoval na opavském gymnáziu a dva roky poté byl odveden pro základní vojenskou službu. Ačkoli po jejím splnění vykonával práci poštovního úředníka, v armádě zůstal až do války jako záložní důstojník. Skauting, kterému se začal věnovat ve třinácti letech, zřejmě doplňoval jeho další náročné aktivity – lyžoval, jezdil na koni i na motorce, zajímal se o fotografii. Vedle toho navíc maloval; šlo sice o amatérskou zálibu bez větších ambicí, za války ji nicméně přetavil do přípravy vzorů poštovních razítek československé polní pošty v Anglii (tato razítka pak vytrvale zasílal s rozsáhlými dopisy Haně Benešové).¹⁷³ Díky těmto dovednostem, dobré jazykové výbavě (ovládal němčinu, angličtinu, ruštinu, francouzštinu a částečně také polštinu) a iniciativnímu přístupu (zúčastnil se řady doplňujících armádních kurzů) byl ještě před válkou opakovaně povýšen. Jako skautský vůdce a činovník (ve Svazu byl zástupcem zemského náčelníka pro Slezsko a župním zpravodajem

¹⁶⁹ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 186, Vlček Václav, 1897.

¹⁷⁰ VÚA – VHA, fond Vojenské osobní spisy, karton 445, Vlček Václav, 1897 – zpráva ze „Svobodného slova“, 26.11.1947.

¹⁷¹ TOMEK, Prokop. Václav Vlček. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha: Vojenský historický ústav, c2020, 27. 04. 2018 [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/vaclav-vlcek/>

¹⁷² Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, fond MNO Londýn – 1940-1946, karton 27, i. č. 9237, Obnovení čs. skautské organizace v Anglii, souhlas MNO a upozornění

¹⁷³ Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA AV ČR), Archiv (AAV), fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 3, inv. č. 821.

Opavské pohraniční Župy Petra Bezruče)¹⁷⁴ rozvíjel své pedagogické vloh, jichž si zřejmě všimli i jeho nadřízení v armádě.¹⁷⁵ I vedle skautingu byl jeho společenský život pozoruhodně nabitý – byl členem KČST, Masarykovy letecké ligy, Sokola, Matice opavské, Odbočky svazu čs. důstojníků, Včelařského svazu ad.¹⁷⁶

S Mnichovem a březnovou okupací ČSR se nicméně život poštovního úředníka, otce dvou (posléze tří) dětí podstatně zdramatizoval. Na krátké období od 24. září do 8. října byl povolán k 2. oddělení hl. štábu MNO v Praze. Když byl následně jako příslušník odstoupeného území propuštěn ze služby,¹⁷⁷ vrátil se do Opavy, kde zkontaktoval a instruoval místní skautské oddíly, a do Prahy zaslal zprávu o obsazení opavského Slezska. Nakonec přijal v Brně místo účetního tajemníka ředitelství pošt a telegrafů. Začal však kolem sebe připravovat informační síť ze skupiny svých bývalých skautů – zejména pro rychlý přenos informací do Prahy. Později se měl tento systém za pomoci poštovních pracovníků zdokonalit tak, že skupina byla schopna dvakrát týdně předávat zprávy (písemný i fotografický materiál) důstojníkům odcházejícím do zahraničí. Přitom se snažil zůstat činným skautským vůdcem a zaměřit se na brannou výchovu mezi skauty. V létě 1939 (již za protektorátu) ještě stihl uspořádat skautský tábor v Beskydech na Lysé hoře.¹⁷⁸

Do brněnské Obrany národa vstoupil okamžitě po 15. březnu 1939. Převedl do ní také informační síť svých někdejších skautských svěřenců a sám se zapojil do organizace skupiny pracující při ředitelství pošt. Zde především dodával zbraně a trhaviny (zásilky docházely v poštovních balících jako dodatky k městským účtům, Večerek je potom roznášel do průmyslové školy svým spojům), vedle toho se ale podílel i na redakci a distribuci letáků či drobných sabotážních akcích. Když se jej na začátku února 1940 pokusilo na pracovišti zadržet gestapo, unikl díky pomoci svých kolegů a urychleně překročil hranice protektorátu¹⁷⁹. Jeho rodina však perzekuci neunikla, manželka Olga a Večerkovi bratři i matka byli opakovaně vyslýcháni¹⁸⁰ a jeho sestra Vlasta totálně nasazena.

¹⁷⁴ VÚA – VHA, fond Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb., karton 535, os. č. 114641/48.

¹⁷⁵ Doslova jej hodnotili tak, že: „má velmi dobré schopnosti k výchově a výcviku podřízených.“ Viz VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 124, Večerek Oldřich, 1906.

Je pravděpodobné, že i právě díky této osobnostní dispozici byl koncem války přeřazen k náborové činnosti.

¹⁷⁶ VÚA – VHA, fond Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb., karton 535, os. č. 114641/48.

¹⁷⁷ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 124, Večerek Oldřich, 1906.

¹⁷⁸ VÚA – VHA, fond Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb., karton 535, os. č. 114641/48.

¹⁷⁹ Přesto měl ještě podle úředního svědectví Josefa Nesvory (mjr. pěchoty) zařídít další spojení a hesla pro předání svých funkcí. Viz tamtéž.

¹⁸⁰ Bratr Jaromír během války ještě prošel koncentračními tábory Osvětim a Buchenwald a Břetislav byl poslán na nucené práce do Lutína. Celá rodina nicméně okupaci přežila. Viz tamtéž.

K čs. zahraniční armádě cestoval přes Užhorod, Budapešť, Bělehrad (zde podal přihlášku do čs. zahraničního vojska), Cařihrad, Ankaru a Bejrút, pak Alexandrii až do Marseille, kde byl 27. března 1940 prezentován. Od prosince 1940 velel do srpna 1943 polní poště čs. samostatné brigády.¹⁸¹ Mezi zářím 1943 a březnem 1944 absolvoval stáž u anglické a následně polské armády, poté však přišlo povolání do SSSR. Londýnské MNO připravovalo přesun pro účely doplnění důstojnického sboru na východě. Ačkoli Večerek stihl absolvovat i příslušný tříměsíční kurz (zaměřený především na jazykovou přípravu), nebyl nakonec pro omezené přepravní kapacity s transportem odeslán. Posledních 25 osob podle abecedního seznamu mělo jet až příštím transportem, který už ale pro vývoj válečných událostí zorganizován nebyl. Místo toho byl tedy přeřazen k náborové činnosti v zajateckých táborech, vedle níž pracoval také jako tlumočnick při výsleších zajatců.¹⁸²

Jak jsem zmínila výše, v době svého působení v Anglii se Oldřich Večerek díky svému umístění u polní pošty mohl věnovat tvorbě návrhů čs. poštovních známek a razítek. Když na listopad 1943 plánoval výstavu čs. polní pošty v Londýně – mělo jít o výstavu k 25. výročí čs. pošty – vytvořil také návrh razítka připomínajícího skautskou poštu z roku 1918.¹⁸³

Zajímavě a místy až trochu kuriózně působí jeho korespondence s Hanou Benešovou, jíž tyto návrhy (a následně i vyhotovené exempláře) posílal. Hlavním důvodem písemného styku, který Večerek s první dámou udržoval, bylo financování této výroby. Zajímavé však je, že stran těchto témat psal i poměrně rozsáhlé dopisy, v nichž byl místy poměrně osobní. Vyjadřoval svůj lokální slezský patriotismus a zmiňoval se o tom, že je 20 let skautským vůdcem. Když nastoupil „na zkušenou“ (sám takto svou stáž opakovaně pojmenovával) k britské armádě, průběžně Benešovou informoval jak o konkrétní činnosti, kterou zastával (v dopisech líčí zejména osvětovou činnost, jíž se zde věnoval), tak o svém mínění a hodnocení svého nového působiště. Místy zabíhá až do velmi intimní roviny – např. se svěřuje o své rodině, že poslední ze svých tří dětí zatím ani nezná, neboť se narodilo až po jeho odchodu do exilu. V září 1943 jí dokonce poslal svou fotografii s připsanou domácí adresou v Opavě. Za vánoční přání, jež jí zaslal v prosinci téhož roku, mu poslala darem 200 cigaret a knihy Ivana Olbrachta a Jana Drdy.¹⁸⁴

¹⁸¹ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 124, Večerek Oldřich, 1906.

¹⁸² VÚA – VHA, fond Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb., karton 535, os. č. 114641/48.

¹⁸³ Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA AV ČR), fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 9, inv. č. 821.

¹⁸⁴ Tamtéž.

Do ČSR se vrátil koncem července 1945 a do roku 1946 byl přidělen jako zástupce velitele čs. vojenské mise ve Frankfurtu nad Mohanem. V této době (říjen 1946) byl také povýšen do hodnosti majora pěchoty.¹⁸⁵ Z Frankfurtu se vrátil těsně před koncem roku 1947 a následně byl přeložen do zálohy. Zbytek života strávil v Brně, kde také v květnu 1987 zemřel.¹⁸⁶

¹⁸⁵ VÚA – VHA, fond Sběrka kvalifikačních listin, karton 124, Večerek Oldřich, 1906.

¹⁸⁶ Oldřich Večerek – profil osobnosti. *Encyklopedie dějin města Brna* [online]. 2020, 15. 08. 2020 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=7980

4 Místa působnosti

Československý skauting se v exilovém prostředí prosazoval v různých podobách. Klíčovým prostředím, které poskytlo podmínky pro udržení činnosti Junáka mezi exulanty, byla především armáda a škola. Jednak při těchto institucích působily osoby, které si nesly skautskou zkušenost již z meziválečného období, jednak se zde nacházely přirozené cílové skupiny. V případě školy jde logicky o prostor, kde lze snadno pracovat s dětmi a mládeží (případně snadno agitovat pro mimoškolní činnost v rámci komunity), navíc v případě dětí čs. uprchlíků z okupované vlasti s sebou nese práce s mládeží ještě podstatný sociální rozměr (např. umístění dětí v letních táborech). V armádě se naproti tomu koncentrovaly starší osoby, které již skautskou výchovou (případně činovníckým vzděláním) prošly a měly zájem na navázání k předchozí činnosti. Ačkoli jejich role mohla být na jednu stranu omezená regulacemi spolkové činnosti ze strany MNO, je neoddiskutovatelným faktem, že právě z vojenských kruhů přišla klíčová iniciativa pro formální udržení kontinuity Junáka (viz výše).

4.1 Skauting při čs. školách¹⁸⁷

„V naší škole je mnoho bývalých čl. skautů a skautek, kteří by rádi pokračovali ve skautské činnosti. Kromě toho je zde mnoho dětí, které by se rády staly skauty. Chtěli bychom si proto založiti československý skautský oddíl, ve kterém by byly jak chlapecké, tak i dívčí družiny.“

– Z dopisu Jiřího Janoucha a Juty Türkové Velenu Faderlikovi, duben 1941¹⁸⁸

Péče o školní vzdělání dětí čs. emigrantů byla pro zahraniční akci důležitou otázkou prakticky od začátku války. Ze vzdělávání v prostředí cizího státu s odlišným vzdělávacím systémem, obsahem výuky, a především vyučovacím jazykem vyplývala celá řada problémů. Ústřední otázkou, k níž se často vracelo i veřejné mínění, bylo udržení znalosti mateřského českého jazyka u dětí a mládeže. Když se v létě 1940 v tisku objevila informace o plánovaném zřízení

¹⁸⁷ Ačkoli se činnost Junáka v britském exilu významně vázala na školní prostředí, není předmětem této podkapitoly obsáhnout systém a podobu čs. exilového školství. Vzhledem k předmětu své práce se věnuji pouze základní a střední škole, při nichž byla skautská činnost organizována. Těto problematice se přímo věnuji např. práce Zory Damové (*Československá státní střední škola ve Velké Británii (1940-1945)*). 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta a *Československé školství ve Velké Británii (1940-1945)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta) a Aleše Jeníka (*Československá státní střední škola ve Velké Británii*). 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta).

¹⁸⁸ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis J. Janoucha a Juty Türkové, 21.4.1941.

vlastní čs. školy, výuka českého jazyka patřila mezi jeden z hlavních cílů a očekávání, byť byl celkový záměr ministerstva vnitra prozatímní vlády podstatně komplexnější.¹⁸⁹

Přes obtíže způsobené nedostatkem vhodných prostor došlo 20. října 1940 k otevření školy. Jednalo se o internátní školu, ve které fungovalo jak základní, tak středoškolské oddělení. Nejprve byla škola umístěna v Camberley, Surrey (město položené 50 km jihozápadně od Londýna), zdejší provoz však musela v prosinci ukončit.¹⁹⁰ Po dvouměsíční pauze byla škola znovu zprovozněna, a to v sídle Hinton Hall ve Whitchurch (Shropshire). Postupné navyšování počtu žáků a studentů způsobilo nedostatečnost prostorových kapacit a ve školním roce 1942/43 byla škola rozdělena. V původní budově setrvala střední škola, zatímco základní vzdělávání se přesunulo do osm kilometrů vzdáleného Maesfen Hall u Malpasu. K datu 15. září 1942 tak začala výuka na oddělené základní škole, která nesla oficiální název *Československá státní škola národní Hany Benešové*. Vzhledem k tomu, že od školního roku 1943/44 byla střední škola přesunuta zcela mimo Whitchurch, využila základní škola jak nové prostory v Maesfen Hall, tak původní budovu v Hinton Hall, přičemž obě části byly sice odděleny vzdáleností a měly vlastní vedení (ředitelé Adolf Bartošík a Karel Sajdák), administrativně však škola vystupovala jednotně jako *Československá státní škola národní ve Velké Británii*.¹⁹¹ Čs. státní střední škola pak byla v létě 1943 přestěhována z Anglie do Walesu, do města Llanwrtyd Wells, kde ji řídil Jan Havlíček. Důvodem k přesunu byly opět nedostačující kapacity budovy a vzrůstající počet studentů, kteří do školy nastupovali.¹⁹²

Pokus o obnovení činnosti Junáka v prostředí československých internátních škol byl z organizačního hlediska zcela logickým krokem. Z hlediska zaběhnuté skautské metodiky se ovšem jednalo o určité vybočení. Ke spolupráci skautských oddílů se školami docházelo již za první republiky (např. při branně výchovných cvičeních, viz kap. 1.2.1.) a často to byli právě pedagogičtí pracovníci a pracovnice, kdo se vedení skautských oddílů ujímal. Logicky už ze samé podstaty skautingu, jako systému výchovy mládeže, vycházelo sepjetí s pedagogickým prostředím a od samotného vzniku skautingu proběhlo velké množství úvah a pokusů o jeho

¹⁸⁹ Důležité bylo například zajištění maturit, které by po návratu domů umožňovaly pokračovat ve vysokoškolském studiu. Viz DAMOVÁ, Zora. *Československé školství ve Velké Británii (1940-1945)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 53

¹⁹⁰ Důvodem byla nekoordinovaná komunikace dvou čs. ministerstev s britským ministerstvem obrany, které si budovu nárokovalo pro své potřeby. Viz tamtéž, s. 68.

¹⁹¹ DAMOVÁ, Zora. *Československé školství ve Velké Británii (1940-1945)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 71, 72.

¹⁹² Tamtéž, s. 78.

aplikaci v prostředí školy.¹⁹³ Ta však nevystupovala jako dominantní organizační prvek, na který by střediska nebo oddíly byly přímo navázány, případně mu podléhaly.¹⁹⁴ Takovou roli sice škola neměla ani ve fungování exilových oddílů ve Whitchurch či Llanwrtyd Wells, přesto byl její vliv nebývale silný, a to především díky internátnímu zřízení. Skautská činnost se tak odehrávala fyzicky přímo v prostorách (či blízkém okolí) školy, byla částečně vedena a zaštiťována pracovníky školy (viz Stanislava Fanderliková) a podléhala provozu a normám ve škole zavedeným.

Iniciativa „dospělých“ shora, o níž vypovídají např. paměti Vlena Fanderlika a koneckonců i předchozí odstavce, nebyla nicméně jedinou hybnou silou čs. skautingu v podmínkách exilu. V dopise z 21. dubna 1941 se na Fanderlika obraceli dva starší studenti z Hinton Hall, Juta Türková (*1924) a Jiří Janouch (*1926) s prosbou o praktickou pomoc se založením vlastních oddílů. Upozorňují na zájem dětí umístěných ve škole i na skutečnost, že některé z nich už zkušenosti se skautingem mají. Představují mu zcela konkrétní vizi československého skautského oddílu zaštiťujícího jak chlapecké, tak dívčí družiny. S organizací anglických skautů sice plánovali pravidelnou spolupráci (např. navrhují uspořádání společného tábora), oddíl má být koncipován jako na Angličanech nezávislá jednotka. Po Fanderlikovi žádají pouze metodickou pomoc v otázce sestavení plánu činnosti a programu navazujícího na zavedený systém skautských zkoušek.¹⁹⁵

Nakonec se namísto jednoho koedukovaného oddílu podařilo zorganizovat dva oddíly – chlapecký a dívčí zvlášť – které fungovaly stabilně až do konce války.¹⁹⁶ Vůdkyní dívčího oddílu se stala Stanislava Fanderliková a v čele chlapeckého oddílu stál jeden ze starších studentů, Jan Kraus.¹⁹⁷ Vnitřní organizace oddílů odpovídala meziválečnému standartu – oddíly

¹⁹³ Skutečně se jednalo spíše o částečnou implementaci skautských metod jako doplňku k běžné školní výuce než k tomu, že by škola poskytovala základní organizační bázi skautským organizacím. Blíže k otázce vztahu předválečného školství a skautingu, viz JIRÁŇ, Jan. *"Hej, holalá, skaut má nahá kolena" aneb skauting v meziválečném období*. Praha, 2023. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, kap. 14. *Skauting do škol?*.

¹⁹⁴ Na tomto místě se nabízí pozdější srovnávání Pionýra s Junákem. Právě provázanosti pionýrských oddílů se školním prostředím se často kladl za vinu klesající zájem mládeže, pro níž tak Pionýr ztrácel na atraktivitě. V polovině 60. let vstoupila pionýrská organizace do období krize a při hledání východisek pro její reformu zaznívaly hlasy volající po adaptaci některých výchovných a organizačních prvků Junáka, mezi nimiž byl diskutován také vztah ke škole a učitelskému sboru. Více k této problematice viz KNAPÍK, Jiří. *Pionýři, malované děti?: Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949-1968)*. Praha: NLN, 2022.

¹⁹⁵ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis J. Janoucha a J. Türkové, 21.4.1941.

¹⁹⁶ FANDERLIK, Vlen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 95-98.

¹⁹⁷ V roce 1943 se s ostatními středoškoláky přesunul do Llanwrtyd Wells, kde odmaturoval a v červnu 1944 vstoupil do čs. zahraniční armády. Tamního oddílu se poté ujal Hanuš Šnábl, jako další nejstarší člen. Viz Národní archiv, sbírka Československé školy ve Velké Británii, karton 5, inv. č. 41, sig. 800 (*Czechoslovak Boy Scouts in Llanwrtyd Wells as remembered by one of them*).

sestávaly z družin vedených tzv. rádci a rádkyněmi (v této roli se obvykle uplatňovali starší členové). Družiny vzhledem k věkovému vymezení postupně odrůstaly a vznikaly nové (pod novými názvy). Například v roce 1941/42 měly oba oddíly po dvou družinách (v dívčím oddíle Lišky a Veverky, v chlapeckém Lvi a Tygři). Početně mezi družinami skautů a skautek nebyla zásadní disproporce (lehkou převahu 16:12 měly dívky), avšak v dívčím oddíle vznikla ještě družina světlušek,¹⁹⁸ čímž jeho členská základna vzrostla o dalších deset dívek. Ty byly vedeny jednou ze skautek (Věrou Steidlerovou, ročník 1924), což rovněž odpovídá a nijak nevybočuje z dosavadní praxe Junáka před válkou. Početní stavy byly kontinuálním problémem, s nímž se oddíly musely potýkat. Když se rodičům dětí podařilo vystěhovat na venkov, měli často tendenci brát své děti s sebou a ze školy je odhlašovali.¹⁹⁹ Tuto situaci (k níž dle Fanderlikových slov opakovaně docházelo) ilustruje i případ zmíněného Jiřího Janoucha. Po letních prázdninách se z otcova rozhodnutí nevrátil do školy a přesunul se s rodiči na venkov do Stoke Poges (asi 30 km od Londýna). V dopise, který 13. října adresoval Fanderlikovi, si stěžoval na izolaci od čs. komunity a nedostatek volného času. Zároveň žádal o zaslání své skautské legitimace pro případ, že by se mu naskytla příležitost navázat kontakt s místními skauty, což se mu později podařilo.²⁰⁰ Při srovnání s celkovým počtem žáků a studentů umístěných v roce 1941/42 ve Whitchurch (na obecné škole 42 žáků, na střední na začátku roku 36 studentů)²⁰¹ ovšem nevychází bilance oddílů o celkovém počtu 38 (včetně světlušek) dětí ani zdaleka nepříznivě.

Na příkladu roku 1941/42²⁰² si lze udělat představu také o věkovém složení členů. Nejčastěji se jednalo členy a členky ve věku 14 let, krajní hodnoty jsou potom 12 a 18 let.

¹⁹⁸ Světlušky byly mladší věková kategorie dívek v Junáku (tato kategorizace stále platí), ve věku 6-11 let. V případě vodních skautů se používá varianta žabičky. Pro chlapce se tato kategorie nazývá vlčata, nicméně žádný pramen nenasvědčuje tomu, že by čeští skauti v exilu vytvořili družinu vlčat. V případě zmíněné družiny světlušek je zajímavé, že byla pojmenována „Šotci,“ což bylo původní obecné označení celé výchovné kategorie, nahrazené během organizačních změn v roce 1938 právě označením „světlušky.“ To se mělo vázat ke Karafiátovým Broučkům, jež se stali oficiálním symbolickým rámcem pro tuto věkovou skupinu. U chlapců k žádné podobné změně nedošlo a symbolický rámec se i nadále držel (a dodnes drží) britského vzoru užívajícího Kiplingovy Knihy džunglí.

¹⁹⁹ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 95-98.

²⁰⁰ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis J. Janoucha V. Fanderlikovi, 13.10.1941.

²⁰¹ DAMOVÁ, Zora. *Československá státní střední škola ve Velké Británii (1940-1945)*. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 112 (tabulka č. 3).

²⁰² K tomuto roku máme k dispozici tabulky členů družin, v nichž jsou zaneseny jejich roky narození a vstupu do Junáka. Další prameny tohoto typu, umožňující sledovat vývoj chronologicky a případně data komparovat, bohužel nejsou k dispozici. Viz Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou.

Věkové složení skautů a skautek ve Whitchurch, rok 1941/42							
Ročník	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Chlapci	0	0	2	1	5	4	0
Dívky	1	1	0	1	8	3	2
Celkem	1	1	2	2	13	7	2

Tab. č. 1.

Uvážíme-li věkové vymezení výchovné kategorie skautů, tedy 11-15 let, vyplyne z této sondy, že ve sledovaném období byli v oddílech organizováni spíše starší skauti a skautky, kteří v některých případech formálně spadají až do roverské kategorie (nad 15 let). Je ovšem otázkou, nakolik jsou tyto údaje zobecnitelné i pro další období, neboť se jedná teprve o první školní rok čs. školy, který nebyl ničím přerušen a v němž byla činnost oddílů organizována od jeho začátku. Vznikající oddíly byly v tomto okamžiku atraktivní zejména pro mládež, která již před válkou byla v Junáku organizována a přála si v činnosti pokračovat. I vzhledem k tomu, že postupně dorůstali mladší členové a členky (v případě dívek bylo možné plynule pokračovat z družiny světlušek do družiny skautek), se tedy domnívám, že se „přestárlost“ členstva měla tendenci spíše zarovnávat než prohlubovat.

Činnost v oddílech se svým formátem nijak zásadně nelišila od meziválečné situace, byť se přizpůsobovala prostředí, v němž oddíly existovaly. Základem byly družinové schůzky, konané jednou do týdne přímo v Hinton Hall. Vedle toho mohli členové docházet ještě na schůzky místních anglických oddílů ve Whitchurch (přínejmenším u dívčího oddílu takto několik členek fungovalo).²⁰³ Spolupráce s anglickými skauty byla celkově pestrá – od pravidelné vzájemné korespondence, přes společné aktivity (např. sběr surovin pro válečný průmysl, ale také účast na místních společenských akcích a slavnostech),²⁰⁴ až po otázku táborů.

Tábory představovaly obecně velké téma; zaprvé jsou jakýmsi vyvrcholením skautského roku, neboť nabízí prostředí, v němž všechny prvky skautské výchovné metody zintenzivňují (od kontaktu s přírodou po družinový systém). Zadruhé, v podmínkách exilu nabízely tábory možnost, jak se během letních prázdnin starat o děti mimo školu. Vlastní tábor však z kapacitních a personálních důvodů nakonec Junák neuspořádal.²⁰⁵ K pořádání krátkých

²⁰³ Archiv MZV, Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs. státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

²⁰⁴ Lze zmínit třeba účast čs. a anglických skautů v krojích na mítinku Inter-Allied Day v Nantwich. Viz tamtéž.

²⁰⁵ V červnu 1944 se nicméně mezi rodiči žáků školy v Hinton Hall rozšířil hoax, že škola spolu s Junákem tábor na nadcházející prázdniny připravuje. Začali se proto obracet na Velena Fanderlika s dotazy ohledně podrobných informací a přihlášek. V poměrně rozčarovaném duchu pak Fanderlik psal řediteli školy Sajdákovi a ujišťoval jej,

táborů při čs. státních školách nicméně za přispění Červeného kříže došlo, a sice v letech 1941 a 1942. Tyto tábory měly ale spíše edukační charakter (cílily na udržování mateřského jazyka) a konaly se přímo ve Whitchurch.²⁰⁶

Později přesunutá čs. střední škola v Llanwrtyd Wells se rodičům, kteří si nemohli vzít své potomky na prázdniny k sobě, zase snažila zprostředkovat alternativní možnosti. Na výběr bylo v zásadě mezi umístěním dítěte do anglické rodiny, nebo na tábor, přičemž tábory se nabízely skautské a zemědělské.²⁰⁷ Skautské oddíly však na tábory přijímaly pouze skauty a dost často se samy potýkaly s kapacitními problémy. Na skautské tábory se tedy mohli členové Junáka hlásit k anglickým oddílům, u nichž tyto pobyty zprostředkoval přímo Velen Fanderlik.²⁰⁸ Umisťování do skautských táborů rozestých po území Velké Británie (nejhůře ve Skotsku) však přinášelo logistické obtíže, které byly pro rodiče (vyřizující celou záležitost korespondenčně na dálku) někdy natolik náročné, že se navzdory přání svých potomků rozhodli pro neúčast.²⁰⁹ Určitou úlohu při rozhodování hrála též ekonomická stránka věci, takže například přes osobní preference volili výhodnější variantu zemědělského tábora.²¹⁰

V činnosti těchto oddílů byla přítomná snaha pracovat s dosavadními metodickými nástroji skautingu. Ostatně samotný skautský slib – základní prostředek skautské výchovy – byl jedním z argumentů „zdola“ pro vytvoření nezávislých čs. oddílů. Když zmínění žáci psali dopis Velenu Fanderlikovi, v němž se svěřovali se svými záměry ohledně vlastního oddílu, argumentovali odlišností anglického slibu od československého. Členové oddílů, kteří vstoupili do Junáka až během války (a neměli tudíž odslibováno z dřívějších), tedy skládali své sliby česky v původním znění, jež se používalo za první republiky. Ačkoli jinak nemohl být v běžné činnosti oddílů přítomný, se sliby se snažil Fanderlik²¹¹ pomáhat a prakticky je zaštitoval.

že „žádný tábor Svaz skautů nepořádá“ a znovu vysvětluje, že pozvání na anglické tábory platí pouze pro skauty. Zároveň se podivuje nad tím, že Sajdák předával rodičům jeho adresu, aby se na něj případně obraceli a žádá ho, aby dotyčným vysvětlil omyl, ke kterému zjevně došlo. Viz Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis V. Fanderlika, červen 1944.

²⁰⁶ DAMOVÁ, Zora. *Československé školství ve Velké Británii (1940-1945)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 75.

²⁰⁷ Národní archiv, fond Československá státní střední škola ve Velké Británii, karton 17 (prázdniny 1944), inv. č. 54, č.j. 995/44 oběžník č. 7

²⁰⁸ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou.

²⁰⁹ Národní archiv, fond Československá státní střední škola ve Velké Británii, karton 17 (prázdniny 1944), inv. č. 54.

²¹⁰ Viz tamtéž, dopis Růženy Hájkové řediteli školy.

²¹¹ Jeho role po obnově Junáka v Anglii nespočívala v samotné výchovné praxi. Fanderlik spíše zajišťoval fungování organizace jako takové (zastupoval ji v Mezinárodním svazu), sháněl oddílům materiál, který potřebovali pro svou činnost (příručky, odznaky, vybavení apod.), propagoval čs. skauting u britské veřejnosti a zajišťoval členům pozvánky na akce anglických skautů. Sám byl vedle toho se svou manželkou Stanislavou členem roverské univerzitní družiny v Oxfordu. Viz University of Nebraska-Lincoln, Special Collections, Czechoslovak

V čase konání slibů zajížděl k oddílům, se slibujícími provedl ještě krátkou předslibovou přípravu a samotný slib pak dotyční skládali do jeho rukou.

Při příležitosti návštěvy Edvarda Beneše v červenci 1942 slibovali dotyční skauti přímo v jeho přítomnosti,²¹² což z hlediska propagandy představovalo významný moment. Jednak směrem dovnitř – k mládeži organizované v čs. skautských oddílech, pro niž byly akce tohoto typu příležitostí prožít symbolické propojení, respektive participaci na čs. zahraniční akci. Zároveň byl účinek těchto akcí patrný i v opačném směru „ven,“ neboť přinášely možnost bohaté vizuální prezentace.²¹³

Kromě práce se skautským slibem se členové a vedoucí oddílů snažili pracovat i s dalšími metodickými nástroji, byť byli v tomto ohledu limitováni jak materiálně (např. nedostatkem příruček), tak nedostatečnými zkušenostmi a znalostmi vedoucích.²¹⁴ Z dochovaných materiálů družin je nicméně patrné, že se rádcí družin drželi někdejších tříd skautských zkoušek (nováčkovská zkouška a navazující stupně – od třetí, po první třídu). Vedle toho se pracovalo i se systémem tzv. odborek,²¹⁵ jak o tom svědčí mj. dopis Hany Steidlerové, která zasílá Velenu Fanderlikovi blíže nespecifikované album jedné ze svých skautek a žádá o uznání příslušného bodu v jejím plnění podmínek „Collector’s Badge.“²¹⁶

Problémy s nedostatečnou kvalifikací vedoucích nebylo v podmínkách exilu možné řešit vlastními činovníckými kurzy – zejména z personálních důvodů. Chyběl jak instruktorský tým, tak dostatečný počet potenciálních frekventantů, s nimiž by bylo možné skupinově pracovat. Logickým východiskem se tedy stala účast čs. skautských vůdců na vzdělávacích akcích anglických skautů. Tradiční centrum skautského vzdělávání, Gilwell Park, byl sice během války zabrán protiletectvým dělostřelectvem, krátké kurzy určené cizincům se však konaly i nadále, a

Scout Movement in Exile, Velen Fanderlik Collection, 1948-85, Box 5, II. Articles and Publications, Folder 1 Scouting Histories

²¹² University of Nebraska-Lincoln, Special Collections, Czechoslovak Scout Movement in Exile, Velen Fanderlik Collection, 1948-85, Box 5, II. Articles and Publications, Folder 1 Scouting Histories

²¹³ Více k roli exilového skautingu v čs. propagandě viz podkapitulu 7.

²¹⁴ Tyto nedostatky v oblasti kvalifikace vedoucích se dotyční snažili řešit alespoň absolvováním kratších kurzů pořádaných anglickými skauty, viz níže.

²¹⁵ „Odborky“ představují ve skautské výchově soubor specificky zaměřených zkoušek, z nichž si skaut vybírá dle vlastního zájmu. Příkladem mohou být různé sportovní odborky (atlet, vodák, cyklista...), zdravotnické, sběratelské nebo takové, které se zaměřují na táborské dovednosti. Od systému stupňových zkoušek, které mají rozvíjet jedince v širším záběru znalostí a dovedností rovnoměrně, jsou zaměřené na úzkou výšeč činnosti (odtud označení odborka, jako odborná zkouška). Jejich počty i podoba se průběžně vyvíjí a mění, již za první republiky šlo nicméně o oblíbený koncept spojený s velkou dávkou prestiže. Viz VOSÁTKA, Mirko. *Jak jsem skautoval*. Praha: Junák, 1997. Fons, s. 57.

²¹⁶ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou., dopis H. Steidlerové V. Fanderlikovi, 3.7.1944.

to v Youlbury u Oxfordu. Díky svým kontaktům z Gilwellu se Velen Fanderlik na těchto kurzech osobně uplatnil jako instruktor.²¹⁷ Mimoto probíhaly i drobnější vzdělávací akce anglických skautů na místní úrovni. Např. Stanislava Fanderliková absolvovala v květnu 1942 jednodenní kurz „Training Day for the Guides“ pořádaný pro dívčí vedoucí.²¹⁸ Hana Steidlerová (* 1925) a Eva Geigerová (1928), středoškolačky, toho času studující v Llanwrtyd Wells, se zase v dubnu 1944 zúčastnily kurzu v Shrewsbury (jihozápad Anglie, nedaleko hranic Walesu). Pro obě dívky byla účast na kurzu pořádaném dívčí skautskou organizací²¹⁹ výrazným zážitkem nejen díky samotnému programu, ale navíc i díky osobní účasti Olave Baden-Powell (spoluzakladatelky a světové náčelní dívčího skautingu).²²⁰ Je tedy patrné, že ačkoli podmínky exilu neumožňovaly pokračovat dál v plynulém rozvoji činovníckého vzdělávání navazujícího na prvorepublikovou tradici, nedošlo k rezignaci na kvalitativní požadavky u vedoucích. V některých případech (viz příklady výše) se naopak podařilo využít aktuálních podmínek k recepci zahraničních podnětů a upevnění kontaktu s mezinárodním společenstvím.

Alespoň dílčím příspěvkem k rozvoji čs. skautingu na anglické půdě byl tisk nové Fanderlikovy příručky pro budoucí vůdce. Vydání zajišťovali kanadští skauti (nepotýkali se s akutním nedostatkem papíru), kteří připravili podpůrný projekt pro národní skautské organizace z okupovaných zemí. Smyslem projektu bylo poskytnout těmto organizacím výtisk jimi zvolené skautské publikace, kterou by bylo možné po osvobození při obnovení činnosti okamžitě použít. Velen Fanderlik k tomu uvádí, že většina těchto organizací se rozhodla pro reprint knihy *Scouting for Boys*, nicméně on sám shledal užitečnějším, poskytnout novým vedoucím praktičtější metodickou pomůcku.²²¹ Reprint skautské příručky z domácí produkce Junáka ovšem nebyl možný, neboť Knihovna Skautského Ústředí v Londýně vyhořela za bombardování v roce 1940.²²² Upravil a doplnil proto vlastní příručku z roku 1938, přičemž tato aktualizovaná verze nakonec v Kanadě vyšla v desetitisícovém nákladu.²²³

²¹⁷ University of Nebraska-Lincoln, Special Collections, Czechoslovak Scout Movement in Exile, Velen Fanderlik Collection, 1948-85, Box 5, II. Articles and Publications, Folder 1 Scouting Histories

²¹⁸ Archiv MZV, Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs. státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

²¹⁹ Girl Guides Association, Council for Wales.

²²⁰ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, korespondence V. Fanderlika se spolkovým oddělením Ministerstva zahraničí a s dotyčnými skautkami.

²²¹ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 103.

²²² Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, zpráva V. Fanderlika o vydání publikace.

²²³ Tato publikace se po válce stala poměrně populární a dočkala opakovaně několika dalších vydání. Navíc se díky bohatým ilustracím a přehledným tabulkám dočkala úspěchu i mezi zahraničními skauty, kteří neovládali češtinu FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 103.

Přestěhování čs. státní střední školy do Llanwrtyd Wells (od školního roku 1943/44) mělo výrazný vliv na personální složení oddílů. Hinton Hall opustili jak středoškolsí studenti, tak jejich pedagogové. Původní oddíly tím byly sice oslabeny na vedoucích,²²⁴ zároveň byl ale přesun části mládeže příslibem dalšího rozšíření čs. skautingu. Skutečně ihned po zahájení školního roku se z iniciativy a značného zájmu (oddíl měl i později trvalý přísun uchazečů o členství) studentů začal formovat skautský oddíl vedený Janem Krausem.

Z původních počtu 46 zájemců bylo (vzhledem ke kapacitě) v počátku přijato 18 studentů, kteří vytvořili tři družiny po šesti. Aktivní jádro oddílu tvořili bývalí členové oddílu v Hinton Hall, jichž vstoupilo 12. Vedle Krause se do vedení krátce zapojil i Walter Steiner, který jako jediný již dosáhl nejvyššího stupně skautských zkoušek, tzv. prvotřídky a který do té doby působil v anglickém oddíle jako vedoucí (*Troop Leader*).²²⁵ Nedlouho po vzniku oddílu však školu zcela opustil, tudíž se celé vedení opět přeneslo na Krause. Po Krausově maturitě a odchodu do armády vedení převzal o něco mladší Hanuš Šnábl (* 1928); oddělenou dívčí skupinu vedla Hana Steidlerová. Na rozdíl od oddílů ve Whitchurch byl tento oddíl veden spíše neformálním kolektivním stylem²²⁶ a bez výraznějšího dohledu dospělých.²²⁷ Tento způsob vedení oddílu středoškoláků nicméně zcela odpovídá fungování roverského kmene, jímž tento oddíl de facto (vzhledem k věku i formám a obsahu činnosti) byl.

Oddíl vznikl prakticky od nuly, a tak vybavení klubovny (dvě menší místnosti přímo při škole) pocházelo z toho, co kde členové našli a opravili („veškeré rozbité židle, které si najdeme a spravíme, se stanou naším majetkem.“)²²⁸ Ostatní materiál pro činnost oddílu (zpěvníky, kroje, tábornické náčiní atd.) se jim snažil opatřovat Velen Fanderlik na základě jejich aktuální potřeby. Oddíl se potýkal s nedostatkem peněz; veškeré jeho financování stálo na drobných členských příspěvcích.²²⁹

²²⁴ V dívčím oddíle v Hinton Hall byl tento výpadek určitou dobu řešen výpomocí místních anglických skautek jako vůdkyň. Z tohoto řešení ovšem znovu vyvstával jazykový problém. V dopise z června 1944 Velenu Fanderlikovi popisuje tuto komplikaci ředitel Sajdák a navrhuje skautské školení pro jistou „slečnu Baderovou,“ která toho času působila na škole jako dozorová síla. Viz Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis Velenu Fanderlikovi, 20.6.1944.

²²⁵ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis Jana Krause Velenu Fanderlikovi, 28.10.1943.

²²⁶ Hanuš Šnábl k tomu později ve svých (v exilu vydaných) pamětech poznamenává: „everything was done by consulting all the boys and we were quite self-disciplined“ Viz Národní archiv, sbírka Československé školy ve Velké Británii, karton 5, inv. č. 41, sig. 800 (*Czechoslovak Boy Scouts in Llanwrtyd Wells as remembered by one of them*).

²²⁷ Národní archiv, sbírka Československé školy ve Velké Británii, karton 5, inv. č. 41, sig. 800 (*Czechoslovak Boy Scouts in Llanwrtyd Wells as remembered by one of them*).

²²⁸ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou., dopis Jana Krause V. Fanderlikovi, 28.10.1943.

²²⁹ Tamtéž.

Obsah jejich aktivit se nijak nelišil od oddílů ve Whitchurch, základem činnosti byly pravidelné týdenní schůzky věnované hrám i skautským dovednostem (uzlování, první pomoc, signalizace, vaření, vázané stavby atd.).²³⁰ Většinou se schůzky odehrávaly venku, oddíl využíval potenciálu okolní krajiny, zejména místního jezera – družiny si stavěly vory, na kterých pak mezi sebou zápasily. Pro vlastní potřebu zřídili vlastní malou meteorologickou stanici a sestavili vlastní soubor odborek, které následně plnili.²³¹ Ze společensky užitečných aktivit oddílu lze zmínit sběr papíru nebo odstraňování trosk sestřelených bombardérů z kolejové trati nebo výpomoc s lokací havarovaných letounů v horách.²³²

Velen Fanderlik sice občas oddíl navštěvoval a snažil se o jeho částečnou supervizi, nicméně byl sám poměrně vytížen a oddíl fungoval soběstačně i bez něj. Formálně navíc nebyl tento oddíl zaštiťován Junákem, nýbrž spadal pod organizaci anglických skautů (The Boy Scouts Association), podléhal tak určitému dohledu jejich britských činovníků²³³ a členové obvykle skládali anglický slib. V otázce slibu šlo nicméně spíše o preferenci členů a časové možnosti Veleny Fanderlika. Hana Steidlerová například píše Fanderlikovi v červenci 1944 dopis, v němž jej informuje o nedávno proběhnutém slibu chlapců a vyslovuje se k dívčím slibům v tom smyslu, že ještě chtějí vyčkat, zda se mu podaří přijet, neboť by raději skládaly český slib.²³⁴ Pokud probíhaly anglické sliby, slibovali skauti do rukou místního formálního vůdce, jímž byl farář z Tushigham.²³⁵ Fanderlik jim přesto alespoň korespondenčně klade na srdce, aby při celé ceremonii byla kromě britské přítomna i čs. vlajka²³⁶, že i přesto, že je slib formálně anglický, znamená závazky i vůči československé vlasti.²³⁷

Pokud jde o tábory, jezdili jako jednotlivci na tábory anglických skautů, případně se účastnili mezinárodních skautských táborů, kde zároveň plnili určitou reprezentativní roli čs. skautingu. Např. tábora nedaleko Glasgow na přelomu července a srpna 1944 se zúčastnili dva skauti z Llanwrtyd Wells.²³⁸ Často však ze sociálních a finančních důvodů (i přes Fanderlikovu snahu

²³⁰ Národní archiv, sbírka Československé školy ve Velké Británii, karton 5, inv. č. 41, sig. 800 (*Czechoslovak Boy Scouts in Llanwrtyd Wells as remembered by one of them*).

²³¹ Vrcholným stupněm byl „King’s Scout level“ pro jehož získání bylo třeba podniknout 24 hodinovou cestu, přespat v bivaku, na cestě uvařit a vrátit se co nejpřesněji stanovenému času bez použití hodinek. Následně měl aspirant na tuto prestižní odborku předložit písemný report o své výpravě a ručně kreslenou mapu. Tohoto stupně dosáhli pouze dva členové oddílu. Viz tamtéž.

²³² Tamtéž.

²³³ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, zpráva Veleny Fanderlikovi z hlavního štábu britské organizace o návštěvě zpravodaje pro Wales, Mr. H. A. Graye u oddílu v Llanwrtyd Wells.

²³⁴ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis Hany Steidlerové, 18.7.1944.

²³⁵ Tamtéž, dopis V. Fanderlika llanwrtydskému oddílu, nedatováno.

²³⁶ Tamtéž, dopis V. Fanderlika llanwrtydskému oddílu, 30.5.1944.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž, dopis Veleny Fanderlika adresovaný spolkovému referátu ministerstva zahraničí, 24.7.1944.

o částečnou náhradu čs. exilovými úřady) dávali s jistou neochotou přednost pobytu v anglických rodinách.²³⁹

4.2 Roveři v armádě

Ke spontánnímu seskupování neformálních roverských družin v čs. zahraniční armádě začalo docházet téměř ihned po vzniku zahraničních jednotek. Bývalí skauti byli přítomní v důstojnickém sboru i mezi mladými rekruty, kteří ještě ani nestačili projít základní vojenskou službou. Již ve Francii se tyto skupiny dostávaly do kontaktu s místními skauty (Fanderlik uvádí silnou osobní zkušenost z Béziers), nicméně výhledy na výraznější rozvinutí společné činnosti, než byla příležitostná setkání, přerušilo napadení a rychlá porážka Francie.²⁴⁰ Po evakuaci čs. zahraničních jednotek na Britské ostrovy tento proces pokračoval obdobným způsobem – neformálně a v kontaktu s lokálními skauty v místě působnosti posádek. Velen Fanderlik popisuje, že tyto skupiny vznikaly prakticky všude, kde se vyskytly čs. vojenské posádky. Jejich činnost ovšem byla zpravidla neoficiální a závislá na aktuálním složení jednotek; přítomnost iniciativních jedinců podmiňovala samotnou existenci družin, které s přesunem dotyčných obvykle zanikaly.²⁴¹

Příčin toho, že se skautské aktivity v armádě projevovaly právě těmito vlastnostmi (tj. neoficialitou, organičností i výraznou závislostí na okolních skautských oddílech), lze vysledovat několik. Kromě toho, že jednotky měnily místa svého pobytu a proměňovalo se jejich personální složení, je hlavním důvodem opatrný přístup velení armády ke spolkovým aktivitám. Určitou obezřetnost spatřujeme již v odpovědi na žádost Václava Vlčka (viz. kap. 3). Obnova čs. skautské organizace v součinnosti s prozatímní exilovou vládou je zde chápána zčásti i jako prevence před obdobným procesem, který by neprobíhal pod kontrolou jejích orgánů. Skauti v armádě měli být součástí organizace spíše formálně pro vykazování počtu členů a vlastní činnost byla omezena prakticky jen na informování dotyčných vojáků o dění ve skautském světě. V takovém formátu sice MNO obnovu Junáka schválilo, záhy se však i proti tomu objevila výtky a oficiální působení Junáka bylo v armádě ještě zúženo.

²³⁹ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis Hanuše Šnábla Velenu Fanderlikovi, 14.7.1944.

²⁴⁰ University of Nebraska-Lincoln, Special Collections, Czechoslovak Scout Movement in Exile, Velen Fanderlik Collection, 1948-85, Box 5, II. Articles and Publications, Folder 1 Scouting Histories

²⁴¹ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 99.

Podnět k ministerstvu vzešel 19. července 1941 z velitelství 1. čs. brigády,²⁴² odkazoval na schválení obnovy čs. skautské organizace a upozorňoval na skutečnost, že dané povolení je v údajném rozporu s dosud dodržovanou praxí, neboť „nelze tvořit organizaci v rámci vojska.“²⁴³ Odůvodnění tohoto postoje spočívá v „nebezpečí, že by došlo k požadavkům i jiných organizací,“ jejichž zamítnutí by bylo nekonzistentní a sotva odůvodnitelné.²⁴⁴ V návaznosti na tuto námitku MNO v červenci 1941 skutečně status starších a bývalých skautů v armádě dle návrhu připojeného v samotném upozornění upravila. Oficiální organizace skautských skupin v armádě byla nyní zakázána, povoleno bylo ovšem členství v anglických oddílech.²⁴⁵

Vzhledem k tomuto striktnímu omezení nebylo možné skautskou činnost uvnitř armády oficiálně rozvíjet. Velen Fanderlik přesto uvádí, že v Anglii vojáci-skauti skutečně vstupovali do místních roverských oddílů. Přesto se o roverských kmenech fungujících v armádě zmiňuje, a to mimo Anglii – v Palestině, Egyptě a Sýrii.²⁴⁶ Otázkou zůstává, nakolik byla aktivita těchto skupin formalizovaná (zda si vedly evidenci členů, tvořily plány činnosti, pracovaly s metodickými nástroji atd.) – z výše popsaného přístupu MNO lze vyvodit, že šlo skutečně pouze o setkávání neformálních kroužků vojáků-skautů.²⁴⁷ Fanderlik se sice zmiňuje o rozsáhlé korespondenci,²⁴⁸ kterou se skupinami na Blízkém východě vedl, druhým dechem ale dodává, že byla v roce 1948 z opatrnosti spálena.

Z hlediska kontinuity dalšího vývoje českého skautingu neměla epizoda rovingu v čs. zahraničním vojsku žádný zásadní význam. Na druhou stranu je zřejmé, že pokud se dotyční vrátili k aktivnímu skautingu i po válce, mohli využít zkušeností nabytých kontaktem se zahraničními skauty; zároveň mohly tyto kontakty sehrát úlohu v případě pozdější emigrace z Československa.

²⁴² Příímým autorem podnětu byl generál Bedřich Neumann (v tomto dokumentu podepsán krycím jménem Bohuš Miroslav).

²⁴³ VHÚ – VHA, fond MNO – Londýn, karton č. 29, č. j. 10948.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 99.

²⁴⁷ Vzhledem k tomu, že celé skautské hnutí je koncipováno internacionálně a od začátku 20. let bylo zaštitěno i mezinárodní organizací, zaměřenou na vzájemnou spolupráci, není překvapivé, že tyto skupiny se formovaly i napříč kontingenty jednotlivých armád. Je ovšem zajímavé, že když Fanderlik popisuje, jak ze strany těchto skupin byla vyvíjena snaha o zapojení místních obyvatel, zmiňuje se o úspěších Čechoslováků v kontrastu s příslušníky armád koloniálních mocností. Viz tamtéž.

²⁴⁸ „Nikdo si nedovede představit tu ohromnou korespondenci, kterou jsem se všemi těmito skupinami měl.“ Viz. Tamtéž.

5 Mezinárodní skautské zapojení

Užší spolupráce, v některých případech dokonce závislost (viz podkapitulu o rovingu v armádě) na jiných skautských organizacích, vyplynula pro obnovu Junáka v exilových podmínkách jako logická nezbytnost. V tomto ohledu byl čs. exilový skauting vázán dvěma směry: jednalo se jednak o spolupráci a podporu ze strany britské skautské organizace (chlapecké – The Boy Scouts Association, i dívčí – The Girl Guides Association),²⁴⁹ jednak o participaci na dění v mezinárodní skautské organizaci (International Bureau). V této kapitole chci proto ukázat kontext a pozadí, na němž se činnost čs. exilových skautů odehrávala z hlediska těchto struktur a její význam pro poválečné období.

5.1 Spolupráce s Brity

Kontakt s britskými oddíly měl především podpůrný charakter. Jeho podoba je částečně patrná již z předchozí kapitoly, přesto bych ji na tomto místě chtěla zpřesnit a shrnout. Na nejnižší úrovni – tj. na úrovni místních oddílů britských skautů a skautek – bylo zásadní, že tyto oddíly byly přístupné a otevřené (nejen) čs. uprchlíkům a vojákům. Např. pro starší skauty sloužící v čs. armádě nezbyvala oficiálně jiná možnost než vstoupit do britských roverských kmenů, což se běžně dělo.²⁵⁰ Přímo do britských oddílů vstupovaly také čs. děti a dospívající, kteří nebyli umístěni v čs. státních²⁵¹ nebo členové čs. oddílů, kteří se chtěli zapojit i nad rámec vlastního oddílu (např. zmíněné skautky z oddílu Stanislavy Fanderlikové).²⁵² Na této nejnižší organizační úrovni také fungovala spolupráce nejen mezi jednotlivci, ale rovněž mezi oddíly – čs. oddíly při školách ve Whitchurch participovaly na akcích místních skautů (např. společná účast na sbírce na válečnou půjčku BP-Memorial) a jejich členové vedli s britskými skauty korespondenci.²⁵³ Důležité bylo pro čs. oddíly také to, že Britové přijímali jejich členy na své tábory, byť vše záviselo na včasném zprostředkování, dostupném umístění tábora i na volnosti kapacit.

²⁴⁹ Pro zjednodušení používám jednotného čísla, ačkoli obě organizace fungovaly odděleně a měly vlastní vedení.

²⁵⁰ Velen Fanderlik to popisuje např. na vlastní zkušenosti z dvouletého pobytu při posádce v Leamington Spa. Viz

²⁵⁰ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 97.

²⁵¹ Např. Jiří Janouch od r. 1941. Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou.

²⁵² Své působení u britských skautek popisuje například Hana Steidlerová ve svém dopise z 1.10.1945 adresovaném Miladě Vorlové, své někdejší vedoucí ze svého domovského dejvického oddílu. Viz: ZEZULA, Miloš. *Historie dejvického skautingu: Vzpomínky, fakta, profily osobností* [online]. [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <https://adoc.pub/historie-dejvického-skautingu-vzpominky-fakta-profily-osobno.html>, s. 114

²⁵³ Archiv MZV, Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs. státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

Organizačně o něco výš stála „oblastní“ činnost napříč místními samosprávnými jednotkami britské organizace. Akce tohoto typu byly primárně určeny a pořádány pro kontakt mezi vyššími skautskými jednotkami, nicméně vzhledem k válečným okolnostem a velkému množství zahraničních skautů přítomných v Británii, byli příslušníci a oddíly zahraničních skautských organizací na tyto akce zváni. Jednalo se o setkání typu závodů ve skautských dovednostech, sjezdy, výstavy apod. Fanderlik uvádí, že zájem Čechoslováků na účasti byl v případě podobných setkání vysoký, neboť to chápali jako vhodnou příležitost k sebezprezentaci a propagaci Československa.²⁵⁴ Zároveň ale tyto zkušenosti znamenaly oboustranný přínos do skautské praxe, např. z hlediska tábornických vychytávek nebo metodiky.²⁵⁵

Na nejvyšší úrovni byla podpora čs. skautingu britskou organizací vícestranná. Britská organizace mohla např. přímo zaštitovat činnost čs. oddílu, jako tomu bylo v případě středoškoláků v Llanwrtyd Wells (viz kap. 5). V takovém případě se navíc Britové věnovali zapojení čs. skautů jako vlastních členů do mezinárodní reprezentace. Příkladem takového zapojení čs. skautů může být případ, kdy si tajemnice britské dívčí organizace pro mezinárodní styk vyžádala jmenovitě Hanu Steidlerovou pro účast na mezinárodním setkání (International weekend) v květnu 1944.²⁵⁶ Takové momenty představovaly významnou příležitost pro propagaci, pro udržení kontinuity čs. skautingu a jeho vnitřní fungování.

Dalším projevem podpory ze strany britských organizací bylo poskytování vzdělávání čs. skautským vůdcům. Např. Stanislava Fanderliková se v roce 1942 zúčastnila jednodenního kurzu Training Day for the Guides²⁵⁷ a středoškolačky Eva Geigerová a Hana Steidlerová zase kurzu v Shrewsbury. V tomto druhém případě šlo dokonce o několikadenní vůdcovský kurz, který se konal od 12. do 18. dubna 1944, a to za účasti Olave Baden-Powellové – náčelní dívčího skautingu.²⁵⁸ Význam účasti na takové akci částečně vystihuje už sám Fanderlik v žádosti adresované Ministerstvu zahraničních záležitostí o finanční podporu dívek. Zmiňuje se o inspiraci a „cenných zkušenostech,“ které dotyčné využijí jak po válce v domovských

²⁵⁴ Archiv MZV, Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs. státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

²⁵⁵ Např. vlastní specifika práce s družinovým systémem nebo know-how v přípravě budoucích vůdců FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 101.

²⁵⁶ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis Velenu Fanderlikovi s datem 8.2.1944. Blíže k této záležitosti viz podkapitulu 6.2.

²⁵⁷ Archiv MZV, Londýnský archiv – obyčejný, 1939-1945, karton 362 (Osvěta, školství), Výroční zpráva čs. státní školy ve V. B. 1941/42, s. 25.

²⁵⁸ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis Veleny Fanderlika Ministerstvu zahraničních záležitostí (spolkovému oddělení) ve věci finanční podpory dotyčných.

oddílech, tak nyní ve své činnosti při čs. škole. Domnívám se ale, že daleko blíže k vysvětlení, proč stál čs. exilový skauting ministerstvu za podporu, je vyjádření samotných dívek, k němuž není třeba další komentář: „Mluvily jsme s Lady B-Pa – děláme docela dobrou propagandu.“²⁵⁹ Pro čs. (skautskou) propagandu však poskytovali britští skauti ještě jednu důležitou komunikační platformu, a sice svůj tisk. K této otázce viz 7. kapitolu (Význam pro čs. zahraniční akci).

5.2 Mezinárodní skautský svaz

Mezinárodními organizacemi zastřešujícími národní skautské organizace ve světě byly (resp. po určité transformaci jsou dodneška) *Boy Scouts International Bureau* (BSIB), založená v roce 1920, a *World Association of Girl Guides and Girl Scouts* (WAGGGS), vzniknuvší oficiálně až roku 1928. *Junák – svaz skautů a skautek RČS* patřil k zakládajícím a aktivním členům obou organizací. Členství v mezinárodním skautském společenství nezpřetrhaly ani nové tendence,²⁶⁰ které se v Junáku projeví v souvislosti s proměnou politického a společenského klimatu druhé republiky. Po okupaci Československa tlak na vystoupení ze světových struktur natolik zesílil, že Junák skutečně z organizací vystoupil,²⁶¹ byť členství ve Světové konferenci (tj. nejvyšším orgánu) ztratil až s přímým zákazem v říjnu 1940.²⁶²

Jak popsal Václav Vlček ve své žádosti k MNO (viz kap. 3), pokud šlo o obnovování Junáka pod oficiální záštitou mezinárodních organizací, nebylo možné podniknout žádné formální kroky před definitivní likvidací Junáka v protektorátu. Vzhledem k tomu, že se jednalo o pouhou otázku času, snažili se bývalí činovníci (Fanderlik s Vlčkem) připravit předběžně půdu pro co nejrychlejší ustavení obnovené organizace. Užitečné v tomto ohledu byly zejména Fanderlikovy kontakty z Gilwellu, neboť John Wilson – někdejší vůdce kurzu a Fanderlikův známý²⁶³ – zastával toho času post tajemníka BSIB.²⁶⁴ Mezinárodní svaz tak Junáka uznal jako

²⁵⁹ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Pohlednice adresovaná Hanou Steidlerovou a Evou Geigerovou V. Fanderlikovi 15.4.1944.

²⁶⁰ Na myslí mám zejména zesílené národovectví, užší sepjetí s katolickou církví, kritické přehodnocování britského vzoru skautingu (tzv. debadenpowellizaci) či toleranci a částečnou účast na rasové diskriminaci. Více viz podkapitulu 2.4.

²⁶¹ O autenticitě tohoto aktu viz kap. 3.

²⁶² JIRÁŇ, Jan. *"Hej, holalá, skaut má nahá kolena" aneb skauting v meziválečném období*. Praha, 2023. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 247.

²⁶³ V písemném kontaktu s Wilsonem byl Fanderlik již od příchodu do Francie, osobně se setkali až v Londýně po evakuaci spojeneckých armád na Britské ostrovy.

²⁶⁴ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 100.

svou členskou organizaci již 25. června 1941,²⁶⁵ prakticky poté, co proběhlo kladné vyřízení ze strany čs. prozatímních exilových orgánů a splnění požadovaných podmínek (viz kap. 3).

Oficiální uznání mezinárodním skautským společenstvím ovšem neznamenalo konec práce čs. činovníků v této oblasti, nýbrž výchozí bod pro další snahy o hlubší integraci. Velen Fanderlik, kterého lze bez nadsázky označit až do konce 40. let za „tahouna“ čs. skautingu v mezinárodní organizaci, se na provizorním fungování mezinárodního ústředí aktivně podílel. Vzhledem k tomu, že válečné okolnosti znemožňovaly běžné fungování, byla činnost světového ústředí podstatně omezena.²⁶⁶ Oficiálně byla jeho činnost de facto zastavena, tuto krizi hnutí navíc symbolicky podtrhla smrt Roberta Baden-Powella v lednu 1941. Dojem úplné paralýzy skautingu v této době však vzniká pouze při vnějším pohledu. Pro poválečný rozvoj skautingu bylo důležité (ačkoli počáteční očekávání zúčastněných nemusela být zcela naplněna, viz níže), že se během válečných let naskytl řadě vůdčích činovníků národních organizací příležitost k osobním setkáním, k získání nových kontaktů a k představení či diskusi budoucích vizí hnutí. Přesně o tom vypovídá i příběh Velen Fanderlika a jeho poválečné postavení v BSIB (na Jamboree v roce 1947 byl zvolen mezinárodní konferencí do Mezinárodní rady) je důkazem toho, že toto období omezeného fungování nelze zcela přehlížet.

Namísto činnosti standartních orgánů fungoval jakýsi „provizorní světový výbor,“ do něhož Wilson sezval zástupce národních organizací, kteří byli v Anglii fyzicky přítomní.²⁶⁷ Schůze tohoto prozatímního tělesa se konaly přibližně jednou za měsíc, nebylo to však pravidlem a vše se řídilo momentálními okolnostmi. Zázemí jim poskytovaly prostory, v nichž sídlilo ústředí britské organizace, a to přímo v Londýně.²⁶⁸ Předmětem těchto setkání bylo zejména poválečné uspořádání mezinárodních skautských struktur a úprava vzájemných vztahů jednotlivých národních organizací. S podobným záměrem byly později, v letech 1941–1944, pořádány ještě větší srazy ve skotském Auchengillenu (organizačně je na základně místních skautů zajišťoval

²⁶⁵ CIHLÁŘ, Josef. *Dějiny čs. exilového skautingu: léta 1939-1992*. 1. vyd. Praha: Čeští a slovenští oldskauti v exilu, 2004., s. 19.

²⁶⁶ Za běžného stavu disponovala světová organizace stálou kanceláří (*Bureau*), Mezinárodní konferencí (*International Conference*) – tj. řídicím orgánem sestávajícím z národních organizací – a Mezinárodním výborem (*International Committee*); členové tohoto výboru byli voleni mezinárodní konferencí. Tyto orgány se během války nicméně nemohly scházet, ani rozvíjet svou běžnou agendu. Viz VALLORY I SUBIRÁ, Eduard. *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016., s. 30.

²⁶⁷ Podle vzpomínek V. Fanderlika byli kromě Britů a Čechoslováků ve výboru zastoupeni skauti Francie, Švýcarska, Nizozemí a Švédska. Nelze však vyloučit, že toto složení nebylo postupně rozšířeno o další členy. FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 101.

²⁶⁸ Imperial Headquarters, 25, Buckingham Palace Road, London, S.W.1.

Jack Steward, zahraniční zpravodaj britské organizace pro Skotsko).²⁶⁹ Zastoupení na těchto sjezdech mělo původně pět, nakonec dvanáct národních organizací; čs. skauti byli reprezentováni Velenem Fanderlikem a Oldřichem Večerkem. Díky několikadennímu formátu těchto setkání bylo snazší navazovat bližší osobní kontakty, neboť zúčastnění zástupci měli mnohem více času pro menší osobní rozhovory mimo hlavní porady.²⁷⁰

Při pohledu na aspekt participace Čechoslováků v širším skautském společenství je zajímavé sledovat motivaci a očekávání, která za touto angažovaností stála. Velen Fanderlik byl výslednou podobou poválečné spolupráce částečně zklamán. Jeho původní očekávání mělo v podstatě dvě roviny. První, obecná a abstraktní, byla zřejmě společným jmenovatelem i pro ostatní zástupce jednotlivých organizací a spočívala v myšlence překonání válkou posílených antagonismů mezi národy.²⁷¹ Ve druhé, konkrétní rovině očekával Fanderlik praktickou spolupráci organizací v častějším kontaktu jejich členů; plánoval častější vzájemné návštěvy zahraničních skautů, než bylo dříve obvyklé a počítal s podporou při zajišťování možnosti tábořit v zahraničí. Tyto akce byly ještě před koncem války prakticky projednávány a plánovány.²⁷² Několik podobných akcí přímo v Československu po válce skutečně proběhlo, sám Fanderlik zmiňuje např. návštěvu skautů ze Skotska, Francie a Anglie²⁷³ (k tomu lze dodat, že v roce 1946 navštívila čs. skautky osobně i Olave Baden-Powell). Jeho nespokojenost s dalším vývojem zřejmě pramení spíše z obecné politické situace, která z výsledku druhé světové války vzešla. Poválečnou spolupráci skautů napříč západními zeměmi (kde se skauting rozvíjel bez omezení) totiž hodnotí pozitivně.²⁷⁴

Kontakt mezi členy národních organizací se ovšem neměl omezovat pouze na činovníky, ale měli se zapojit i členové a členky z řad mladších členů.²⁷⁵ Pro tyto účely se ukázaly jako vhodná

²⁶⁹ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 101.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Myšlenka světového skautského bratrství byla v hnutí přítomná od začátku a dále rozpracována byla zejména po skončení první světové války. Robert Baden-Powell vkládal právě do skautingu naději, že zaujme roli svorníku mezi mládeží bez ohledu na další identitotvorné faktory (především národnostní příslušnost). Je logické, že s druhým globálním konfliktem došlo opět k zesílení těchto úvah, zároveň ale samotným propuknutím války skauting (jako nástroj její prevence) selhal. Přinejmenším Baden-Powell to jako selhání skautingu a své vlastní úlohy na sklonku života chápal. Viz VALLORY I SUBIRÀ, Eduard. *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016., s. 36.

²⁷² Viz např. plánovaný výměnný pobyt s Nory, Francouzi, Angličany a Dány. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond E. Beneš II. oddíl, k. 260, Spolkové zpravodajství č. 3, 21.1.1944.

²⁷³ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 103.

²⁷⁴ „Ostatně ve Francii, ve Švýcarsku a v ostatních zemích na Západě se návštěvy oddílů vyvinuly hned v prvních letech po válce dobře.“ Tamtéž.

²⁷⁵ K určitému kontaktu napříč skauty různých národností docházelo již v britských oddílech, do nichž individuálně vstupovali, popř. na táborech britských skautů. Viz kap. 5.

organizační platforma mezinárodní skautské tábory pořádané na britské půdě. Příkladem takové akce, na níž měli čs. skauti zastoupení, je chlapecký tábor v blízkosti Glasgow. Pořádala jej skotská organizace od 29. července do 4. srpna 1944 a vedle Britů se jej účastnili skauti z Norska, Francie, Belgie, Nizozemí a Polska.²⁷⁶ V tomto případě šlo o první příležitost, kdy na delším mezinárodním setkání vystupovali oficiálně jako reprezentanti čs. „exilové“²⁷⁷ organizace skautů právě mladší členové a nikoliv činovníci. Jednalo se o dva středoškolské studenty z Llanwrtyd Wells (J. Kopecký a J. Sládek), kteří měli s podobnými akcemi menšího formátu opakovanou zkušenost. Z oblasti dívčí organizace lze uvést podobný příklad, a sice účast Hany Steidlerové jako reprezentantky čs. skautek na mezinárodním sjezdu ve Worthingu ve školním roce 1942/43.²⁷⁸

Kromě toho členství zahraničních skautů-exulantů ve vlastních řadách veřejně prezentovaly i britské organizace.²⁷⁹ Když byl na konec května 1944 plánován „Mezinárodní víkend“ v Helstonu (v jihozápadním cípu Anglie) s tématem „Vstříc světovému přátelství“,²⁸⁰ adresovala tajemnice britské dívčí organizace pro mezinárodní styk, Penelope Wood-Hill, prosbu Velenu Fanderlikovi, aby i čs. organizace vybrala svou delegátku. Vzhledem k věku dosavadní angažovanosti sama navrhuje Hanu Steidlerovou,²⁸¹ jejíž účast posléze podpořil i Fanderlik. Ačkoli se v tomto případě jednalo o reprezentaci čs. skautek, Steidlerová se akce účastnila pod záštitou britské organizace,²⁸² nikoli jako delegátka vyslaná přímo Junákem. Ten sice vybral prostřednictvím Fanderlika svou reprezentantku, Steidlerová však byla vyslaná organizací britských skautek. Britské skautské organizace tedy neposkytovaly svou podporu

²⁷⁶ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis Velena Fanderlika Spolkovému referátu Ministerstva zahraničí, 24.7.1944.

²⁷⁷ Uvozovky pro označení přívlastku „exilová“ organizace používám z toho důvodu, že ačkoli dnes zpětně činnost čs. skautů v Anglii během druhé světové války nahlížíme jako na organizaci exilovou, soudobý status organizace byl takový, že se jedná o předválečného Junáka, znovuobnoveného dočasně v zahraničí vzhledem k nepříznivými podmínkám na domácí půdě. Organizace čs. skautů, která sama sebe nazvala exilovou vznikla postupně až po roce 1948 (nejprve jako *Czecho-slovak Democratic Boy Scouts in Emigracy*, později se čs. skautské hnutí v exilu organizovalo pod různými centry a reagovalo na dění uvnitř čs. diaspory i v samotném Československu). Viz CIHLÁŘ, Josef. *Dějiny čs. exilového skautingu: léta 1939-1992*. 1. vyd. Praha: Čeští a slovenští oldskauti v exilu, 2004.

²⁷⁸ Národní archiv, fond Československá státní střední škola, k. 16, inv. č. 53, zpráva o činnosti za 4. klasifikační období r. 1942/43.

²⁷⁹ Na tomto místě prozatím vynechám skautský tisk, který téma organizací postižených nacistickou represí zmiňoval opakovaně a věnoval se i činnosti skautů v exilu (Čechoslováky nevyjímaje). Blíže zpracován je tento problém v 7. kapitole.

²⁸⁰ *Towards World Friendship*.

²⁸¹ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou. Dopis Velenu Fanderlikovi s datem 8.2.1944.

²⁸² *The Girl Guides Association*. V této době již byla čs. státní střední škola přesunuta do Llanwrtyd Wells a bývalí členové oddílů ve Whitchurch ztratili těsnou vazbu na tyto oddíly. Místo toho se sami organizovali (de facto formou fungování roverských kmenů) pod britskými organizacemi, byť byli exilovým Junákem podporováni. Více viz v podkapitole 5.1.1.

exulantům pouze přímo – přijetím za vlastní členy – ale vystupovaly i v roli prostředníka mezi exilovou organizací (která např. nemohla vystoupit přímo) a mezinárodní komunitou.

6 Skauting jako součást čs. zahraniční akce

Tato kapitola patří k nejdůležitějším pasážím celé práce. Jedna z hlavních badatelských otázek, která stojí na začátku této práce, se totiž ptá po roli skautingu v kontextu čs. exilu v během druhé světové války. Na tuto otázku pak navazuje hypotéza, že znovuoobnovený Junák se na čs. zahraniční akci podílel, a to zejména na poli reprezentace a propagandy. Odpověď, zda tomu tak skutečně bylo, v jakých formách k tomu případně docházelo, se pokusím předložit v následující kapitole. Stěžejní otázkou je, jaký byl vztah organizace a jejích členů k exilové vládě, jakou vyvíjeli činnost vzhledem k válečné situaci a svému dočasnému exilu a jak jejich aktivity reflektoval.²⁸³ Vzhledem k tomu, že Junák nebyl ani zdaleka jedinou organizací, která cílila svou činností na mládež čs. exulantské komunity, zmíním se v závěru stručně i o jeho postavení mezi nimi.

6.1 Role Junáka v čs. exilové propagandě

„Jeden z místních [Cirnchester] oddílů anglických skautů usnesl se na pojmenování „Czechoslovakia.“ Informační služba ministerstva zahraničních věcí věnovala tomuto oddílu státní vlajku. Svaz junáků skautů ČSR ve Velké Británii bude s tímto oddílem v pravidelném styku.“

– Spolkové zpravodajství informační služby MZV, 11. prosince 1943²⁸⁴

Tážeme-li se po vztahu exilového Junáka k čs. (prozatímní) exilové vládě, je nezbytné začít od tradice první republiky. Samotný akt obnovy organizace je dokonalým příkladem této kontinuity a zároveň definičním bodem od něhož se vztah Junáka k vládě odvíjel. Osoby, které usilovaly o formální – Václav Vlček – i praktickou – Velen Fanderlik – obnovu čs. skautské organizace, jsou představitelé předválečného Junáka – svazu skautů a skautek RČS. Tedy té skautské organizace, která za první republiky zaprvé zaujímala relativně dominantní pozici, byť měla svou konkurenci, již nelze přehlížet, zadruhé byla členskou organizací v mezinárodních skautských strukturách a jednak hrála v režimu první republiky státotvornou úlohu výchovné organizace mládeže. Podpořit obnovu Junáka právě skrze představitele této republiky loajální organizace, bylo proto pojistkou proti tomu, aby se v mezinárodních skautských organizacích prosadil odlišně profilovaný proud čs. skautingu. Vedle toho se zároveň nabízela možnost využít tuto organizaci jako nástroj k podpoře prosazování vlastních politických a

²⁸³ Skautský tisk v Británii a československé noviny (*Čechoslovák a Naše Noviny*).

²⁸⁴ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond E. Beneš II. oddíl, k. 260, Spolkové zpravodajství č. 32., 11.12.1943.

diplomatických cílů. Hlavní potenciál, který čs. skautská organizace nabízela, bylo propagandistické působení, resp. rozšíření pole působnosti čs. propagandy o britský skautský tisk,²⁸⁵ osobní působení mladších členů a vedoucích v kontaktu s britskou mládeží a jejich manifestační účast na mezinárodních skautských setkáních.

Viděno z opačné strany, tj. perspektivou činovníků obnovené organizace, podpora exilové vlády znamenala především příslib materiální, resp. finanční pomoci.²⁸⁶ Přitom byla ale vazba Junáka k exilovým představitelům (zejm. k Edvardu Benešovi) určitým potvrzením kontinuity s předválečným vývojem a byla tedy důležitá i v symbolické rovině.²⁸⁷ Toto tvrzení lze ostatně aplikovat oboustranně, neboť prezentace styčných bodů s prvorepublikovým obdobím a tou částí její reprezentace, která nyní působila v exilu, hrálo svou úlohu pro utvrzování v dojmu legitimacy.

6.1.1 Přítomnost v tisku

Existence a činnost čs. skautů v Anglii do tisku britských skautů skutečně pronikla. V časopise *The Scouter* ostatně první článek zmiňující uprchlíky z ČSR vyšel již v lednu 1939. Jeho autorem byl britský mezinárodní zpravodaj Richard Frost, který ve svém příspěvku, v rubrice *World Wide Broderhood*, nejprve seznamuje čtenáře s vývojem skautingu mimo samotnou Británii a posléze nastiňuje problém středoevropských skautů v aktuálních politických podmínkách. Upozorňuje především na bývalé skauty, kteří opustili Rakousko po anšlusu, vedle nich ale zmiňuje i uprchlíky z někdejšího čs. pohraničí a vyzývá britské skauty k poskytnutí pomoci.²⁸⁸ Ačkoli zde není politická situace nijak blíže tematizovaná a ačkoli se příspěvek nijak nevěnuje otázkám integrace do skautské činnosti domácích oddílů či podpoře zakládání uprchlických oddílů, svědčí o tom, že britská organizace dopady současného dění ve skautském prostředí sledovala a zastávala k němu určité, byť zatím pouze humanitární, stanovisko. V listopadu a prosinci 1940 už tentýž časopis informuje o přítomnosti československých skautů v britských oddílech a zmiňuje se o polsko-československé skupině

²⁸⁵ Tento argument je ve Vlčkově žádosti i v kladné odpovědi MNO explicitně zmíněn. Viz tamtéž.

²⁸⁶ Prakticky veškerá korespondence V. Fanderlika s ministerstvy, která se týká účasti členů na mezinárodních akcích, spočívá v žádosti o dotaci.

²⁸⁷ Po válce se pak mnozí skauti (řadoví členové, činovníci i celé oddíly či družiny) k Edvardu a Haně Benešovým hlásili a připomínali svou věrnost během války i po ní. Viz Archiv Národního muzea, fond Hana Benešová – korespondence, oficiální korespondence, k. 54, inv. č. 4590.

²⁸⁸ „Many of the refugees from those parts of Germany which were formerly Austria and the Sudeten areas of Czechoslovakia are Scouts. Some are Jewish faith and others had to flee for other reasons.“ – *The Scouter*, leden 1939, s. 21. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>

registrované ve Skotsku.²⁸⁹ Zde je tedy již patrný posun, neboť smyslem není pouze poskytnout uprchlíkům nezbytnou pomoc v hledání útočiště, nýbrž začlenit je buď do vlastních struktur, nebo je nechat rozvíjet vlastní skautskou činnost v homogenních skupinách.

Prosincový článek už navíc hlásí i nárůst členů mezi uprchlíky, tedy že tyto nově vznikající české oddíly nejen absorbují bývalé skauty svých národních organizací, ale navíc přijímají nové členy, kteří před válkou skauty nebyli.²⁹⁰ O rok později vyšel celý článek pouze o Československu, resp. čs. skautingu. Propagandisticky důležité jsou především jeho pasáže o nacistické represí vůči Junáku a jeho členům v protektorátě – právě to si totiž čs. exilové orgány na základě Vlčkovy žádosti od publicity v britském skautském tisku slibovaly.²⁹¹ Pod článkem, jehož autorem má být „československý skaut,“²⁹² není nikdo podepsán, je ovšem pravděpodobné, že jeho autorem byl přímo Velen Fanderlik, neboť byl na rozdíl od ostatních čs. činovníků v těsném spojení s prostředím britského, resp. mezinárodního skautingu. V článku navíc referuje o vůdcích, kteří uprchli do zahraniční armády ve Francii, o nových oddílech, o kontaktu skautů-vojáků s britskými rovery a participaci na mezinárodních skautských jednáních.²⁹³ I to by poukazovalo na Fanderlikovo autorství, jelikož jsou v podobném schématu psány i všechny jeho pozdější články v exulantském časopise *Stopa*. Vyznění článku v duchu hlavní linie čs. propagandy – tj. akcent na nacistickou represí v protektorátě – tak mohlo vycházet přímo z kontaktu autora s čs. exilovým centrem.

V lednu 1943 přinesl *The Scouter* zprávu o pravidelném měsíčním setkání skautů různých národností, které místně nespécifikuje, pouze uvádí, že se konalo 24. listopadu 1942. Mezi zúčastněnými národy zmiňuje i Československo; zřejmě šlo o jednu ze schůzek provizorního světového ústředí.²⁹⁴ A konečně v únoru 1943 přinesl tentýž časopis takřka celostránkový článek o Československu, spolu s otištěným dopisem Jana Masaryka, toho času již exilového ministra zahraničních věcí, k výročí zákazu Junáka. Samotný článek se opět zabývá spíš

²⁸⁹ Když posléze vítá přítomnost roverských kmenů v britských vzdušných silách a námořnictvu, zmiňuje se pouze o Polácích, Nizozemcích a Francouzích. Viz *The Scouter*, listopad 1940, s. 293. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>

²⁹⁰ *The Scouter*, prosinec 1940, s. 316. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>

²⁹¹ „Propagační význam se Světovým svazem skautským spočívá hlavně v tom, že svaz slíbil poskytnout místo ve svých časopisech zprávám z Československa (hlavně útisk mládeže).“ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, karton 27, č.j. 9237

²⁹² Článek je uveden jako *Czecho-Slovak Scouting in War-Time by a Czecho-Slovak Scouter*.

²⁹³ *The Scouter*, prosinec 1941, s. 191. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>

²⁹⁴ *The Scouter*, leden 1942, s. 11. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection. <https://heritage.scouts.org.uk/>

dějiny ČSR a nastalou situaci v protektorátě; skauting přidává spíš jako téma, které je pro článek nezbytné, a přesto vlastně druhořadé.

O čs. skautech v Anglii nepsaly pouze skautské časopisy; jejich činnost pronikla i do lokálního tisku, jako to můžeme vidět na příkladu oddílu v Llanwrtyd Wells, odkud se podařilo archivovat příslušné výstřižky z let 1944 a 1945. Například 24. března 1944 se místní noviny zmínily o oslavě 11. výročí vzniku místní skautské skupiny. Čs. skauti ze zdejší střední školy byli na akci pozváni jako čestní hosté a se ve dvojicích s místními se účastnili připravených her.²⁹⁵ Podobných momentů tamní tisk zachytil více – v říjnu 1944 informoval o zahajovací slavnosti spojené s přijímáním a iniciací nových členů. Akce se kromě britských členů, jejich rodičů a činovníků zúčastnilo také 20 čs. skautů a zástupce pedagogického sboru čs. státní střední školy, V. Fried.²⁹⁶ Poslední tisková zpráva o slavnostním výstupu čs. skautů v Llanwrtyd Wells pak pochází z 28. června 1945, kdy proběhlo oficiální rozloučení před návratem do ČSR. Veřejně byly předány odznaky za splnění nováčkovské zkoušky a místní skauti udělili odcházejícím Čechoslovákům výsadu používat na kroji waleský národní odznak s červeným drakem.²⁹⁷ Příklady těchto článků jsou ukázkou, jakým způsobem byla přítomnost čs. skautů prezentována přímo v místech, kde působili.

Zároveň se se skautingem setkávali čtenáři čs. novin v Anglii. *Čechoslovák* příležitostně otiskoval příspěvky na téma skautingu nebo přímo noticky informující o Junáku. Výraznou zprávou, která takto pronikla k čs. veřejnosti, byl krátký nekrolog Roberta Baden-Powella,²⁹⁸ z 31. ledna.1941. Spíš než na osobnost Baden-Powellac se však příspěvek soustředí na myšlenku skautingu a na její úspěch v českém prostředí.²⁹⁹ Úmrtí zakladatele skautingu zaznamenal také deník *Naše noviny*, vydávaný čs. vojáky v Británii, a to formou emotivní reportáže z jeho pohřbu.³⁰⁰ Obecně lze konstatovat, že příspěvky o Junáku, které *Čechoslovák* v průběhu války přinášel, byly příležitostného charakteru a jednalo se skutečně pouze o stručné a krátké články. Tímto způsobem *Čechoslovák* informoval jednak o mimořádných událostech, které se Junáka týkaly – první takový článek psal 27. června o vzniku organizace *Junák, čs. ústředí skautské výchovy*.³⁰¹ Podobnými případy jsou články z roku 1942; příspěvek ze září

²⁹⁵ Národní archiv, sbírka Československé školy ve Velké Británii, karton 5, inv. č. 41, sig. 800, výstřižek z 24. března 1944, *Boy Scouts*.

²⁹⁶ Tamtéž, výstřižek z 22. října 1944, *Llanwrtyd Social*.

²⁹⁷ Tamtéž, výstřižek z 28. června 1945, *Czech Scouts*.

²⁹⁸ Zemřel 8. ledna 1941, pohřeb se konal 27.1.

²⁹⁹ *Čechoslovák*. III., č. 5. Londýn, 1941.

³⁰⁰ Autorem reportáže byl Oldřich Večerek, který se pohřbu osobně zúčastnil. Viz *Naše noviny*, 29.1. 1941.

³⁰¹ *Čechoslovák*. III., č. 26. Londýn, 1941.

informuje o konání mezinárodní schůzky ve Skotsku³⁰² a v listopadu neznámý autor přispívá výročním článkem ke dvěma letům zákazu Junáka v protektorátu.³⁰³ Tento článek – „*Konec skautingu u nás doma*“ – ovšem vybočuje nejenom svou délkou, ale především expresivitou a poměrně radikální interpretací posledních let existence Junáka. Doslova totiž píše o postupné likvidaci organizace již za druhé republiky a vyvozuje z toho závěr, že přímý a definitivní zákaz Junáka je nakonec pozitivním krokem, neboť brání tomu, aby si organizace zadala s okupačním režimem a kolaborovala.

Je zajímavé, že po roce 1942 už se podobné články nevyskytují; v roce 1943 se přitom o Junáku píše zdaleka nejčastěji, jde ovšem o čistě věcné zprávy. Hned první číslo toho roku³⁰⁴ informuje o vzniku almanachu čs. skautů,³⁰⁵ většina dalších už se týká pouze programu, resp. dalších zastávek skautské výstavy.³⁰⁶ Dvojčíslo z 11. června ještě zmiňuje „*Malé válečné jamboree*,“³⁰⁷ kde se k mezinárodnímu setkání shromáždilo přes 5000 skautů. V říjnu vyšel podobný příspěvek o mezinárodní skautské schůzce v Honslow, jejímž účastníkům ministr Hubert Ripka zaslal pozdrav. Poslední zmínka Českoslováka o skautingu pochází ze srpna 1944 a pojednává o tisku Fanderlikovy příručky kanadskými skauty.³⁰⁸

6.1.2 Vlastní činnost na poli propagace

Vedle toho, že téma čs. skautů na britské půdě proniklo do tisku, nejpřímější způsob propagace spočíval v jejich vlastní činnosti. Nebudu na tomto místě sestavovat výčet všech mezinárodních a lokálních společenských akcí a slavností, jichž se čs. skauti a skautky účastnili, dostatek příkladů se nachází v předchozích kapitolách dostatek. Je ale nezbytné připomenout, že některé z těchto akcí poskytovaly příležitost představit ostatním účastníkům Československo blíže. Účast na takových akcích nebyla omezena jen na pasivní roli, ale účastníkům dávala příležitost aktivně působit na příjemce – zejména šlo o ukázky národních tradic a folkloru.³⁰⁹ Navíc se lze setkat s případy, kdy přítomnost čs. skautů či jediného takového člena v britském oddíle vnesla do jeho činnosti československé téma. V roce 1943 tak například skautský oddíl v Birkhead u

³⁰² *Čechoslovák*. IV., č. 36. Londýn, 1942.

³⁰³ *Čechoslovák*. IV., č. 45. Londýn, 1942.

³⁰⁴ *Čechoslovák*. V., č. 1. Londýn, 1943.

³⁰⁵ Ve skutečnosti jde o doprovodnou brožuru ke skautské výstavce, viz podkapitolu 7.1.2.

³⁰⁶ Např. *Čechoslovák*. V., č. 16-17, 19, 26. Londýn, 1943.,

³⁰⁷ Jednalo se o akci „Rover Week End“ konanou 20.–23.5. 1943 v Sheffieldu. Viz *Čechoslovák*. V., č. 24-25. Londýn, 1943.

³⁰⁸ *Čechoslovák*. VI., č. 33. Londýn, 1944.

³⁰⁹ Např. akce uspořádaná 26. listopadu 1943 britskými skautkami, určená k vzájemnému kulturnímu poznání mezi účastnicemi a účastníky z Československa, Polska, Řecka a Jugoslávie. Čs. delegace prezentovala národní písně, tance a národní kroj. Akce se zúčastnila i skupina Sokolek. Viz Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond E. Beneš II. oddíl, k. 260, Spolkové zpravodajství., 3.12.1943.

Liverpoolu slavil výročí 28. října, a to pouze na základě osobní zkušenosti chlapce, který do oddílu vstoupil v roce 1939 jako čs. uprchlík. V době zmíněné oslavy z roku 1943 se už v oddíle nenacházel, přesto si tento oddíl pozval V. Fanderlika, aby o Československu vedl besedu.³¹⁰

Jako nejvýraznější počín v oblasti aktivní a cílené propagace Československa pak byla výstava čs. skautů určená britskému publiku. Autorem a hlavním organizátorem celé myšlenky byl Velen Fanderlik, oficiálně vystupující jako jednatel Svazu skautů. Na přípravě se podílela řada dalších osob, v tomto případě šlo zejména o bývalé či znovu aktivní skauty v čs. zahraniční armádě, např. Oldřich Večerek.³¹¹ Jejím cílem bylo zvýšit povědomí o ČSR a čs. skautingu, takže cílová skupina nebyla nijak omezená, byť největší zájem budila právě v řadách mládeže.³¹² Zahájena byla v dubnu 1943³¹³ a fungovala prakticky až do konce války. Velen Fanderlik s odstupem let uvedl, že své umístění měnila každý týden a dokumenty Ministerstva zahraničních věcí potvrzují její časté přesuny i hojnou návštěvnost.³¹⁴

Jednalo se o relativně malou výstavku sestávající především z fotografií,³¹⁵ nákresů a modelů táborových staveb, zejména podsadových stanů, které představují tábornické unikum čs. skautů, doplněnou o brožurku, která sloužila jako průvodce. O velikosti celé expozice vypovídá i její koncepce jakožto putovní výstavy – veškerý její obsah (opatřený popisky v angličtině) se musel vejít do tří snadno transportovatelných beden. V prostoru nezabírala víc než běžnou místnost, respektive ji bylo možné přizpůsobit podmínkám v daném místě. Pokud to umožňoval Fanderlikův itinerář,³¹⁶ byla výstava, cestující zejména po britských školách, doplněna i besedou nebo přednáškou. Instalaci zajišťovala buď přímo škola či jiný poskytovatel zázemí, a když to bylo možné, pomáhali s ní i místní skauti.³¹⁷ Exilová vláda tuto iniciativu podporovala

³¹⁰ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond E. Beneš II. oddíl, k. 260, Spolkové zpravodajství, Spolkové zpravodajství., 5.11.1943.

³¹¹ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s.100.

³¹² Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis V. Fanderlika, 2.9.1943.

³¹³ Tamtéž, dopis K. Nigrína Velenu Fanderlikovi, 14.4.1943.

³¹⁴ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond E. Beneš II. oddíl, k. 260, Spolkové zpravodajství.

³¹⁵ Fanderlik zmiňuje jakéhosi „bratra Nováka z Náměště nad Oslavou,“ který měl poskytnout značné množství fotografického materiálu vztahujícího se k předválečnému skautingu. Blíže identifikovat tuto osobu se mi bohužel nepodařilo. Viz tamtéž.

³¹⁶ Doprovodnou část programu (tj. besedu či přednášku) nezajišťoval výhradně sám Fanderlik, mohl být i zastoupen, hlavním propagátorem byl ale v této věci právě on. Pokud nebyl k dispozici nikdo z krajanů, mohl výstavu eventuálně doprovázet komentářem i někdo z pedagogů místní školy, kdo měl o ČSR alespoň základní povědomí – viz Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis V. Fanderlika, 20.10.1943.

³¹⁷ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis V. Fanderlika, 2.9.1943.

materiálně³¹⁸ i finančně. Po finanční stránce se jednalo o výdaje spojené s dopravou materiálu a osob.³¹⁹

6.1.3 Disciplinace čs. mládeže

Vedle toho, že činnost Junáka mohla přinášet užitek v oblasti vnější propagandy, byla zároveň vhodným prostředkem pro působení do vlastních řad. Vzhledem k tomu, že oddíly mladších členů fungovaly při čs. internátních školách – tedy v prostředí, kde jsou děti mimo dosah vlastních rodičů a kde roste pravděpodobnost nevhodného chování – byla tu možnost určitého disciplinačního dopadu organizace.³²⁰ Na rozdíl od nástrojů, kterými disponovala škola (tj. různé důtky nebo dokonce vyloučení z internátu),³²¹ mohly skautské oddíly účinně působit prostřednictvím vrstevníků, pozitivní motivace (např. účasti na britských táborech) a vytvářením prostředí pro autodisciplinaci.³²²

Disciplinační efekt skautských oddílů se však neměl omezovat na každodenní kázeň. Skautská výchova měla apelovat na odpovědnost k vyšším hodnotám; válečnými okolnostmi se zesiloval hlavně akcent na vlastenectví. Perfektní ukázkou tohoto jevu je nedatovaný dopis, který V. Fanderlik zaslal oddílu středoškoláků z Llanwrtyd Wells. Od praktického problému, kdy a komu budou noví členové skládat slib, přechází k velmi širšímu výkladu o vlasteneckých povinnostech, které jsou na všechny (i nezletilé) Čechoslováky v cizině nyní kladeny. Upozorňuje je na skutečnost, že jsou stále reprezentanty svého národa, a to na ně klade příslušné mravní nároky. Kromě toho je vyzývá k péči o zachování dobré znalosti českého jazyka a k aktivnímu propagačnímu působení na Brity ve vlastním okolí. Fanderlik prakticky říká, že když zatím nemohou (jakožto nezletilí) bojovat jako vojáci, mají se zapojit a být užiteční alespoň jako skauti.³²³ Vojenskou službu tím v podstatě předpokládá jako samozřejmost, které stojí v cestě pouze nedostatečný věk dotyčných. I v tom lze vidět pokračování prvorepublikové

³¹⁸ Poskytovala např. fotografie, mapy, vlajky, plakáty apod. do expozice a propagační brožurky o ČSR k rozdávání návštěvníkům). Viz Tamtéž, dopis K. Nigrína V. Fanderlikovi, 14.4. 1943.

³¹⁹ Tamtéž, dopis V. Fanderlika Ministerstvu zahraničí, 5.5.1943.

³²⁰ Ani v tomto ohledu se nejedná o vybočení z předchozího vývoje, samotný smysl skautských a jiných podobně zaměřených organizací je namířen tímto směrem, přesto považují za nezbytné tento aspekt explicitně zmínit.

³²¹ Několik takových případů bylo pedagogickým sborem opakovaně projednáváno, v případě středoškoláků viz Národní archiv, fond Československá státní střední škola ve Velké Británii, k. 16, inv. č. 53, zápisy z porad.

³²² Viz např. dopis skupiny skautů z Hinton Hall doznávajících Velenu Fanderlikovi se ke krádeži šňůry na prádlo a informujících ho o finanční nápravě škody. Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou., dopis V. Fanderlikovi, 14.10.1942.

³²³ Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou, dopis V. Fanderlika, nedatováno (1943-45).

koncepte, chápající skautskou výchovu jako výchovu k občanství, (v případě mužské populace) tedy i výchovu k branné službě vlasti.³²⁴

Díky svému umístění při internátních školách měly oddíly vyšší potenciál výchovně působit i směrem ven, tj. na mládež, která nebyla přímo v oddílech organizovaná. Do „mimoskautského“ prostředí vstupovalo téma skautingu také například skrze dětský časopis *Poupě – sborníček dětské četby*, který byl vydáván přímo ve Whitchurch.³²⁵ Jeho obsah byl tvořen především klasickými dětskými pohádkami (Kocour Mikeš nebo O Pejskovi a Kočičce) a vlasteneckými příspěvky (zpráva o návštěvě E. Beneše mezi dětmi, článek o postavě M. R. Štefánika,³²⁶ básnická produkce z doby národního obrození, obrazová tvorba Mikoláše Alše atp.). V červencovém čísle r. 1943 byl otištěn článek „Ve skautském táboře“, který formou povídky vykresloval přerod hlavního hrdiny z domácího lenocha a „mamánka“ v soběstačného zdravého chlapce, způsobený pobytem v přírodě se skauty.³²⁷

6.2 Junák a jiné, podobně zaměřené organizace

Obnovený Junák nebyl zdaleka jedinou organizací, která cílila na děti a mládež československých exulantů. Souhrnný výčet a rozbor činnosti těchto spolků by vydalo na samostatnou studii a není předmětem této práce. Přesto je nezbytné uvést alespoň ve stručnosti určité informace o tom, v jakém kontextu – z hlediska příbuzných organizací – čs. exilový skauting fungoval a jak se na něm tento kontext odrážel. Desátého října 1941 bylo založeno *Ústředí čs. mládeže*, které si vytklo za cíl působit jako „vrcholná organizace spolků, jež sdružují mladou generaci z Československa.“³²⁸ Junák (oficiálně pojmenovaný jako *Svaz Junáků Skautů*) byl spolu s *Ústředním svazem čs. studentstva*, spolkem *Mladé Československo, Sdružením německé mládeže z ČSR, Mládeží Tělovýchovné jednoty Sokol* a *Mládeží čs. armády* součástí tohoto útvaru od okamžiku jeho vzniku. Jeho předsedou byl Václav Paleček a jednatelem Lubor Zink.³²⁹

³²⁴ SVOJSÍK, Antonín Benjamin a Jan NOVÁK. *Skauting brannou výchovou mládeže*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1936. Přednášky o brannosti.

³²⁵ Vydávání časopisu zajišťoval ČsČK a školský odbor ministerstva vnitra RČS v Londýně. Po začátcích, kdy byla produkce zajištěna cyklostylem, byl časopis tištěn jako příloha *Čechoslávka* a jeho redaktorem byl učitel Rudolf Čapek.

³²⁶ Autorkou tohoto příspěvku byla Stanislava Fanderliková. Viz Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 109, inv. č. 988, sig. 2-8-211, *Poupě* (květen 1942).

³²⁷ Tamtéž, *Poupě* (červenec 1943, s. 87-91).

³²⁸ Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 226, sig. 2-52-40, *Ústředí čs. mládeže*, oznámení o vzniku organizace adresované Ministerstvu vnitra.

³²⁹ Tamtéž.

Příležitostí pro vznik Ústředí bylo mezinárodní setkání mládeže (*International Youth Rally for Victory*) v Londýně, konané právě začátkem října 1941. Vytvoření zastřešující organizace mělo zástupcům jednotlivých mládežnických spolků poskytnout jednotící platformu, pod kterou by bylo možné vyslat společnou československou delegaci. Účel organizace byl od tohoto původního záměru odvozen; měla především reprezentovat ve styku s mládežnickými organizacemi ostatních spojeneckých zemí a navazovat s nimi spolupráci do dalších let.³³⁰ Tím, že se Junák do Ústředí včlenil, jeho aktivita na tomto poli zřejmě také končí a jeho členství se stává formalitou. Ve výčtu hlavních organizací, s nimiž se pro činnost Ústředí počítalo jako s hlavními aktéry,³³¹ nijak nefiguruje. Velen Fanderlík ani nikdo jiný z činovníků nezanechal žádné svědectví o angažmá čs. skautů v Ústředí, ani o něm nejsou k dispozici žádné archivní materiály. V otázkách mezinárodní spolupráce mělo skautské hnutí vlastní platformy pro vzájemný styk napříč národními organizacemi (viz kap. 6) a kontakt s čs. exilovými úřady udržoval Velen Fanderlík přímo.

Členstvím v Ústředí nicméně vysvětluje slabá participace Junáka na reprezentačních akcích čs. exilu. Vzhledem k tomu, že skauting se v Británii těšil velké přízni veřejnosti i představitelů státu,³³² měl svou mezinárodní organizační strukturu a jeho symbolika byla snadno čitelná, nebyli skauti nijak výrazně viditelným prvkem. Při slavnostních příležitostech, jako jsou oslavy 28. října apod., kdy se představitelé spolků setkávají s lídry exilového hnutí i se zástupci Spojenců, nemají čs. skauti žádné výrazné angažmá. Na seznámech hostů se Junák nachází zásadně vespod a bývá reprezentován Václavem Vlčkem, nebo na nich nefiguruje vůbec.³³³ Logisticky vzato bylo jednodušší bylo pozvat zastřešující organizaci,³³⁴ kterou představovalo Ústředí a její předseda Václav Paleček.

Z ostatních výchovně zaměřených organizací, jejichž činnost by se mohla částečně překrývat s působením Junáka, a u nichž by tak vyvstávala otázka případné spolupráce, vystupuje do popředí především Sokol a Československý Červený kříž. U obou zmíněných ovšem výchova

³³⁰ Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 226, sig. 2-52-40, Ústředí čs. mládeže, „Prohlášení o ustavení Ú.Č.M.“

³³¹ Zdůrazněni jsou delegáti Ústředního svazu čs. studentstva, Mladého Československa a Sokola. Viz tamtéž. Článek v Českoslováku (č. 42), který vyšel 17.10. informoval o vzniku Ústředí a členství Junáka zcela pominul.

³³² Tuto popularitu ilustruje už samotný fakt, že do britských skautských organizací přímo vstupovali i členové královské rodiny, např. pozdější královna Alžběta II.

³³³ Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – obyčejný, k. 99/6 (Diplomatický protokol).

³³⁴ Junák byl v tomto ohledu skutečně spíš drobnou organizací. Tím, že jeho členská základna z podstaty věci vycházela z řad dětí a mladistvých a disponovala jen velmi omezeným počtem dospělých činovníků, byla oproti jiným exilovým spolkům spíš drobnou organizací. Ve srovnání např. se Sokolem byl reprezentační význam Junáka naprosto okrajový.

dorostu nepředstavovala vlastní jádro činnosti,³³⁵ za válečné situace se tudíž dostala na druhou kolej. Sokol³³⁶ se velmi aktivně podílel na reprezentaci; v civilní oblasti se výrazně angažoval ženský odbor, který pořádal veřejná vystoupení³³⁷ a jeho členky se účastnily akcí jiných spolků.³³⁸ Dále se konaly veřejné sokolské akademie³³⁹ a výstavy.³⁴⁰ Vedle toho měl Sokol silnou základnu v armádě, kde měl možnost prezentovat se před zahraničními spojenci ukázkami sokolských cvičení.³⁴¹ K problematice výchovy dorostu se ovšem žádná zvláštní pozornost neupínala a toto téma nebylo akcentováno nad rámec standartního působení spolku. V případě ČSČK se maximální pozornost přesunula k humanitární činnosti, především k poskytování zdravotní péče uprchlíkům a vojákům a k organizování sbírek, jež tuto podporu financovaly.³⁴² Ačkoli ČSČK primárně soustředil na tyto cíle,³⁴³ byl dorostenecký odbor, jehož agenda byla širší právě o úsilí soustavné výchovy mládeže, od počátku fungování v exilu součástí organizační struktury spolku.³⁴⁴

Odbor úspěšně zajišťoval i vydávání dětských knih a po většinu doby trvání války díky němu vycházel zmíněný časopis *Poupě* – prakticky jediný česky psaný dětský časopis, zdarma dostupný všem čs. dětem.³⁴⁵ V prosinci 1942 vydal odbor tzv. „Zlatou knížku“ doprovobenou „Listem k dorostu Československého Červeného kříže.“³⁴⁶ „List“ vysvětluje mládeži poslání Červeného kříže a zdůrazňuje jeho úlohu v prevenci, a to jak v otázce každodenních úkonů, např. hygieny, tak v otázce mezinárodního porozumění a vyvarování se katastrofám, jako je

³³⁵ Péče o dorost a jeho výchovu byla samozřejmě nedílnou součástí strategie obou organizací a výchova jako taková patřila k jejich cílům. Nebyla však smyslem jejich vzniku a nebyly k ní směřovány veškeré aktivity – v tom je rozdíl, který je dělí od Junáka, jehož smyslem existence je výchova mládeže v duchu skautských metod a hodnot.

³³⁶ V Británii organizován Sokolskou zahraniční župou.

³³⁷ Např. v květnu 1943 vystoupily Sokolky na večeru ženského výboru Labour Party v Londýně. Viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – obyčejný, k. 468 (Spolky, Sokol, Ženské), sig. 9779/43

³³⁸ Např. výše zmíněná akce britských skautek, které se zúčastnily Sokolky spolu s delegací Junáka.

³³⁹ Např. sokolská akademie pod patronátem Hany Benešové, 28. června 1941. Viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – obyčejný, k. 468 (Spolky, Sokol, Ženské), č.j. 5770. Jiným příkladem může být akademie konaná ještě těsně po skončení války, 14. července 1945, které se účastnili i členové Sokola, kteří bojovali v RAF. Viz tamtéž, č.j. 10969.

³⁴⁰ Např. výstava v Čs. Institutu v Londýně spojená se sokolskou manifestací a přednáškami k výročí 25 let vzniku republiky. Viz *Čechoslovák*. Londýn, 1943, V. (37).

³⁴¹ Viz Ukázka sokolských cviků britským důstojníkům. *Čechoslovák*. Londýn, 1940, II. (39).

³⁴² Větší sbírky se obvykle vypisovaly při příležitosti významných výročí, viz např. sbírka k 28. říjnu 1943 – *Čechoslovák*. Londýn, 1943, V.

³⁴³ V případě dětí a mladistvých šlo jednak o příležitostné akce jako vánoční besídky, výstavy (viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – obyčejný, k. 368 (Osvěta, výstavy), č.j. 10.911/44, výstava „Československý Červený kříž – Československým dětem,“ 10.5.1944 a dokonce organizaci letních táborů (viz Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války. Hana Velecká. *Historie a vojenství* 49, č. 2 (2000), s. 388. Jednak odbor zajišťoval i dlouhodobé služby, jako provoz jeslí v Londýně (viz tamtéž.)

³⁴⁴ VELECKÁ, Hana: Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války. *Historie a vojenství* 49, č. 2 (2000), s. 382.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 388.

³⁴⁶ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Hana Benešová, čestná předsedkyně ČSČK, k. 13, inv. č. 995.

světový konflikt. Samotná knížečka sloužila jako dorostenecká legitimace a měla dětem zprostředkovat základní pravidla, jejichž dodržováním měly děti – podle slov doprovodného listu – nakonec prospět sobě i vlasti.³⁴⁷ Distribuci knížek měla v ideálním případě doplnit beseda s učitelem. Ze strany ČSČK tedy byla vyvíjena i nadále snaha o výchovnou činnost, v podmínkách války se však projevovala spíš „na dálku,“ skrz výše zmíněné prostředky.

Pokud jde o užší spolupráci s Junákem, nesetkala jsem se nakonec s žádným pramenem, který by cílenou kooperaci mezi skauty a zmíněnými organizacemi dokládal. Někdy vystupují společně, a to při reprezentaci, jak uvnitř exulantské komunity, tak na mezinárodní úrovni. Užší spolupráci ve smyslu předem připravené nebo dokonce opakované součinnosti v oblasti výchovy se mi však doložit nepodařilo.

³⁴⁷ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Hana Benešová, čestná předsedkyně ČSČK, k. 13, inv. č. 995.

Závěr

Pro svou práci věnovanou čs. exilovému skautingu v průběhu druhé světové války v Anglii jsem si vytkla několik cílů a otázek, jimiž jsem zkoumané téma blíže specifikovala. Nesnažila jsem se – a vzhledem k útržkovitosti či nedostupnosti některých pramenů to ani nebylo možné – postihnout tuto problematiku absolutně. Nebylo mým záměrem pozitivisticky shromáždit všechny sebemenší zmínky o skautech a předložit jejich penzum čtenáři. Naproti tomu bylo mou ambicí vytvořit obraz čs. skautingu tak, abych jednak vystihla jeho vlastní podobu, a to především v určitých signifikantních rysech, jednak aby jej bylo možné nahlédnout v širším kontextu. Tímto kontextem mám na mysli jak skautskou komunitu a chronologii, tak širší politické dění, od něhož se skauting nemohl izolovat. A ačkoli některé z mých dílčích závěrů pronikly přímo do některých kapitol, je nyní na místě výzkum celkově shrnout a v úvodu předestřené otázky uceleně zodpovědět.

V první řadě se zmíním o otázkách, které se týkají čistě skautské organizace. Ukazuje se, že už s motivací činovníků, kteří se o obnovu Junáka zasazovali, je situace barvitější, než by se na první pohled mohlo zdát. V podstatě zde proti sobě stojí dva úplně opačné přístupy, které se v konečném důsledku ideálně doplnily. První z nich, reprezentovaný Velenem Fanderlikem je nadčasovým obrazem typického, entuziastického a ve skautské praxi velmi schopného vedoucího, který věnuje skautské činnosti enormní množství svého času. Zpravidla zastává několik vyšších činovníckých funkcí, osobně vede oddíl mladších členů, byť zrovna Fanderlik v exilu nemohl přímo u oddílu na denní bázi fungovat, a angažuje se na poli vzdělávání budoucích vůdců. Pragmatismus a odstup Václava Vlčka působí naproti tomu jako do očí bijící kontrast. Jako osoba zapojená do nejvyšších pater čs. exilu měl velmi příhodné postavení pro podporu Junáka na politické úrovni a toto postavení skutečně využil. Přesně věděl, jaké argumenty má použít a tyto argumenty úspěšně zafungovaly – Junák měl pro svou obnovu nejen požehnání prozatímní exilové vlády, ale i vidinu praktické podpory z její strany.

Vlček už se posléze nijak dál skautsky neangažoval, nepočítáme-li příležitostné zastupování organizace na slavnostních akcích čs. exilové reprezentace. Jeho motivace k podpoře skautingu nevycházela z nutkové potřeby pokračovat i v exilu ve výchově mládeže v duchu skautských ideálů. Jeho motivace byla politická – zneužití uvolněného místa po Junáku ve světových skautských organizacích jiným proudem čs. skautingu, který by nemusel zaujímat tak loajální postoj k republice, jako předválečný Junák, bylo rizikem, které nehodlal podcenit. Ve chvíli, kdy byla tato otázka vyřešena, zmizel Vlček ze scény, ostatně vznik oddílu mladších členů,

který byl podmínkou pro uznání Junáka, bral od začátku jako formalitu a nepřikládal mu větší váhu. Naopak pro Fanderlika to znamenal vznik oficiální platformy, na které může rozvíjet svou činnost směřovanou ke skutečné výchově mládeže. Z konfrontace oficiálně deklarovaných očekávání³⁴⁸ s reálným výsledkem je patrné, že výsledná podoba a aktivita obnoveného Junáka tato očekávání předčila, a sice v oblasti výchovy mládeže. Naopak v armádě skauting narazil na omezení spolkových aktivit, které jeho rozvoj v prostředí armády prakticky vyloučilo.

V otázce kontinuity s předválečnou tradicí se potvrzuje, že Junák zachoval značnou konzistenci. První známkou této návaznosti na předchozí období je skutečnost, že samotní iniciátoři jeho obnovené existence byli bývalými činovníky s dlouholetou praxí. Ze zmíněných osobností v tomto ohledu vybočuje pouze Stanislava Fanderliková, která však byla v úzkém kontaktu se svým novomanželem a některé členky jejího oddílu měly zkušenost se skautingem ještě z domova. Tato personální kontinuita se přelévá i do dalších projevů – jednak se projevuje setrváním na státotvorné pozici vůči režimu první republiky a čs. exilové reprezentaci, která se hlásila k jeho tradici – jednak je pokračování patrné oblasti skautské metodiky. Exilové oddíly pracují se stejnými výchovnými nástroji, jaké byly zavedené v Junáku už před válkou – slibem počínaje, odborkami konče. A konečně je tu velmi důležitá oblast, v níž zůstal exilový Junák konzistentní, a sice snaha participovat v mezinárodním skautském společenství a aktivně se do něj vnášet svá témata. Zároveň jsou patrná i určitá vybočení, jako např. úzké napojení oddílů na školu, které bylo něčím zcela novým a jednoznačně vyplývalo z velmi specifických válečných podmínek, které vedly ke zřízení internátních škol.

Zda čs. skauting v exilu stagnoval, nebo se mu dařilo růst a rozvíjet jsem dospěla k ambivalentnímu výsledku. Podmínky, v nichž vznikl neposkytovaly právě příznivé zázemí pro rozvoj, ať už v oblasti metodiky, vzrůstu členské základny, vzdělávacího systému pro činovníky atp. Od počátku zde bylo přítomné vědomí, že jde o to udržet Junáka při životě, než bude možné znovu plně zahájit činnost v osvobozené republice a provizorní podmínky ani nic jiného neumožňovaly. Vytvořit stabilní základnu vůdců a instruktorů, kteří by se mohli ve volném čase plně věnovat výchovné činnosti u oddílů a na kurzech, nebylo dobře možné. Lidé, kteří tuto zkušenost již měli, byli nyní armádními příslušníky, nebo pracovali ve větších městech, zatímco mládež byla umístěna na venkově. Samovedení vrstevníky sice z výchovného hlediska přináší výrazný benefit, neobejde se ale bez mentoringu zkušenějšího vůdce. Když už

³⁴⁸ Viz Vlčkovu žádost v kap. 2.

takový vůdce u školního oddílu vyrostl, byla jeho přítomnost časově omezená na dobu, než studium dokončí a odejde.³⁴⁹

Zároveň se však nelze omezit na konstatování, že k žádnému progresu Junáka v exilu nedošlo. Už sama skutečnost, že si oddíly udržely až do konce války životaschopnost, svědčí o určité vnitřní dynamice. Příspěvkem k rozvoji čs. skautingu, byť šlo o projekt směřovaný do poválečné doby, bylo koneckonců i vydání Fanderlikovy „Skautské praxe.“ Junák se navíc nebývale prosadil na poli mezinárodního skautingu. Fanderlikovo angažmá v průběhu války vedlo ke zviditelnění čs. skautingu mezi ostatními národními organizacemi³⁵⁰ a on sám byl díky novým kontaktům v roce 1947 zvolen na Jamboree v Paříži členem *International Committee*. Na základě těchto kontaktů pak mohl úspěšně budovat novou organizaci čs. exilových skautů po roce 1948 a pomoci řadě dalších skautů v emigraci s budováním zázemí.

Hypotézu o participaci Junáka na čs. zahraniční akci tato práce potvrzuje, byť i zde je odpověď složitější. Junák skutečně byl nástrojem propagandy, a to jak pasivním – např. když se o něm zmiňuje britský tisk – tak aktivním. I mladší členové si tuto úlohu uvědomovali a snažili se k ní přispět, příkladem může být pohled skautek, které se zúčastnily mezinárodního setkání, z něhož psaly Fanderlikovi pohled a hlásily, že „dělají dobrou propagandu.“ Na to, jak malou organizací exilový Junák byl, vyvíjel v oblasti propagandy poměrně velké úsilí. Výsledný efekt je však právě pro tuto kapacitní omezenost poměrně nevýrazný. Jak z archivních dokumentů, tak z čs. tisku vyplývá, že v porovnání s jinými spolky (např. Sokolem) byla jeho viditelnost a podíl na propagaci spíš zanedbatelný. Přitom byl ale v těsném kontaktu s mládeží, což je naopak v tomto srovnání výjimečné – jiné centrální spolky tak bezprostředně na mládež a děti nepůsobily. Překvapivým zjištěním je nicméně odtrženost Junáka od ostatních podobně orientovaných organizací – ke koncepční a promyšlené spolupráci zde nedocházelo.

Tímto shrnutím výsledků bych svou práci ráda zakončila. Nemohu se však ještě okrajově nezmínit o některých navazujících otázkách, které mě během práce napadly a které považuji za inspirativní pro pokračování a doplnění zkoumané problematiky. Otázkou zůstává, byť zde narážíme na problém s pramennou základnou, bližší obraz roverských skupin, které vznikaly při čs. jednotkách na Blízkém východě a zapojovaly do své činnosti i místní obyvatelstvo. Téma skautingu mezi vojáky implikuje např. otázku, do jaké míry armádní hierarchie pronikala do

³⁴⁹ Viz příklad Jana Krause.

³⁵⁰ Fanderlik k tomu sám poznamenal: „Nikdy jsme neměli v mezinárodní skautské obci takové jméno, jako jsme ho měli právě v roce 1945.“ FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002, s. 104.

struktury skautských kolektivů, ač neformálních. Velmi zajímavé by také mohlo být například srovnání strategií různých skautských organizací, které během války rozvinuly svou činnost v exilu nebo nahlédnutí celé problematiky ze strany světových skautských organizací. Podmínkou pro větší posun ve zkoumání těchto témat ovšem zůstává přístup k archiváliím světových a britských skautských organizací, což se i v mé práci projevilo jako problematická proměnná.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

BALÍK, Stanislav. Skaut-junák. Velen Fanderlík. In FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ a Libor VYKOUPILO. Člověk na Moravě v první polovině 20. století. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

BELL, Inna. Survival of Civil Society Organizations Across Multiple Political Regimes: The Case of the Czech Scouting Organization *Junák*, 1914–2019, *Journal of Civil Society*, (2022).

BŘEČKA, Bruno. *Kronika čs. skautského hnutí: 1900–1990*. Brno: Brněnská rada Junáka, 1999.

CIHLÁŘ, Josef. *Dějiny čs. exilového skautingu: léta 1939-1992*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR. Historická komise, 2004.

ČECHUROVÁ, Jana. Role Hany Benešové při vytváření exilového prezidentského „dvora“. *Historie – otázky – problémy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020, **12**(1), 9-20. BUBELOVÁ, Alena, ZABILANSKÁ, Petra: *Český skauting za druhé světové války. Podle deníků Jarmila Burghausera*. Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století.

DAMOVÁ, Zora. *Československá státní střední škola ve Velké Británii (1940-1945)*. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

DAMOVÁ, Zora. *Československé školství ve Velké Británii (1940-1945)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

DUDÁŠ, Michal. *Bohuslav Ečer: český lovec nacistů*. Praha: Academia, 2019. 1938-1953.

Encyklopedie dějin města Brna [online]. 2020, 15. 08. 2020 [cit. 2023-03-02].

FIKAR, Alois. *Stručné dějiny sokolstva: 1912-1941*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1948.

GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004.

Historie skautingu: cestou k pramenům. 2. upr. vyd. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 1999. Vůdcovská zkouška.

HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Praha: NLN, 2022.

CHOLÍNSKÝ, Jan: "Boje a úskalí ve hře o velkou sázku. Český skauting za časů komunistického temna 1948–1989". Paměť a dějiny.

JENÍK, Aleš. *Československá státní střední škola ve Velké Británii*. 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

JIRÁŇ, Jan. *"Hej, holalá, skaut má nahá kolena" aneb skauting v meziválečném období*. Praha, 2023. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2000. Dějiny českých zemí.

KASÍKOVÁ, Jana. *Zázemí londýnského politického exilu – repatriace a likvidace. Historie – otázky – problémy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020, **12**(1), 33-48.

KNAPÍK, Jiří. *Pionýři, malované děti?: Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949-1968)*. Praha: NLN, 2022.

KOKOŠKA, Stanislav. "Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti". Soudobé Dějiny.

KOUTEK, Ondřej: "Zahraniční odboj na vlnách BBC / Československé vysílání z Londýna 1939-1945". Paměť a dějiny.

KRŠKO, Jan, Jan MAREŠ, Jan POHUNEK, Jan RANDÁK a Jan ŠPRINGL. *Český tramping v časech formování a rozmachu*. Praha: Academia, 2019.

KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998.

BATISTOVÁ, Anna. *Kulturní život československých exulantů v Londýně na příkladu kulturní publicistiky*. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století. 9 / Ústí nad Orlicí : Oftis, 2014 s. 255-266.*

LOVČÍ, Radovan. *Alice Masaryková a Československý Červený kříž v zahraničí. Stručný nástin dějin této organizace v době druhé světové války. Historie – otázky – problémy.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020, **12**(1), 49-77.

MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939-1945.* Praha: Academia.

NĚMEČEK, Jan: "Československá exilová vláda a židovská otázka za druhé světové války". *Acta Universitatis Carolinae Iuridica.*

RANDÁK, Jan: *O politice těla a hegemonii měšťanského řádu.* In: *Acta Musei Nationalis Pragae - Historia* Praha: Národní muzeum Roč. 71, č. 1-2 (2017).

SCHWELB, Egon. *Legislation in Exile: Czechoslovakia.* *Journal of Comparative Legislation and International Law* , 1942, Vol. 24, No. 2 (1942), pp. 120-124.

STEGUROVÁ, Karolína. *Československé ženy sloužící za druhé světové války v britských pomocných sborech ATS a WAAF. Historie – otázky – problémy.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020, **12**(1), 102-113.

ŠANTORA, Roman. *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu.* Praha: Junák – TDC.

ŠIMEK, Jan a Martina HALÍŘOVÁ. *Škola a válka: branná výchova v české škole.* Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2021.

ŠIMEK, Michal. *Jihočeská lesní škola a její dnešní odkaz.* 2017. Absolventská práce. Lesní škola Protos. Dostupné [online].

TOMEK, Prokop. Václav Vlček. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha: Vojenský historický ústav, c2020, 27. 04.

VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války.* *Historie a vojenství* 49, č. 2 (2000).

VALLORY I SUBIRÀ, Eduard. *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství.* Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, 2016

WALDAUF, Jan. In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam.* Mezinárodní konference. Praha, září 1997.

Prameny

Tištěné a online dostupné

BADEN-POWELL, C.B., F.R.G.S., ROBERT (1908). *Scouting for Boys (Part I ed.)*. London: Oxford: Oxford University Press

EČER, Bohuslav a CENK, Edvard, ed. *Jak jsem je stíhal*. Vydání první. Praha: Naše vojsko, 1946.

FANDERLIK, Velen a Jan NĚMČANSKÝ. Český skauting v exilu. In: KRATOCHVIL, Jan a kolektiv. *Český a slovenský exil: 20. století*. 2002.

Junák – český skaut. *Otevřená data | Junák – český skaut* [online]. Praha: Junák – český skaut, 2022 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://opendata.skaut.cz/data-ke-stazeni/>.

KAPRAS, Jan, František SOUKUP a Jan MALYPETR, ed. *Armáda a národ*. V Praze: L. Mazáč, 1938.

Kdo byl kdo I.: Prvních padesát životopisů skautských osobností [online]. [cit. 2023-02-20].

Dostupné z:

[online]

Member Organization by Country|WOSM. *WOSM* [online]. World Organization of the Scout Movement, 2022 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.scout.org/where-we-work/regions/europe/countries>

PLAJNER, Rudolf. *Ve stínu hákového kříže*. Praha, 1982

SVOJSÍK, Antonín Benjamin a Jan NOVÁK. *Skauting brannou výchovou mládeže*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1936. Přednášky o brannosti.

SVOJSÍK, Antonín Benjamin, *Výchova občana republiky skautováním*, Praha 1920

SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. 3., nezm. vyd. podle 1. vyd. v r. 1912. Praha: Merkur, 1991

Skautský oddíl Velen Fanderlika [online]. Praha: Skautský oddíl Velen Fanderlika, c2023 [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://sovf.cz/>

Stanovy "Junáka" ústředí junácké výchovy. Praha: "Junák", ústředí junácké výchovy, Praha XII. Slezská 7, 1939.

Třináctka vzpomíná: Hrst vzpomínek XIII. střediska Junáka v Praze k desetiletému založení.
Praha, 1946.

VOSÁTKA, Mirko. *Jak jsem skautoval.* Praha: Junák, 1997. Fons.

Vůdce. Praha: Svaz Junáků Skautů a Skautek RČS, 1939, 57-80.

ZEZULA, Miloš. *Historie dějvického skautingu: Vzpomínky, fakta, profily osobností* [online].

Archivní materiál

Archiv Masarykova ústavu Akademie věd: fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, fond E. Beneš II. oddíl.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí: fond Londýnský archiv – obyčejný.

Archiv Národního muzea: fond Hana Benešová – korespondence.

Archiv Univerzity v Lincolnu, Nebraska, USA: Sběrka čs. skautského hnutí v exilu (1948-1987).

Národní archiv: Fond Ministerstvo vnitra – Londýn, Sběrka Československé školy ve Velké Británii, Československá státní střední škola ve Velké Británii, fond Adolfa Bartošíka.

Skautský archiv: digitální materiály poskytnuté Romanem Šantorou.

Vojenský historický archiv: fond Ministerstvo národní obrany – Londýn, Sběrka kvalifikačních listin, Sběrka vojenských osobních spisů, Sběrka o Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb.

Periodika

Čechoslovák. Londýn, 1940-45.

Čechoslovák v Anglii. Londýn, 1939-40.

Naše noviny. Anglie, 1940-45.

The Scouter. Poskytnuto prostřednictvím The Scouts Heritage Collection.
<https://heritage.scouts.org.uk/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: fotografie Veleny a Stanislavy Fanderlikových, 1943. Velen Fanderlik – Profil osobnosti. *Encyklopedie dějin města Brna* [online]. Brno, 2020, 8.12.2017 [cit. 2023-05-16]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=75

Příloha č. 2: fotografie Oldřicha Večerka, 1940-1943. Archiv Masarykova ústavu Akademie věd, fond Hana Benešová, čestná předsedkyně ČSČK, k. 9, inv. č. 821.

Příloha č. 3: kresby k 25. výročí skautské pošty O. Večerka v dopise Haně Benešové. Archiv Masarykova ústavu Akademie věd, fond Hana Benešová, čestná předsedkyně ČSČK, k. 9, inv. č. 821.

Příloha č. 4: ilustrace se skautskou tematikou z pozůstalosti Veleny Fanderlika. University of Nebraska-Lincoln, Special Collections, Czechoslovak Scout Movement in Exile, Velen Fanderlik Collection, 1948-85, Box 5, II. Articles and Publications, Folder 5.

Příloha č. 5: pohlednice zaslaná čs. skautkami Veleny Fanderlikovi z kurzu v Shrewsbury, 1944. Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou.

Příloha č. 6: fotografie čs. skautek s Hanou Benešovou, nedatováno. Národní archiv, fond Adolfa Bartošíka, kronika školy v Maesfen Hall.

Příloha č. 7: anglický popis k exponátu odborky „Tři orlí pera“ ze skautské putovní výstavy. Národní archiv – Skautský archiv, materiály poskytnuté R. Šantorou.

Přílohy č. 8 a 9: tzv. Zlatá knížka dorostu ČSČK. Archiv Masarykova ústavu Akademie věd, fond Hana Benešová, čestná předsedkyně ČSČK, k. 13, inv. č. 995.

Přílohy

Příloha č. 1.

Příloha č. 2.

k 28. říjnu vyjde malá publikace:
 „Czechoslovak Fieldpost in France and
 Great Britain!“
 k těmto dni zde kleslím navštívo, kterým

25. let
 ČS. pošt

25th anniversary
 of Czechoslovak
 mail

Příloha č. 3.

Příloha č. 4.

Příloha č. 5.

Příloha č. 6.

The badge for the "Three Eagle Feathers".

Only Scouts who have passed their second class are eligible for the badge which must be taken during the summer camp.

- 1) The scout has to spend a night outside camp outdoors with no kit except personal equipment (washing utensils, mackintosh), sleeping bag or blankets and groundsheet. No tents, camp-beds or other comfortable equipment are allowed. The scout has to spend the night at such a distance from the camp so as to be unable to hear any talking or noise ~~there~~ from there but sufficiently near to hear any alarm signals in case of an emergency.
- 2) The Scout has to keep silent for twenty four hours in the camp all the time taking part in the camp's normal activities and being amongst his fellow campers. In very exceptional cases he is allowed to communicate with the S.M. or his P.L. by signals or writing in no case by speaking.
- 3) The Scout has to abstain from eating for twenty-four hours. He must drink nothing but water during that period. He has to take part in all the normal activities of the troop.
- 4) ~~During~~ During the 24 silent hours the Scout should do a special good turn for the troop and the camp e.g. build a wood shelter etc.)
- 5) The Scout has to leave the camp ~~for twenty four hours~~ leaving after breakfast in the morning and returning to camp after sunset. He takes with him his personal kit, no sleeping equipment, and necessary food. He must not be seen by any member of the camp or by any other person during his absence from camp. After his return he has to proclaim and testify on his honour that he has not been seen by anybody and write a short (2 - 5 page) log on his hike and natural observations during the day. This log shall include a sketch map of the route of the hike, and sketches of animals, birds, tracks, panoramas etc. He is allowed to take with him nature-lore books, so as to be able to study botany ornithology etc but no fiction.

Příloha č. 8.

Příloha č. 9.